

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

CAHİLİYE'DEN İSLÂM'A ŞİDDETİN TOPLUMDAKİ
YERİ VE DEĞİŞİMİ

ÖMER ESİRGENLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

HAZİRAN - 2025

T.C.
KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

CAHİLİYE'DEN İSLÂM'A ŞİDDETİN TOPLUMDAKİ YERİ
VE DEĞİŞİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer ESİRGENLER

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

“Bu tez 09/05/2025 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	Başarılı
Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR	Başarılı
Dr. Öğrt. Üyesi Mevlüt GÜNLER	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ömer ESİRGENLER

09/05/2025

ÖN SÖZ

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar süren şiddet olgusu, tarih boyunca da devam edecek olan sosyal bir gerçekliktir. Şiddet, toplumdan topluma farklılık arz ederken kimi toplumlar, bunu daha ileri götürerek bir yaşam tarzı haline getirmişlerdir. Şiddet ve türleri, insanların yaşadıkları toplumla birlikte değişmekte ve buna göre şekillenmektedir. Göçebe toplumlar ile yerleşik toplumlarda uygulanan hadiselerde belirgin farklılıklar bulunur. Şiddetin bir adım daha ilerisi olan işkence ise bu noktada devreye girmektedir. Göçebe toplumlarda istisnai hadiseler hariç genel olarak işkenceye pek rastlanmazken, yerleşik toplumlarda bu kavram sıklıkla görülmektedir. Bunun nedeni göçebe toplumların hareket etme zorunluluğudur. Zira göçebe yaşam cezanın uzun soluklu olmamasını, kısa-etkili çözüm getirmesini bekler ve çoğu suçun cezası ölüm olacak şekilde neticelenmektedir. Ancak yerleşik hayatta toplum, cezalandırma usûllerinde daha uzun soluklu ve çeşitlendirilmiş cezalandırma usûllerini benimsemişlerdir. Bunun neticesinde de işkence ve türleri ortaya çıkmıştır. Kişisel hırslar ve davranışlar, toplumda meydana gelebilecek kargaşa ve kaosu önüne geçilmesi veya suç olarak kabul edilen davranışlara karşı uygulanan şiddet hadiseleri, kendini her zaman ve her yerde göstermiştir.

İslâm öncesi Câhiliye Arap toplumunda şiddet hadiseleri fazlasıyla görülmüştür. Özellikle asabiyet duygusunun getirmiş olduğu ve güçlü olanın haklı olduğu bu toplum içerisinde şiddete sıklıkla başvurulmaktaydı. Kadınlar, çocuklar ve köleler toplum içerisinde ikinci sınıf vatandaş olarak görülmüş ve kendilerine ona göre davranılmıştır. Bu durum İslâm'ın gelişiyi ile sonlandırılmış, insanlara eşit şekilde ve insanca davranılmasının önü açılmış, başta Hz. Peygamber olmak üzere Müslümanlar bu yolda çaba sarf etmişlerdir. Diğer taraftan Hz. Peygamber, şiddetin ve haksızlığın önüne geçmek için mücadele etmiştir. Ancak bir arada yaşamanın ve toplumun devamının sağlanması, İslâm'ın yayılmasının engellenmesi, suçun önlenmesi ya da insan olmanın getirdiği bir sonuç olarak bireysel hatalar ve bu hataların cezalandırılması için şiddete başvurulduğu görülmüştür.

Tezin amacı konu ile bağlantılı olarak şiddetin içeriği, diğer milletlerdeki şiddet çeşitleri, Câhiliye Arap toplumu içerisinde meydana gelen şiddet örnekleri ile İslâmî Dönemde meydana gelen şiddet hadiseleri ele alınarak İslâm'ın bu alanda getirdiği devrimsel

iyileşme belirlenecektir. Ayrıca İslâmi Dönemde meydana gelen şiddet örnekleri, bunların bireyselliği ya da dinsel referanslarının arka planı incelenecektir.

Çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şiddetin tanımı, çeşitleri, tarihsel süreçte toplumlarda uygulanan şiddet örnekleri açıklanmıştır. Birinci bölümde Câhiliye Dönemi'nde şiddet ve bunun bir üst basamağı olan işkence çeşitleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise İslâm'ın toplumsal hayatta genel olarak şiddete bakışı, Câhiliye ve İslâm'da uygulanan şiddet farklılıkları ve karşılaştırılması yapılmıştır.

Bu tezin meydana gelmesinde her daim yanımda olan, bilgi birikimi ve tecrübesi ile yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR'a naçizane şükranlarımı bir borç bilirim. Ayrıca hayatımın her alanında varlığı ile bana destek olmuş, okuma alışkanlığını bana aşılamış olan, çalışmamda manevi olarak ilham aldığım ve hep yanımda hissettiğim rahmetli babama, anneme, aileme ve dostlarıma teşekkür ederim.

Ömer ESİRGENLER

KARAMAN-2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	7
1.1. Kavramsal Olarak Şiddet	7
1.2. Şiddetin Nedenleri ve Uygulandığı Kişilere Göre Şiddet	9
1.2.1. Fiziksel Şiddet	13
1.2.2. Cinsel Şiddet.....	13
1.2.3. Psikolojik Şiddet	14
1.2.4. Ekonomik Şiddet.....	15
1.3. Şiddetin Tarihsel Süreci.....	15
1.4. Eskiçağ Dünyasında Şiddetin Yeri	16
1.4.1. Mezopotamya’da Şiddetin Yeri.....	16
1.4.2. Doğu Dünyasında Şiddetin Yeri	18
1.4.3 Eski Mısır’da Şiddetin Yeri	21
1.4.4 Perslerde ve Moğollarda Şiddetin Yeri.....	22
1.4.5. Batı Dünyasında Şiddetin Yeri	23
1.4.6. Diğer Toplumlarda Şiddetin Yeri	25
II. BÖLÜM.....	27
CÂHİLİYE DÖNEMİNDE ŞİDDET.....	27
2.1. Câhiliye Dönemi Arap Coğrafyası.....	27
2.2. Câhiliye Araplarında Ölüm Olgusu	29
2.3. Câhiliye Arap Toplumunda Şiddet, Suç ve Ceza	30
2.3.1. Ateşle Yakma	33
2.3.2 Aç ve Susuz Bırakma.....	34
2.3.3. Suikast.....	34
2.3.4. Zehirleme	35
2.3.5. Taşlayarak Öldürme	35
2.3.6. Göze ve Dile Diken Batırma.....	35

2.3.7. Asarak Öldürme	36
2.3.8. Diri Diri Toprağa Gömme	36
2.3.9. İnsan Kurbanı	36
2.3.10. Mızraklama ve Kazık Çakma	37
2.3.11. Kafanın Kesilmesi veya Kişinin Boğazlanması	37
2.3.12. Bedenin Parçalanması	38
2.3.13. Müsle	38
2.3.14. Musâbara (Sabru'l-Behâim)	39
2.3.15. Yüksekten Atma	39
2.4. Câhiliye Araplarında İşkence ve Ceza Çeşitleri	40
2.4.1. Bedeni İşkence	40
2.4.1.1 Sakal Yolmak	41
2.4.1.2. Boğma	41
2.4.1.3. Dumanla Nefessiz Bırakma	41
2.4.1.4. Dağlama	42
2.4.1.5. Güneş Altında Bırakma	42
2.4.1.6. Dövmek	43
2.4.1.7. Dilin Bağlanması	43
2.4.1.8. Ateş Üzerine Yatırma	44
2.4.1.9. Aç-Susuz Bırakma	44
2.4.1.10. El Kesmek	44
2.4.1.11. Hapsetmek (Hürriyetten Yoksun Bırakma) ve Sürgüne Göndermek	45
2.4.2. Psikolojik Ceza, Yalnızlaştırma	46
2.4.2.1. Hâl/Kan Bağının Koparılması	47
2.4.2.2. Toplumsal Aşağılama	47
2.4.2.3. Kâküllerin Kesilmesi	48
2.4.2.4. Dini Soyutlama	48
2.4.3. Ekonomik İşkence	49
2.5. Câhiliye Araplarında Savaşlarda Şiddet	50
2.6. Câhiliye Çağında Çocuğa Yönelik Şiddet	51
2.6.1. Çocukların Öldürülmesi	57
2.7. Kadına Yönelik Şiddet	58

2.8. Köleye Yönelik Şiddet.....	61
2.9. Hayvanlara Uygulanan Şiddet.....	62
III. BÖLÜM	65
İSLÂMÎ DÖNEMDE ŞİDDET VE ŞİDDET HADİSELERİ KARŞISINDA İSLAMÎ ÇÖZÜMLER.....	65
3.1. İslâm'ın Câhiliye Uygulamalarına Bakışı.....	67
3.2. İslâm'ın Şiddete Bakışı.....	70
3.3. Câhiliye ve İslâm'da Savaşlarda Uygulanan Şiddet Farklılıkları.....	76
3.4. Savaşlarda Ele Geçirilen Esirlere Karşı Yapılan Uygulamalar	76
3.5. İslâm'ın Kadına Yönelik Şiddete Bakışı	78
3.5.1. İslâm'ın Kadına Uygulanan Ekonomik Şiddete Bakışı:	79
3.5.2. İslâm'ın Kadına Uygulanan Fiziki Şiddete Bakışı:	80
3.5.3. İslâm'ın Kadına Uygulanan Psikolojik Şiddete Bakışı:	81
3.5.4. İslâm'ın Kadına Uygulanan Cinsel İstismara Bakışı:	81
3.5.5. İslâm'ın Evlilikte Kadına Şiddete Bakışı:	81
3.5.6. İslâm'ın Boşanma Hadisesinde Kadına Bakışı:	83
3.6. İslâm'da Kölelik, İslâm'ın Köleye Yönelik Şiddete Bakışı ve Hükümü	84
3.7. İslâm'ın Çocuğa Yönelik Şiddete Bakışı.....	87
3.7.1. Hz. Peygamber'in Çocuk Öldürme Hadisesi Karşısındaki Tavrı.....	89
3.8. İslâm'ın Hayvanlara Yönelik Uygulanan Şiddete Bakışı.....	89
3.9. Hz. Peygamber Dönemi'nde İşlenen Suçlar ve İslâm'ın Hukukuna Uygun Olarak Verilen Cezalar	90
3.9.1. Had Cezası	92
3.9.2. Kisas ve Diyet Gerektiren Suçlar	95
3.9.3. Tazir Gerektiren Suçlar	95
3.9.4. El Kesme	96
3.9.5. Kırbaqlama ve Recm	97
3.9.6. Kisas ve İdam Cezası	98
3.9.7. Hapis	107
3.9.8. Sürgün (Tard)	108
SONUÇ	109
KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

bk.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviri
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Ö.	:	Ölüm tarihi
s.	:	Sayfa No
vs.	:	Vesaire
vd.	:	Ve diğerleri
Sad.	:	Sadeleştiren
Ter.	:	Tercüme
Haz.	:	Hazırlayan
Ed.	:	Editör
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	:	Yayınları
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
İSTEM	:	İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi
S.	:	Sayı
M.Ö	:	Milattan Önce
M.S	:	Milattan Sonra

ÖZET

Başlık: Cahiliye’den İslâm’a Şiddetin Toplumdaki Yeri ve Değişimi

Yazar: Ömer ESİRGENLER

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR

Kabul Tarihi: 09/05/2025

Sayfa Sayısı: 136

Şiddet insanlığın varoluşundan bugüne kadar devam eden bir olgudur. Her millette şiddet hadiseleri farklı gerekçe ve çeşitli şekillerde meydana gelmiştir/gelmektedir. İnsanlık tarihinin reddedilemez gerçeği olan bu olgu, fiziksel olduğu gibi psikolojik olarak da kendisini gösterebilmektedir. Yine meşru gerekçelere dayanabildiği gibi daha çok haksızlık ve zulüm için kullanılmaktadır. Ayrıca toplumların geleneklerine bağlı olarak spor ve eğlence amaçlı örnekler de görülebilmektedir. İslâmiyet öncesi Arap toplumu da bu gerçekten ayrı olarak düşünülemez. Câhiliye toplumunda ahlaki zafiyetlerinin fazlalılığı ile doğru orantılı bir şekilde şiddet olayları da çok ve çeşitlidir. Özellikle coğrafyanın sertliği insan tabiatını da etkilemiş ve insanların olaylar karşısında verdiği tepkilerin oranı da ona göre yükselmiştir. Yine yarımadanın tamamına hâkim bir devlet kültürünün olmaması da, kişilerin ve kabilelerin davranışlarının sınırlarını belirsizleştirmiştir. Bu tür bir otorite boşluğunun olduğu Cahiliye Arap toplumunda, zayıf olanın devamlı şekilde ezildiği ve güçlü olmak için her şeyin yapılabildiği bir davranış yapısı ortaya çıkmakta; insan hayatta kalabilmek için türlü yola başvurmaktaydı. Özellikle kendi menfaatlerine dokunulan konularda acımasızlık dereceleri artardı. Dinler ise hem bireylerin hem de toplumların yaşantılarını düzenlemek için yeryüzüne gönderilmiştir. İslamiyet de ismindeki selamet kökünden anlaşıldığı üzere insanlara huzur ve adaleti sağlamak üzere gelmiştir. Bu noktada Hz. Peygamber’e, peygamberliğin vahyedilmesinden sonraki çalışmaları ve bu çalışmaların zamanla sistemli bir hale gelerek ilk İslam devletinin temellerinin atılması ile Cahiliye döneminin kötü alışkanlıkları bir bir ortadan kaldırılarak barış ve adalet temelli bir düzen kurulmuştur. Bu çalışmada İslâm öncesi Arap toplumunu daha iyi anlayabilmek için Câhiliye toplumunda görülen şiddet olaylarına örnekler verilerek toplum anlaşılmasına çalışılmıştır. Buradan yola çıkılarak İslâmiyet’i tebliğ ile başta Hz. Peygamber ve ahabına yönelik uygulanan şiddet hareketleri de ele alınacak, vermiş oldukları tepkilerin arka planı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ardından İslam’ın şideete bakışı ve İslam devlet teşkilatının şekillenmeye başlanması ile birlikte insan ve toplum yapısındaki değişimler ortaya konulmuştur. Çalışmada dönem kaynakları merkeze alınmış, konu üzerinde yapılan telif eserlerden istifade edilmiş ve elde edilen veriler mukayese edilerek değişim ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ortaçağ Tarihi, Câhiliye Dönemi, Asrı Saadet, Şiddet, Hz. Muhammed.

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Place And Transformation Of Violence In Society From The Jāhiliyyah To Islam	
Author of Thesis: Ömer ESİRGENLER	
Supervisor: Doç. Dr. Mehmet Ali KAPAR	
Accepted Date: 09/05/2025	Number of Pages: 136
Violence is a phenomenon that has persisted since the beginning of human existence. In every society, acts of violence have emerged for various reasons and in different forms. This undeniable reality of human history manifests itself not only physically but also psychologically. While violence can at times be grounded in legitimate reasons, it is more commonly employed for injustice and oppression. Additionally, depending on the traditions of a given society, examples of violence for purposes such as entertainment or sport may also be observed. Pre-Islamic Arab society cannot be considered an exception to this reality. In the Jāhiliyyah period, the frequency and diversity of violent incidents were proportional to the society's moral deficiencies. The harshness of the geography significantly influenced human nature, increasing the intensity of reactions to events. Furthermore, the absence of a centralized state authority across the Arabian Peninsula led to vague boundaries in individual and tribal behaviors. In such an environment marked by a power vacuum, a behavioral pattern emerged in which the weak were consistently oppressed, and any means were deemed acceptable to attain power. People resorted to various methods merely to survive. Brutality would especially escalate in matters affecting personal interests. Religions, on the other hand, were revealed to regulate both individual and societal life. As its name -derived from the root meaning "peace"-suggests, Islam was sent to establish justice and tranquility among people. From the moment of revelation, the Prophet Muhammad's efforts, which gradually evolved into an organized system culminating in the foundation of the first Islamic state, led to the systematic elimination of the negative practices of the Jāhiliyyah era and the establishment of a peace-and justice-based order. This study aims to better understand pre-Islamic Arab society by examining examples of violent incidents in the Jāhiliyyah period. Building upon this, the violence directed at the Prophet Muhammad and his companions during the early stages of Islamic proclamation is analyzed, and the background of their reactions is explored. Subsequently, the Islamic perspective on violence and the transformations in individual and societal structures brought about by the formation of Islamic state institutions are discussed. The study primarily draws on contemporary sources from the period, utilizes relevant scholarly works, and employs comparative analysis to demonstrate the process of transformation.	
Keywords: Medieval History, Jāhiliyyah Period, Prophetic Era, Violence, Prophet Muhammad.	

GİRİŞ

Toplum insanların bir arada yaşadıkları, bir düzen kurdukları ve bu düzeni bir sisteme bağladıkları insan kütleleridir. İnsanoğlu sosyal bir varlık olarak tarihin ilk dönemlerinden itibaren genellikle bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır. Toplumsal hayattaki ilk birlik ailedir. Bu kavram, kendisinden daha büyük sülale, kabile ve millet şeklinde büyüyerek kendini göstermektedir. İnsanlar, yaşam mücadelelerinde toplumda birlik ve düzeni sağlamak için birtakım kurallar uygulamış ve bu durum toplumda düzen ve nizamın yerleşmesinde etkili olmuştur. İlk olarak Mezopotamya medeniyetlerinde ortaya çıkan yazılı kurallar daha sonra diğer toplumlarda kendini göstermiş ve işlenen her suçun bir cezai müeyyidesi ortaya çıkmıştır. Toplumlar, kendi kanun ve nizamlarını oluşturmuş bu kanunları meydana getirirken yaşadıkları toplumsal hayatı da göz önüne almışlardır. Yerleşik bir hayat süren Çin ve Mısır medeniyeti gibi medeniyetlerde yerleşik düzene karşın, göçebe hayat yaşayan Türkler gibi toplumlarda ise hareketli yaşama yönelik kanunlar ortaya çıkmıştır.

Şiddet kendini sadece fiziksel yönüyle değil psikolojik ve ekonomik yönleriyle de göstermektedir. Ayrıca cezalandırma amacının dışına çıkılarak daha da ileri gidilmiş ve işkence denilen yöntem doğmuştur. Tarihte bir şeyi itiraf ettirmek, suçluyu cezalandırmak hatta sadist zevklerini tatmin etmek için gerek insana gerekse hayvanlara yönelik şiddet çeşitlerini uygulanmıştır. Toplum düzenini bozanlar için uygulanan cezai müeyyideler bazı zamanlarda dinî kisvenin altında yani farklı bir inanç mensuplarına yönelik zulüm ve işkence olarak da ortaya çıkmıştır.

Câhiliye Arap toplumunda ve ilk dönem İslâm tarihinde şiddetin toplumdaki yeri ve değişimini ele alan bu çalışmada kavramsal olarak şiddet ve içeriği, çeşitleri, dünya milletlerinde uygulanan şiddet hadiseleri ve işkence teknikleri ilk olarak incelenmiştir. Ardından Câhiliye Araplarının hayatının neresinde olduğu tespit edilmiş ve İslamiyet'in bu topluma gelmesi ile uygulamada ve hayatın içerisinde ne gibi değişikliklere uygulandığı belirlenmiştir. Özellikle kıyas yapılarak İslamiyet'in bu alanda başta Cahiliye Arapları olmak üzere tüm insanlık nezdinde getirdiği anlayış ortaya konulmak istenmiştir.

Çalışma Kur'an-ı Kerim ve Kütübüssitte başta olmak üzere ilk dönem İslâm Tarihinin ana kaynakları temelli hazırlanmıştır. Temel İslam Tarihi kaynaklarından Taberî (ö.

310/923); *Târihu't-Taberî*¹, adlı eseri ön plana çıkmaktadır. Taberî bu eserinde konulara derinlemesine inmiş ve birçok kişiden aynı meseleyi ele alarak karşılaştırma yapmış ve analizini okuyucuya bırakmıştır. Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü'l-Megâzî*² isimli eseri doğrudan veya dolaylı olarak bilgi aldığı kişilerin birçoğunun muhaddis olması, konuları ayrıntılı olarak ele alması ve Müslüman coğrafyacılar rehber niteliğinde olmasından dolayı ön plana çıkmaktadır. Ebü'l Arab'ın (ö. 333/945) *Kitâbü'l-Mihan*³ adlı eserinde sahâbe, tâbiîn ve tebeu't tabiîn devrinde şiddet gören mağdurlardan bahsetmesi açısından çalışmada önemli bir kaynaktır. Ayrıca İbn Şihâb Ez-Zührî'nin (ö. 124/742) *el-Megâzî*⁴, İbn İshâk'ın (ö. 151/768) *Kitâbü's-Siyer ve'l-Megâzî*⁵, İbnü'l-Kelbî'nin (ö. 204/819) *Kitâbü'l-Esnâm*⁶, İbn-i Hişâm'ın (ö. 218/833) *Siret-i İbn Hişâm, Es-Siretü'n-Nebeviyye*⁷, İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*⁸, Muhammed b. Habîb'in (ö. 245/860) *El-Muhabber*⁹ ve *Kitâbü Esmâ'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*¹⁰, Ezrakî'nin (ö. 250/864) *Ahbâru Mekke*¹¹, Müellifi meçhul bir eser olan ancak İbn Kuteybe'ye ithaf edilen (ö. 276/889) *El-İmâme ve's-Siyâse*¹², Belâzürî'nin (ö. 279/892-893) *Ensâbü'l-Eşrâf*¹³, İbn Hibban'ın (ö. 354/965) *Es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-*

¹ Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmüliet-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Târihu't-Taberî*, Çev: Cemalettin Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019, C. I-VI.

² Vâkıdî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, Çev: Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2016.

³ Ebü'l-Arab, Muhammed b. Ahmed b. Temîm et-Temîmî (ö. 333-945), *Kitâbü'l-Mihan*, Çev: Muhammed Sait Kavşut, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2022.

⁴ Zührî, Ebü Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb (ö. 124/742), *el-Megâzî*, Çev: Mehmet Nur Akdoğan, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.

⁵ İbn İshâk, Ebü Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151-768), *Kitâbü's-Siyer ve'l-Megâzî*, Çev: Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013.

⁶ İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bîşr el-Kelbî el-Kûfî (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Esnâm*, Çev: Beyza (Düşüngen) Bilgin, Ed: Mehmet Azimli, 2. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

⁷ İbn Hişâm, Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyari el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *Siret-i İbn Hişâm, Es-Siretü'n-Nebeviyye*, Çev: Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul 2018, C. I-IV.

⁸ İbn Sa'd, Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Çev Ed: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015, C. I-X.

⁹ Muhammed b. Habîb, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *El-Muhabber*, Çev: Adem Apak, İsmail Gürler, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2023.

¹⁰ Muhammed b. Habîb, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *Kitâbü Esmâ'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, Çev: Mehmet Mahfuz Söylemez, 1. Baskı, Matsis Matbaa A.Ş., T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2024.

¹¹ Ezrakî, Ebü'l Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 250/864), *Ahbâru Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Çev: Yunus Vehbi Yavuz, Ankara 2017.

¹² İbn Kuteybe Ed-Dîneverî, Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim b., *El-İmâme ve's-Siyâse, Hilafet ve Siyaset*, Çev: Cemalettin Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

¹³ Belâzürî, Ebü'l Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvud (ö. 279/892-893), *Ensâbü'l-Eşrâf*, Çev: Mehmet Akbaş, Musa K. Yılmaz, Ed: Adnan Demircan, 1. Baskı, Bilnet Matbaacılık ve Yayımcılık A.Ş., T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2020, C. I-IV.

*Hulefâ'sı*¹⁴, Mâverdî'nin (ö. 450/1058) *El-Ahkâmü's-Sultâniyye'si*¹⁵, İbnü'l Esir'in (ö. 630/1233) *El-Kâmil Fi't-Târih'i*¹⁶, Muhammed eş-Şeybânî'nin (ö.189/805) *Şerhü's-Siyeri'l-Kebir'i*¹⁷ ve İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Es-Siyretu'n-Nebeviyye'si*¹⁸ en çok istifade edilen kaynaklar olmuştur.

Çalışmada Alûsî'nin *Bulugü'l-Ereb'i*, Muhammed İbn Habîb'in *Munammak'ı*, Cevad Ali'nin *el-Mufasssal*'ının iki cildi hariç diğer ciltleri gibi Türkçeye tercüme edilmeyen eserleri ile el yazmalarına direk olarak başvurulamamış, telif çalışmalarda bu eserleri kaynak gösterenlere başvurulmuştur.

Eserlerin yanı sıra çağdaş kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bunlar arasında M. Asım Köksal'ın *İslâm Tarihi*¹⁹, Cevad Ali'nin *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm'ı (İslâm Öncesi Arap Tarihi)*²⁰, Muhammed Hamidullah'ın *Hiz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*²¹ ile *İslâm Peygamberi*²², William Montgomery Watt'ın *Hiz. Muhammed Mekke'de*²³ ve *Hiz. Muhammed Medine'de*²⁴, Abdülkadir Udeh'in *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*²⁵, George Ryley Scott'un *İşkencenin Tarihi*²⁶, Christian Langer'in *Eski Mısır'ın Sürgün Politikaları: Genel Bir Bakış*²⁷, İhsan Süreyya Sırma'nın

¹⁴ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Çev: Harun Bekiroğlu, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

¹⁵ Mâverdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Çev: Ali Şafak, Bedir Yayınları, İstanbul 1976.

¹⁶ İbnü'l Esir, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Ali b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630-1233), *El-Kâmil Fi't-Târih*, Çev: Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın, Abdullah Köşe, Ravza Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1998, C. I-X.

¹⁷ Şeybânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. El-Hasen b. Ferkad (ö. 189-805), *Şerhü's-Siyeri'l-Kebir*, Çev: İbrahim Sarmış, M. Sait Şimşek, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021, C. I-III.

¹⁸ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî (ö. 774-1373), *Es-Siyretu'n-Nebeviyye*, Çev: Hanifi Akın, Çelik Yayınevi, İstanbul 2014.

¹⁹ M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987, C. I-XVIII.

²⁰ Cevad Ali, *İslâm Öncesi Arap Tarihi (el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm)*, Çev: Hüseyin Maraz, Selahattin Yıldırım, Ömer Tozal, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2022, C. I-II.

²¹ Muhammed Hamidullah, *Hiz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları*, Çev: Salih Tuğ, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1981.

²² Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çev: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2013.

²³ William Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, Çev: Süleyman Kalkan, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.

²⁴ William Montgomery Watt, *Hiz. Muhammed Medine'de*, 2. Baskı, Çev: Süleyman Kalkan, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.

²⁵ Abdülkadir Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, Çev: Akif Nuri, İhya Yayınları, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976, C. I-IV.

²⁶ George Ryley Scott, *İşkencenin Tarihi*, Çev: Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.

²⁷ Christian Langer, "Eski Mısır'ın Sürgün Politikaları: Genel Bir Bakış", *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, Ed: İrfan Albayrak, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020.

*İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence*²⁸, Münteha Maşalı'nın *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*²⁹ başvuru bazı eserlerdir. Ayrıca çalışmada Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin ilgili maddelerinden de faydalanılmıştır.

Metin Yılmaz'ın *İtaatkâr Toplum Oluşturma Aracı Olarak İşkence (Emevi Örneği)*³⁰, Yavuz Yıldırım'ın *İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu*³¹, Ozan Köklünar'ın *Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri*³², İsrail Balcı'nın *Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili*³³, Ahmet Acaroğlu'nun *Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme*³⁴ başlıklı makalelerden de faydalanılmıştır.

Ülkemizde akademik anlamda konu ile ilgili Sevim Ateş'in *Antik Yunan ve Roma'da Ceza Yöntemleri; İşkence Teknikleri ve İşkence Aletleri*³⁵, Çiğdem Asiler'in *İslam Tarihinde İşkence (Emevilere Kadar)*³⁶, Betül Dal'ın *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*³⁷, Mehmet Köroğlu'nun *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri*³⁸, Derya Dünder'in *Orta Çağ ve Erken Modern Avrupa'da İşkence*³⁹, Zekeriya Erkut'un *Câhiliye*

²⁸ İhsan Süreyya Sırma, *İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence*, 30. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.

²⁹ Münteha Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Emin Yayınları, Bursa 2011.

³⁰ Metin Yılmaz, "İtaatkâr Toplum Oluşturma Aracı Olarak İşkence (Emevi Örneği)", *Din Bilimleri Araştırma Dergisi*, VIII (2008), Sayı 4.

³¹ Yavuz Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", *İstanbul Üniversitesi Darülfunun İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2003, Sayı 7.

³² Ozan Köklünar, "Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, V, Sayı 10, Yıl 2023.

³³ İsrail Balcı, "Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2006, VI, Sayı 1.

³⁴ Ahmet Acaroğlu, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Yıl 2019, XXIII, Sayı 1, s. 451

³⁵ Sevim Ateş, *Antik Yunan ve Roma'da Ceza Yöntemleri; İşkence Teknikleri ve İşkence Aletleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2023.

³⁶ Çiğdem Asiler, *İslam Tarihinde İşkence (Emevilere Kadar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.

³⁷ Betül Dal, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2021.

³⁸ Mehmet Köroğlu, *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2004.

³⁹ Derya Dünder, *Orta Çağ ve Erken Modern Avrupa'da İşkence*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2019.

*Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*⁴⁰, Maimaitı Maierhaba'nın *Eski Çin'de Cezalar*⁴¹, Koray Toptaş'ın *Yeni Asur İmparatorluğu'nda, İdeoloji, Propaganda ve İsyanlar*⁴², Osman Nedim Yektar'ın *H. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*⁴³ gibi yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları da yapılmıştır. Lakin bu çalışmalarda Câhiliye Dönemi'nden İslâm'a geçiş sürecindeki şiddet unsurlarındaki değişim ortaya konulmamıştır.

Câhiliye ve H. Peygamber Dönemi'nde meydana gelen şiddet hadiselerinin ele alındığı bir çalışmanın olmamasından dolayı konu üzerinde bir araştırma yapılması ihtiyacı hissedilmiştir. Çalışmada İslamiyet öncesi ve sonrasında Araplarda görülen şiddet türleri kıyaslamalı bir metod kullanılarak bütün halde ele alınmıştır. Çalışmanın amacı bu konudaki boşluğu doldurmak için bir giriş oluşturmaktır.

Amaç:

Konu ile bağlantılı olarak şiddetin içeriği, çeşitleri, tarihsel süreci, Câhiliye Arap toplumu içerisinde meydana gelen şiddetin toplumdaki yeri ortaya konulmuş, İslâmi Dönemde meydana gelen şiddet hadiseleri tespit edilerek mukayese edilerek İslâm'ın getirdiği bu alandaki devrimsel iyileşme belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca İslâmi Dönemde meydana gelen şiddet örneklerinde bireyselliğin mi yoksa dinsel referansların mı ön planda olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kapsam:

Şiddet kavramı, kökenleri, tarihsel süreçte ortaya çıkışı ve gelişimi ile Câhiliye dönemi ve İslami Dönemi Arap toplumunda şiddet örnekleri ortaya konulup bunların değerlendirmesi yapılmış, İslâm'ın getirdiği değişim ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem:

İlk dönem İslan Tarihi kaynakları, Fıkıh ve Hadis kitapları, sözlükler, konu üzerinde yapılan araştırma eserler merkeze alınarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman

⁴⁰ Zekeriya Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2022.

⁴¹ Maimaitı Maierhaba, *Eski Çin'de Cezalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2021.

⁴² Koray Toptaş, *Yeni Asur İmparatorluğu'nda, İdeoloji, Propaganda ve İsyanlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2018, s. 187.

⁴³ Osman Nedim Yektar, *H. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2014.

analizi tekniği ile konular ele alınmış, elde edilen bulgular kıyas metodu ele alınarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Faydalanılan ana kaynaklar hem dipnotlarda hem de kaynakçada verilmiş, bu esnada Arapça mesllif ve eser adları kullanılıyorken el takısı kullanımları tercih edilmemiştir. Sade bir anlatım dili ve üslubu belirlenmiştir.

I. BÖLÜM

1.1. Kavramsal Olarak Şiddet

Genel olarak aşırıya kaçan duygu ifadesi olan şiddet kavramı ile kaba, sert ve çirkin davranışlar ifade edilir. Özel anlamda saldırgan davranışları, beden gücünün kötüye kullanılmasını, vuran, yaralayan, öldüren kişileri ve topluma zarar veren etkinlikleri tanımlamak için kullanılır.⁴⁴ Şiddet; “Savunma duygusu hariç insanlarda ve topluluk halinde yaşayan hayvanlarda grup içi otorite sağlamak için diğerinin varlığını tehdit unsuru görmek ve onu bu konuda denemek daha doğrusu sindirmek için karşı tarafa uygulanan zarar vermeye yönelik davranış türüdür.”⁴⁵ Genel anlamda şiddet tüm toplumlarda kötü bir hadise olarak kabul edilmekle birlikte, hangi davranışın şiddet kabul edildiği kültürel farklılıklara göre değişiklik göstermektedir. Diğer yandan toplumda doğabilecek başka şiddet hareketlerinin önüne geçmek adına yapıldığı durumlarda meşru görülüp görülmeyeceği de hala tartışma konusudur. Şiddet kavramı, Arapçadan Türkçeye geçmiş bir kelimedir ve Kamus-i Türk’te “peklik, ziyadelik, mübalağa, sertlik, kaba kuvvet, müsaadesizlik ve sıkı” gibi anlamları ifade etmektedir.⁴⁶ İngilizcede “violence” olarak belirtilir ve “bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak, isteği dışında bir şey yaptırmak; şiddet uygulama eylemi, zorlama, saldırı, bedensel veya psikolojik acı çekirtme, işkence, vurma ve yaralama olarak” da tanımlanmaktadır.”⁴⁷

Zamana ve topluma göre değişkenlik gösteren şiddet hareketlerinin niteliği ile ilgili olarak bilinmesi gereken unsurlardan birisi de değer yargılarının zamana ve toplumlara göre değiştiğidir. Dolayısı ile geçmişte yaşayan bir toplum ile günümüzde yaşayan bir toplumun değer yargıları aynı değildir. Bunun yanında karşılıklı ilişkilerde taraflardan biri veya birkaçı, doğrudan ya da dolaylı şekilde diğer insanların bedensel bütünlüğüne, mallarına, sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranırsa orada şiddetin olduğundan bahsedilebilir.⁴⁸

⁴⁴ Bekir Kocadaş-Özge Özgür-Murat Özbulut, *Gençlik ve Şiddet (Toplumsal Alanda Şiddetin Yükselişi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2010, s. 3.

⁴⁵ Üzeyr Tekin, *Şiddet, Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı*, 1. Baskı, Orient Yayınları, Ankara 2011, s. 13-14.

⁴⁶ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınları, İstanbul 2016, s. 237.

⁴⁷ Tekin, *Şiddet*, s. 2.

⁴⁸ Kocadaş-Özgür-Özbulut, *Gençlik ve Şiddet*, s. 9-10.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 ve 2005 yıllarında hazırlamış olduğu şiddet ve sağlık raporunda; şiddeti, kişinin kendisine karşı uyguladığı şiddet, kişiler arasında meydana gelen şiddet, kolektif veya toplu olarak uygulanan şiddet olmak üzere üç ana başlık altında toplamıştır.⁴⁹

Artun Ünsal'a göre şiddet; özel, kolektif ve devlet şiddeti olarak üç ana başlıkta incelenmektedir. Buna göre özel şiddet; cürümsel ve cürümsel olmayan şiddet şeklinde ikiye ayrılır. Cürümsel şiddet de ölümcül, cinsel ve bedensel olarak üçe ayrılmaktadır. Ölümcül şiddet, neticesi itibari ile cinayet, suikast, idam gibi sonucu ölüm ile sonuçlanan şiddet türleri iken cinsel şiddet, tecavüz ve taciz gibi davranışları kapsar. Bedensel şiddet kişinin bilerek ve isteyerek darp edilmesidir. Cürümsel olmayan şiddetler ise kaza ve intihar olarak kabul edilen şiddet çeşitleridir.⁵⁰

Kolektif şiddet; grup şiddeti olarak değerlendirilir ve kendi içerisinde dörde ayrılır. Bunlardan ilki grupların, bireylere karşı uyguladıkları şiddettir ve büyük infiallere neden olan terör hadiseleri olarak kabul edilir ve bireyleri muhatap alır. İkincisi grupların, kendi içerisinde uyguladıkları şiddet olup aşiret veya büyük ailelerin mensup oldukları grupların, kendi içlerinde birbirlerine uyguladıkları şiddettir. Üçüncüsü bir grubun, bir başka gruba uyguladığı şiddet olup kan davası gibi nedenlerle, iki farklı grubun birbiri ile çatışması ile meydana gelen şiddet hadiseleridir. Dördüncüsü ise bir grubun, iktidara karşı uyguladığı şiddet olup iç savaş ve terör gibi iktidarlara karşı uygulanmaya çalışılan şiddet olaylarıdır.

Devlet şiddeti; üç ana başlıkta ele alınabilir. Bunlar; Terör devleti şiddetidir ki soykırım, insan haklarının ihlali olan uygulamalar bu kategoride değerlendirilmektedir. Bu konuda İsrail'in Gazze'de yaşayan masum sivillere yönelik uyguladıkları soykırım örnek olarak gösterilebilir. Endüstriyel şiddet iş kazaları, tehlikeli iş yerleri olarak kabul edilen alanlardır. Uluslararası şiddet ise savaş ve uluslararası terör kabul edilen şiddet biçimleri şeklinde değerlendirilmektedir.⁵¹

⁴⁹ Tekin, *Şiddet*, s. 4.

⁵⁰ Kocadaş-Özgür-Özbulut, *Gençlik ve Şiddet*, ss. 34-35

⁵¹ Kocadaş-Özgür-Özbulut, *Gençlik ve Şiddet*, ss. 34-35

1.2. Şiddetin Nedenleri ve Uygulandığı Kişilere Göre Şiddet

Bireyi ve toplumu şiddete sevk eden etmenleri tek bir başlık altında ifade etmek mümkün değildir. Bireysel, ailevî, toplumsal ve çevresel nedenler olmak üzere pek çok etken sıralanabilir.⁵² Bunların bir kısmına yukarıda değinildiği için burada tekrarlanmayacaktır.

Şiddetin meydana gelmesinde ilk etken kişinin bireysel özellikleridir. Kişi, yaşamındaki etkenlere dayanarak şiddeti meşru hale getirir ve bu durum bireyde normal olarak algılanmaya başlanır. Ayrıca biyolojik özellikler, eğitim hayatındaki başarısızlık, sosyal beceri hususundaki eksiklik, yalnız kalma nedeniyle dışlanmışlık hissi ve çözüm bulma becerilerinde meydana gelen eksiklik, gereğinden fazla alınganlık ve özgüveninde meydana gelen eksiklik, öfke kontrolsüzlüğü, yabancı madde ve alkol tüketimi ile kişide meydana gelen dikkat eksikliği bireysel nedenlerin ana unsurlarındandır.

İkinci etken ise ailevi nedenlerdir. Aile içi şiddetin nedenlerini aile içi iletişimde meydana gelen düzensizlik, aşırı baskı ya da aşırı rahat davranışlar, aile fertleri arasında sevgi, saygı, ilgi eksikliği ve ihmal gibi etkenlerde aranmalıdır. Ayrıca aile içerisindeki menfi rol modelleri, baskıcı ve yargılayıcı düzensiz aile ortamları da şiddetin beslendiği ana unsurlardır.

Üçüncü etken olan toplumsal ve çevresel nedenlerde şiddeti ortaya çıkarmaktadır. Sonradan öğrenilen bir davranış modeli olan şiddeti doğduğu zaman bilmeyen insan, yaşadığı toplum içerisinde zamanla bu kavramı öğrenir. Kişinin yaşadığı olumsuz aile ortamı, şiddeti özendiren film ve bilgisayar oyunlarının toplum üzerindeki negatif etkisi ve maddi yetersizlikler toplumsal etkenler olarak ele alınabilir. Bunun yanında eğitim sisteminin yetersizliği, akran baskısı, uyuşturucu ve ateşli silahlar gibi olumsuz etkenlere ulaşmadaki kolaylık toplumsal ve çevresel nedenlerin temel unsurlarındandır.⁵³

Şiddetin şekli ve derecesi farklı şekillerde ve farklı kişilere yapılması açısından çeşitlilik arz etmektedir. Bu davranışların kimlere uygulandığına göre sınıflandırmak mümkündür. İlk sırada gelen yaşlıya şiddettir. Bakıma muhtaç olan yaşlıların, günlük ihtiyaçlarının karşılanmaması, hakaret, tehdit şeklinde meydana gelen fiziki, psikolojik ve ekonomik olarak ortaya çıkar. İkinci olarak kadına yönelik iiddet ise Kadınların eşleri, çocukları,

⁵² Tekin, *Şiddet*, s. 17-20.

⁵³ Tekin, *Şiddet*, s. 17-20.

yakın akrabaları veya yabancı bireyler tarafından dövölme, tehdit, hakaret, cinsel taciz, tecavüz ve ekonomik kısıtlama gibi birçok şekilde görölmekte olup fiziki, duygusal (psikolojik), cinsel ve ekonomik çeşitleri bulunmaktadır.

Şiddet olayları içerisinde en dikkat ve tepki çeken ise çocuğa yönelik şiddettir. Bu durumda şiddet eğitim veya başka isimlerle dayak, tehdit, cinsel taciz veya tecavüz, ihtiyaçlarının karşılanmaması şeklinde uygulanmakta olup fiziki, duygusal (psikolojik), cinsel ve ekonomik olarak her alanda ortaya çıkmaktadır. Çocuklara uygulanan şiddet, çocuk istismarı adı altında ele alınmaktadır. Çocukların en çok şiddet gördükleri kimseler daha çok aile bireyleridir. Ekonomik yoksunluklar, işsizlik, alkol, uyuşturucu, madde bağımlılığı, psikolojik bozukluklar, çocuk istismarı ailede şiddetin meydana gelmesinde önemli etkenlerdendir. Yapılan araştırmalarda Psikiyatri polikliniğine başvuruların %63'ünün çocukluk döneminde fiziksel şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir.⁵⁴

Çocuklara uygulanan şiddet hadiseleri, dört ana başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki fiziksel şiddettir. Dövme, yaralama, zehirleme ve yakma gibi eylemlerden oluşur. Bunlardan birçoğu ciddi yaralanmalar ve ölümle neticelenebilmektedir. Toplum içerisinde çocuklara uygulanan bu şiddet hadisesinde amaç, çoğunlukla çocukları terbiye etmek ve topluma hazırlamak niyetiyle de uygulanmaktadır. Bu sert tedbirler her toplum ve millette görölmekte, kaza ile meydana gelen hadiseler ise şiddet içerisinde değerlendirilmemektedir. Çocuğa yönelik şiddet konusunda gözden kaçan bir diğer unsur ise doğmamış çocuklara karşı uygulanan şiddet olup çocuk daha doğmadığı için maalesef fiziki şiddet hadiseleri içerisinde görölmemektedir. Ancak hamile bir annenin sigara, uyuşturucu, madde bağımlılığı ve alkol gibi uyarıcı maddeler kullanması, doğmamış çocuğa karşı uygulanan fiziksel şiddet olarak tanımlanmaktadır.⁵⁵ İkinci olarak görülen tür ise psikolojik şiddettir. Çocuğun düşünce dünyasına ve toplumsal gelişimine zarar veren davranışlardır. Çocukların, kendilerini etkileyen davranışların neticesinde, psikolojik hasara uğramaları olarak da ifade edilebilir.⁵⁶ Bu şiddet etkisi fiziki ve cinsel şiddet hadiselerindeki gibi somut olamayıp, soyut olarak ele alınmaktadır. Bu soyutluluk etki bakımından fiziksel ve cinsel şiddete göre hem olumsuz hem de uzun solukludur. Bu

⁵⁴ Alpaslan Kelleci, "Aile İçi Şiddet ve Şiddet Döngüsü: Bir Alanyazın Derlemesi", *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2023, C. XLVII, Sayı. 1, s. 89.

⁵⁵ Tekin, *Şiddet*, s. 33.

⁵⁶ Kocadaş-Özgür-Özbulut, *Gençlik ve Şiddet*, s. 95.

hadiseler, yabancıların yanı sıra aile bireyleri tarafından da uygulanmaktadır. Çocuğu, birey olarak görmemek, onu dikkate almamak, ilgi ve alaka göstermemek, toplum içerisinde veya bireysel olarak onu utandırmak, sürekli azarlamak, tehdit, hakaret, ceza, çocuğu yalnızlığa mahkûm etmek, çocuğu reddetmek gibi hadiseleri psikolojik şiddete örnek gösterilebilir.⁵⁷

Çocuğa yönelik üçüncü olarak şiddet türü cinsel istismardır. Buna göre tecavüz, enstest ilişki, pornografik malzeme ve yayınların çocuğa zorla gösterilmesi veya izlettirilmesi, çocuğun cinsel organlarını ellemek ve her türlü cinsel ilişki, cinsel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Bu hadise, çocuğun anlamadığı veya bilinçli bir şekilde onay vermediği bir istismar çeşidi olup bir çocuk ve yetişkin veya iki çocuk arasında meydana gelmekteydi. Toplum tarafından üstü kapatılan ve açığa çıkartılmaması için azami gayretin gösterildiği bu şiddete maruz kalan kişilerde, özellikle çocuklarda korku, kaygı, depresyon, yalnızlık ve psikolojik sorunlar şeklinde sonuçlar doğurmaktadır.⁵⁸

Dördüncü olarak ise ihmal olarak öne çıkmaktadır. Ailenin, çocuklarının büyümeleri, gelişmeleri, sağlık ve barınma gibi zorunlu ihtiyaçları ile topluma faydalı bir insan olmaları için yapmaktan imtina ettikleri, tehlikelerden korunmak için çaba göstermedikleri tüm olumsuzluklardır.⁵⁹ Kız çocukları ile engelli çocuklar bu anlamda en büyük risk grubunda olanlardır.⁶⁰ Çocuğun gelişmesi ve büyümesi için gerekli olan bakım ve beslenme faaliyetlerinin yeterli bir düzeyde karşılanmaması, çocuğa karşı anne ve babanın ebeveynlik görevini yapmaması, danışma anlamında çocuğun yanında olunmaması ve bu doğrultuda çocuğun yalnız başına kalması, ihmal çeşitleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuk istismarında bireyi şiddete sevk eden ve çocuğu şiddetten koruyan pek çok etmen vardır. Bunlar sadece kişisel nedenler olmayıp aile, arkadaş ve çevresel etkenler de bireyi bunların başlıcalarındandır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Bireysel sebepler: Geçmişte şiddete maruz kalmak, alkol-uyuşturucu ve madde bağımlılığından dolayı iyi ve kötüyü ayıramamak ve öfke kontrolünde zorluk bu gruptadır. Çocuğu bireysel şiddetten korumak için sosyal yönlendirmeler, okul başarısının

⁵⁷ Tekin, *Şiddet*, s. 34.

⁵⁸ Tekin, *Şiddet*, ss. 37-38.

⁵⁹ Kocadaş-Özgür-Özbulut, *Gençlik ve Şiddet*, s. 95.

⁶⁰ Tekin, *Şiddet*, s. 35.

artırılması için çalışmalar, olumsuzluklar karşısında soğukkanlı davranma ve çözüm odaklı olmanın öğretilmesi gerekmektedir.⁶¹

Ailevi sebepler: Çocukların aileleri tarafından aşırı disipline muhatap olması veya çok serbest bırakılması, yoksulluk ve açlığın getirdiği çaresizlik, aile içi cinsel taciz olayları, iletişim noksanlığı, psikolojik ve bedensel ihmaller, bireyi şiddete sürükleyen ailevi etkenler dendir. Bu noktada, çocuğu şiddetten korumak için saygı ve sevgi temelli sağlam bir aile yapısı ve ailenin olumlu ortak faaliyetler uygulayarak aile sıcaklığının artırılması gereklidir.⁶²

Arkadaş, okul ve çevre ile alakalı sebepler: Suça karışmış veya suça eğilimi olan çocuklar ile aynı ortamın paylaşılması, çocuğun arkadaşları tarafından dikkate alınmaması, çocuğun sosyal faaliyetlerden uzak durarak yalnızlaşmasına, derslere uyum sağlayamayıp başarısız olmasına neden olan ana unsurlardır. Okullarda sosyal faaliyetler ve çocuğun bu tür ortamlara girmesinin teşvik edilmesi, bireyi şiddetten koruyan etkenler arasındadır.

Toplumsal sebepler: Ekonomik çaresizlik, aile birliğinin sarsılması veya hiç olmaması, çevresel koşullardaki yetersizlik ve ortamın uygun olmaması, kanunların yetersiz olması şiddete sevk eden toplumsal etkenlere örnektir. Ekonomik anlamda ailenin refahı, aile birliğinin kuvvetli olması, çevresel koşulların ve ortamın uygun olması, kanunların toplum düzenine hâkim olması, toplumsal barışın önemi bireyi şiddetten koruyan ana etkenlerdendir.⁶³

Kardeşler-akranlar arasında, engelli ve mültecilere karşı şiddet ile kişinin kendisine uyguladığı şiddet: Kardeşler arasında meydana gelen fiziki şiddet, toplum tarafından normal görülmekte ve zamanla geçeceğine inanılmaktadır. Akranlar arasındaki şiddette ise çocuklar birbirlerine güç göstermektedirler. Bu şiddet türü fiziksel (kavga), sözel (tehdit, alay) ve dolaylı olarak kötü davranma (görmezden gelme, dışlama) şeklinde karşımıza çıkmakta ve bu çatışma şekli, doğrudan (kavga, zorbalık) ve dolaylı çatışma (dışlama) olarak da görülmektedir.⁶⁴ Engellilere uygulanan şiddette ise yardıma ihtiyaçları olmaları ve tepki verememeleri nedeniyle şiddetin, engelliler üzerinde daha

⁶¹ Tekin, *Şiddet*, ss. 73-76.

⁶² Tekin, *Şiddet*, ss. 73-76.

⁶³ Tekin, *Şiddet*, ss. 73-76.

⁶⁴ Oğuz Polat, “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2016, sayı 1, XXII, s. 21.

kolay bir şekilde uygulandığını göstermektedir. Ülkesinden kaçmak zorunda kalan ve başka bir ülkeye sığınan mülteciler ise kaçış sırasında ve yerleştikleri ülkelerde, belirsiz bir ortamın olmasının da etkisi ile şiddete maruz kalmakta ve bu durumdan en çok çocuklar ve kadınlar etkilenmektedir. Bireyin kendisine yönelik uyguladığı şiddet ise intihar olarak adlandırılmaktadır. İntihar, hedefine ulaşmış ise tamamlanmış intihar, ölümle neticelenmemiş ise hedefine ulaşmamış intihar olarak adlandırılmıştır.⁶⁵

1.3. Şiddet Çeşitleri

Toplumların yapısal dinamikleri içerisinde şiddet, farklı biçim ve düzeylerde tezahür eden çok yönlü bir olgudur. Her dönemde ve kültürde şiddet; fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ve sembolik gibi çeşitli türlerde ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik, şiddetin yalnızca bireysel bir davranış değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin, güç dengelerinin ve kültürel normların bir yansıması olduğunu göstermektedir. Şiddetin biçimsel farklılıkları hem uygulanış tarzına hem de hedef kitlesine göre şekillenmektedir. Bu nedenle, şiddetin türlerini ayırt etmek hem tarihsel olayların hem de toplumsal dönüşümlerin daha doğru analiz edilmesine katkı sunar. Aşağıda şiddetin başlıca türleri ele alınarak, bu türlerin İslâm öncesi Arap toplumundaki görünüşleri değerlendirilecektir. Genel olarak şiddet çeşitleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1.2.1. Fiziksel Şiddet

Şiddetin en belirgin biçimi olup kişide, geçici veya kalıcı hasarlar bırakan ve bazen de ölüme yol açabilen hadiselerdir. Yaralama, dövme, darp etme, zehirlenme ve yakma gibi olaylardan oluşan yaralayıcı davranış çeşitleridir.⁶⁶ Silah, bıçak ve balta gibi kesici ve öldürücü cisimlerin kullanılması dolayısı en tehlikeli şiddet türüdür. Zayıf olmalarından dolayı kadına, çocuğa ve yaşlıya karşı daha fazla uygulanmaktadır.⁶⁷

1.2.2. Cinsel Şiddet

Genellikle bir kadının hoşlanmadığı tarzda söylem ve fiillerden oluşmakla birlikte, kadın tarafında erkeğe yönelik, yine iki cins tarafından çocuğa yönelik bu tür eylemlerin tümü bu gruptadır. Şaka dahi olsa istenilmeyen söylemler, her türlü taciz, tecavüz, evli

⁶⁵ Tekin, *Şiddet*, ss. 73-76.

⁶⁶ Aliye Mavili Aktaş, *Aile İçi Şiddet (Aile içi Şiddet Kasının ve Çocuğun Korunması)*, 1. Baskı, Elma Yayınevi, Ankara 2006, s. 34.

⁶⁷ Polat, *Şiddet*, s. 24.

kadınların istekleri dışında ilişkiye zorlanması ve tehdit edilerek psikolojik baskı kurulması, aşırı kıskançlık ve cinsel suçlama (aldatma, yetersizlik...) biçiminde olabilir.⁶⁸ Cinsel şiddet veya istismar, toplum tarafından devamlı şekilde üstü örtülmeye çalışılan, gün yüzüne çıkmaması için azami gayretin gösterilen ve kuvvet uygulanmasından dolayı fiziki bir şiddet çeşididir.⁶⁹ En çok etkilenen kadınlar olmakla birlikte bu suçun mağdurları ise o toplumda yaşayan erkek, çocuk, yaşlı, fiziksel ve zihinsel engelliler olmak üzere tüm toplumdur.

1.2.3. Psikolojik Şiddet

Hem geçmişte hemde günümüzde gündelik hayatta en sık yaşanan şiddet türlerindendir. Fiziki ve cinsel şiddet gibi vücuda zarar verici bir yönü olmayıp insanın psikolojisini hedef alır. En çok zarar verdiği grup kadın, yaşlı ve çocuklardır. Fiziki ve cinsel şiddet olaylarında, fiziksel bulgulara rastlansa da psikolojik şiddette somut bulgulara rastlanmaz. Kendi başına uygulanma imkânı olsa da diğer şiddet türleri ile de beraber bulunabilir. Çünkü fiziki, cinsel ve ekonomik şiddetin özellikle insanın o anki ruh haline göre psikolojik etkileri bulunmaktadır.⁷⁰ Kadının dövüleceği korkusu, çocuğun eğitim adı altında baskıda ileriye gidilmesi, kadına ya da çocuğa bağırarak gibi tehditler, psikolojik şiddete örnek olabilecek davranışlardır.⁷¹ Psikolojik olarak bir kimsenin yıpranması durumunda birey için söz konusu duurm geçse bile bunun etkileri o kişide kalacaktır.⁷² Psikolojik şiddetin çeşitleri şu başlıklar altında toparlanabilir. Bunlar arasında *Reddetme (Rejection)* birey ya da çocuğun ihtiyaçlarının tedarik edilmemesi her türlü olumsuzluktan çocuğun sorumlu tutulması ve mesafe konulmasıdır. *Tek Başına Bırakmak (Isolating)* ise kişi veya çocuğun toplumdan uzak tutularak yalnızlığa itilmesi ve bu duruma birey veya çocuğun inandırılmasıdır. *Yıldırma (Terrorizing)* da birey veya çocuğun fiziki ve sözel şiddet ile yalnızlığa itilmesi, *Suçta Yönelme (Corrupting)* de bireyin veya çocuğun olumsuz davranış modellerine özendirilerek kötü tutum ve davranışlara yönlendirilmesi söz konusudur. *Aşağılama (Degrading)* durumunda kişinin küçük düşürülmesi, olumsuz lakap takılması ve onu pasivize edecek söylemlerde bulunulması, *Kendi Çıkarına Kullanma (Exploiting)* de birey veya çocuğu, kişinin kendi çıkarları doğrultusunda

⁶⁸ Aktaş, *Aile İçi Şiddet*, s. 34; Polat, s. 26.

⁶⁹ Kelleci, “Aile İçi Şiddet ve Şiddet Döngüsü: Bir Alanyazın Derlemesi”, s. 90.

⁷⁰ Polat, *Şiddet*, s. 31.

⁷¹ Aktaş, *Aile İçi Şiddet*, s. 36.

⁷² Kelleci, “Aile İçi Şiddet ve Şiddet Döngüsü: Bir Alanyazın Derlemesi”, s. 90.

kullanması, *Vaktinden Önce Yetişkin Rol Verme (Adultifying)* ise bireye veya çocuğa beklentilerin üstünde başarı sağlayacağını, yapamayacağı şeylerin üstesinden gelebileceği düşüncesinin yüklenmesidir.⁷³

1.2.4. Ekonomik Şiddet

Bireyin ekonomik yönden özgürlüğünün elinden alınarak herhangi bir kimseye mecbur bırakılmasıdır. Ataerkil aile yapısında kadının daha çok etkilendiği bir şiddet türüdür.⁷⁴ Ailede kadının çalışması ve bu yolda başarı sağlamasının önüne geçilmesi, yetersiz para vermek ve verilen parayla yapılması imkânsız şeyleri istemek, evinin ve çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılamamak veya eşinin kazandığı parada tasarruf hakkının olmaması şeklinde örneklendirme yapılabilir. Ayrıca kişinin gelirini eşinden saklaması da ekonomik şiddetin alanına girmektedir.⁷⁵

1.3. Şiddetin Tarihsel Süreci

İnsanın kendisini toplumdan soyutlayarak tek başına yaşayabilecek bir özelliğinin olmamasından dolayı şiddet, insanlık tarihi ile birlikte paralel bir gelişim göstermektedir. En küçük toplumsal birlik olan ve aileden başlayan toplumsal hayat, kabile, boy ve millet olarak genişlemektedir. İnsanın yaşadığı toplumsal hayatta, düzenin sağlanması için toplumun belli kurallar çerçevesinde idare edilmesi zorunludur. İnsanın var olmasıyla başlayan şiddet olayları ve bu şiddet olaylarının durdurulması veya en asgari düzeye indirilmesi için başka bir şiddet göstergesi olarak cezai müeyyidelerin uygulanma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Eldeki bilgilere göre toplumsal düzeni sağlamak için uygulanan ilk kanunlar Mezopotamya medeniyetlerinde ortaya çıkmıştır. Bu kanunlar, daha sonra çıkarılan kanunlara öncülük etmiş ve günümüze kadar devam etmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere insanların davranışlarının suç olup olmadığı veya suç olarak kabul edilse bile bunlara verilecek cezai müeyyideler, toplumdan topluma farklılık arz etmiştir. Bu cezai müeyyideler işkence ile hareket etmiş, bunun daha ilerisi ölüm cezası olmuştur. Şiddetin türü, çeşidi ya da miktarının insanın hayal gücü kadar geniş olduğu ifade edilebilir. Cezai müeyyide ve suç kavramları toplumlarda farklı olarak ele alınmış bazı toplumlarda hafif olan suçlar veya suç olarak kabul edilmeyen davranış şekilleri

⁷³ Polat, *Şiddet*, s. 32.

⁷⁴ Kelleci, “Aile İçi Şiddet ve Şiddet Döngüsü: Bir Alanyazın Derlemesi”, s. 89.

⁷⁵ Aktaş, *Aile İçi Şiddet*, s. 36.

diğer toplumlarda ağır suç kategorisinde değerlendirilerek, ağır cezai müeyyideleri olmuştur. Ölüm cezaları herkese aynı şekilde uygulanmamıştır. Ortaçağda kılıçla kafa kesme genel olarak soylu kimseler için uygulanmış ve suçlu olan ama soylu olmayan kimseler asılarak öldürülmüşlerdir.⁷⁶ Eski Türklerde ise Han sülalesine ait olan kimseler için kafa kesme işlemi yerine, hanedan ailesine ait olanların kanlarının kutsallığı inancı doğrultusunda yay kirişi ile boğma işlemi yapılarak bu kişilerin hayatlarına son verilmiştir.⁷⁷ Türklerde, ateşte yakma kavramına rastlanmazken, Batı dünyasında bu normal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Canlı canlı toprağa gömmek, suda boğmak veya kalpazanlık ile uğraşanların kazanlarda haşlanması gibi daha ağır şiddet cezaları, zamanla ortadan kaybolmuş veya azalmış olmakla birlikte yerine farklı türde ölüm cezaları almıştır.⁷⁸

1.4. Eskiçağ Dünyasında Şiddetin Yeri

Eskiçağ dünyasında şiddet hem bireyler arası ilişkilerde hem de devletlerin güç politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Savaşlar, cezalandırma yöntemleri, kölelik ve kurban ritüelleri gibi uygulamalar, dönemin şiddet anlayışını yansıtan temel unsurlar arasındadır. Bu bağlamda, şiddet sadece bir zorbalık aracı değil, aynı zamanda otorite kurmanın ve sosyal düzeni sağlamanın bir yöntemi olarak da görülmüştür.

1.4.1. Mezopotamya’da Şiddetin Yeri

Mezopotamya bölgesi, Antik yazarlarca Fırat ile Dicle nehirlerinin arasında bulunan bölgeye verilen isimdir.⁷⁹ Mezopotamya’da yaşayan ve bölgeye hâkim olan kavimlerinden Akkad, Assur ve Babil devletlerinin kanunları Sümerce⁸⁰ ve Akkadca olarak yazılmıştır.⁸¹ Mezopotamya Ur-Nammu kanunlarında kadına, erkeğe göre daha fazla cezai müeyyide uygulanmaktadır. Bir kadın, kocasını kast ederek onun eşi olmadığını beyan ederse kadın, ırmağa atılırdı. Ancak erkek bu ifadeyi kullanırsa sadece tazminat parası öderdi. Hammurabi kanunlarında ise göze göz, dişe diş anlayışını savunan

⁷⁶ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, ss. 15-16.

⁷⁷ Fedâ Şamil Arık, “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Siyaseten Katl”, *Belleten Dergisi*, Yıl 1999, LXIII, Sayı 236, s. 49.

⁷⁸ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, ss. 15-16.

⁷⁹ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi-Başlangıcından Perslere Kadar*, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s. 11.

⁸⁰ Elif Genca, *Eski Mezopotamya’da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler (Sümer, Babil ve Eski İsrail Hukuku)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, ss. 23-41.

⁸¹ Hasan Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları*, 6. Baskı, Kömen Yayınları, Konya 2016, ss. 76-81.

kıyas uygulaması esas alınmıştır.⁸² Kadına verilen cezalar, erkeklere verilen cezalara göre daha ağır olmuş bir kadının hırsızlık yaparken yakalanması durumunda kocası veya mağdur kişi tarafından kulakları kesilmiştir.⁸³ Mezopotamya toplumunda kölelere daha ağır cezalar verilirdi.⁸⁴ Asur yıllıklarında, düşmana karşı acımasız bir tavır sergilendiği dolayısıyla düşmanın teslim olmaması ve krala sadakatsizlik yapılması durumunda sürgün cezası ile birlikte çok daha ağır cezalar verilmiştir.⁸⁵

İnsan kurban etme kültürü ise kralın yerini alma ritüeli ile gerçekleşirdi. Krala kara büyü yapıldığına inanıldığı zaman, kralın yerine bir vekil seçilir ve bu kişi öldürülerek kralın kurtulduğuna inanılırdı.⁸⁶ Bir diğer ritüel de yüksek makam sahibi insanların ölümünde, mezarlarına konulmak üzere altı ile seksen arasında değişen insanın kurban edilmesi idi.⁸⁷ Mezopotamya'da insan kurbanlarında genellikle köleler, esirler ve yeni doğan çocuklar seçilmekteydi. Yapılan arkeolojik kazılarda insan kemiklerinin üzerinde düzgün vaziyette konulan, sığır, koyun ve keçi kemiklerine rastlanmıştır.⁸⁸

Hitit kanunlarının kendisinden önceki kanunlara göre daha yumuşak ve insanca olup işkence ve uzuv kesmek yönüyle bedeni sakatlanmaya neden olan cezalar, sadece kölelere uygulanmaktaydı.⁸⁹ Hititlerde, köleler yasal olarak güvence altına alınmışsa da bir ev kundaklayıp yakan kölenin burnu ve kulakları kesilirdi.⁹⁰ Ayrıca kölelere, baş kesme

⁸² Cezaların nitelikleri ve ayrımları için bak: Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s. 113; Genca, *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler*, ss. 145-150; Tahsin Saygılı, "Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları", *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Yıl 2, II, Sayı 2, s. 5.

⁸³ Diğer verilen cezalar için bak: Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s. 139; Hüseyin Bozca, *Eski Anadolu'da Suçlar ve Cezaları (Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hititler Dönemi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s. 145.

⁸⁴ Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s. 139; Bozca, *Eski Anadolu'da Suçlar ve Cezaları*, s. 143; Genca, *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler*, s. 115, 140; Büşra Dölcü; Ebru Gökmeşe, "Eskiçağ Hukukunda Bazı Suçlara Verilen Cezalar", *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, Aralık 2021, I, Sayı 2, s. 127.

⁸⁵ Ayrıntılar için bak.: Faruk Akyüz, "Yeni Asur Devletinin Sürgün Politikası", *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, Ed: İrfan Albayrak, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020, s. 133; Toptaş, *Yeni Asur İmparatorluğu'nda, İdeoloji*, s. 187, 189, 209; Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s. 188; Hakan Daloğlu, "Antik Asur Rölyeflerinde Despotik İktidarın Politik Şiddet Biçimleri", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Aktüel Arkeoloji Yayınları, Sayı 51, İstanbul 2016, s. 4.

⁸⁶ Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi*, s. 189.

⁸⁷ Yeşim Dilek, *Eski Mezopotamya Dini Ritüeller ve Kullanılan Objeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2019, s. 263; V. Gordon Childe, *Doğu'nun Prehistoryası*, Çev: Şevket Aziz Kansu, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 134.

⁸⁸ Sevgi Dönmez, "Eski Yakındoğu'da Ritüel Şiddet, Kurban Bunalımı ve Toplumsal Düzenin Konsolidasyonu: İnsan Kurbanı ve Toplumsal Etkileri", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 2018, Sayı XXXV, ss. 371-372.

⁸⁹ Mehmet Ali Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi 1-Tarih Öncesi Çağlardan Demir Devri'ne Kadar*, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 318.

⁹⁰ Kaya, *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi*, s. 314.

cezası, tekerleğe bağlama cezası ve boyunduruğa koşma gibi cezalarda tatbik edilmekteydi.⁹¹

Mezopotamya merkezli dinlerden olan Yahudilik ve Hristiyanlıkta da beklenileceği üzere şiddetin yeri belirlenmiştir. Kişinin birini öldürmesi, kaçırması⁹², çocuğunu kurban etmesi, anneye, babaya vurması ve lanet etmesi, puta tapması, inanca küfretmesi, nişanlı veya evli bir kadın ile zina etmesi, evlenecek olan bir kızın bakire olmadığını saklaması, hayvanlarla cinsel ilişkiye girmesi ve tecavüz hadiselerine karışmasının cezası ölümdü. Eski Ahit'e göre, ölüm cezası verilen kişiler, taşlanarak, asılarak, yüksek bir yerden atılarak, çarpmıha gerilerek ve ateşte yakılarak, kılıç, mızrak ve sopalarla dövülerek infaz edilmekteydi.⁹³ Dinden çıkan ve başka tanrılara kurban adayan, büyücülük yapan, üvey anne veya gelin ile zina eden, erkek erkeğe veya kadın kadına cinsel ilişkiye giren, nişanlı bir kıza tecavüz eden, anne ile kızı aynı anda nikâhına alan ve fahişelik yapan rahibeler taşlanarak veya yakılarak infaz edilmekteydi.⁹⁴

1.4.2. Doğu Dünyasında Şiddetin Yeri

Eski Uzak Doğu dünyasında şiddet, toplumsal düzeni sağlama ve ahlaki dengeyi koruma amacıyla genellikle meşru bir araç olarak görülmüştür. Türk, Çin ve Hint uygarlıklarında savaş, isyan bastırma ve cezalandırma gibi şiddet biçimleri, hem devlet otoritesinin hem de sosyal düzenin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu anlayışta şiddet, sadece fiziksel bir güç değil, aynı zamanda ahlaki ve felsefi bir denge unsuru olarak görülmüştür.

Orta Asya kökenli olan kavimlerin başında gelen Türkler, göçebe hayatı yaşadıklarından dolayı hafif suçlar için, uzuv ezme veya kemik kırma cezası verilir, ağır suçlara ise ölüm cezası uygulanırdı.⁹⁵ Göçebe olmalarından dolayı hapis cezalarına nadir rastlanır ve bu ceza on günü geçmezdi.⁹⁶ Cezai işlemler herkese eşit şekilde uygulanır, makam ve mevki farkı gözetilmezdi. Hırsızlık, zina, tecavüz, vatana ihanet, savaş alanından kaçmak ayıp sayılır, bunları yapan kişilere iyi gözle bakılmadığı gibi verilen cezalarda ağır bir şekilde

⁹¹ Bahar, *Eskiçağ Uygarlıkları*, s. 267.

⁹² Genca, *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler*, s. 141, 144.

⁹³ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, ss. 20-21.

⁹⁴ Münteza Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, XXXIV, s. 40.

⁹⁵ Hasan Göktürk Erdoğan, *Türk Töresi-Eski Türklerde Töre Uygulamaları*, Karakum Yayınevi, Ankara 2018, s. 150.

⁹⁶ Ahmet, Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları-Avrasya Bozkırında İslâm Öncesi Türk Tarihi*, 4. Baskı, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul, s. 84.

tatbik edilirdi. Herodot'un bildirdiğine göre İskitlerde bir savaşçı ilk düşmanını öldürdüğü zaman, öldürdüğü düşmanın kanını içer ve ganimetten pay almak için düşmanın kafasını hakanına getirirdi. Öldürülen düşmanın kafa derisi yüzülerek bununla sadak ve bileklik, kafatası ile de kadeh yapılırdı. Kafatası derisinden yapılan yüzlükler ise bindikleri atın dizginine bağlanırdı.⁹⁷

Türk toplumunda, aileye önem verilir, topluma örnek olması için anne veya babasını öldüren bir kimse için çok ağır cezalar verilirdi.⁹⁸ Volga Bulgarlarında bir kişi hataen birini öldürdüğü zaman, sandık içerisine konularak bir ağaca asılır ve burada kaderine terk edilirdi.⁹⁹ Hun Türklerinde barış zamanında birisini öldürmek maksadı ile kılıcın sıyrılmasının cezası ölüm idi. Hırsızlık yaparken yakalanan kişi öldürülür, mallarına el konulur ve ailesinin özgürlüğü kısıtlanırdı. Türk kavimlerinden olan Bulgarlarda, hırsızlık yapan kişi ölümle cezalandırılırken, Tüyu Hunlarında hırsızlık yapanların başlarına keçe sarılır ve yüksek bir yerden başının üzerine taş atılarak öldürülürdü.¹⁰⁰ Tecavüze, taviz verilmez ve tecavüzcülere idam cezası uygulanırdı.¹⁰¹ Tecavüz edilen kişinin, evli bir kadın olması durumunda tecavüz eden kişi bacaklarından ikiye ayrılmak suretiyle ölüm cezası ile cezalandırılırdı. Bu ceza fahişeliği meslek haline getirenlere de uygulanmaktaydı.¹⁰² Göktürklerde zina yapan evlilerin, insan öldürenlerin, soygun yapıp bağlı atları çalanların, vatana ihanet edenlerin ve ordudan kaçanların cezası idamdı.¹⁰³

Göçebe Türklerde kölelik, diğer toplumlarında olduğu gibi işkence ve vahşet üzerine kurulmamıştı. Esirler, toplumda köle olarak kullanılmakla birlikte, Hunlu bir Türk'ün işlemiş olduğu suçtan dolayı köle olması da imkân dâhilindeydi. Genelde bu esirler, tarım arazilerinde sulama kanalları açmada, inşaat ve madenlerde çalıştırılmaktaydılar.¹⁰⁴ Ancak Türklerin yerleşik hayata geçtikten sonra verilen cezalarda farklılıkların meydana

⁹⁷ Tuncer Gülensoy, *M.Ö 4500-M.S. XIII. Yüzyıllar Arasında Barbar Türkler-Dil, Din, Kültür, Bilim, Sanat, Uygarlık*, 2. Baskı, Akçağ Yayınevi, Ankara 2011, s. 71.

⁹⁸ Yasemin Kurtoğlu, *Eski Orta Asya Türk Devletleri'nde Aile*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021, s. 8.

⁹⁹ Ahmet b. Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, Çev: Ramazan Şeşen, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2020, s. 122.

¹⁰⁰ Erdoğan, *Türk Töresi*, s. 153.

¹⁰¹ İbrahim Kafesoğlu, *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2014, s. 146.

¹⁰² Yaşar Bedirhan, *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 2004, s. 270.

¹⁰³ Taşağıl, *Kök Tengri'nin Çocukları*, s. 184.

¹⁰⁴ Hava Selçuk, *Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar*, Kitap Arası Yayınları, İstanbul 2019, s. 44.

geldiği görülmektedir. Hapis cezaları, göçebe Türklerinde çok nadir uygulanırken, yerleşik hayata geçen Selçuklu Türklerinde daha çok uygulanır hale gelmiştir.¹⁰⁵

Eski Çin'de işlenen suçlara karşı ceza hukuku, beş temel üzerine inşa edilmiştir. Bu cezalar idam, bacakların kesilmesi, burnun kesilmesi, yüze damga vurulması ve tazminat şeklinde uygulanan cezalardır. Ağır cezanın uygulanacağı durumlar için teçhizatlı ordu birlikleri kullanılmaktaydı. Çin'de Xia Hanedanlığı (MÖ 2070/2030-1600) Dönemi'nde suçluların hayatları işkence ile sona erdirilir veya vücuda kalıcı zarar verilirdi. Bu hanedanlık döneminde kişiyi dövme, uzuv kesme (burunun kesilme cezası), hadım etme, bacak (ayak) kesme ve ölüm cezası olmak üzere beş ana maddede uygulanmıştır.¹⁰⁶

Yukarıda bahsedilen cezaların haricinde, halkın cezalandırması için linç kuralı, kafanın kesilerek şehrin giriş kapısına asılması, organların tek tek kesilmesi ve kişinin boğularak öldürülmesi şeklinde infazlarda uygulanmaktaydı. Ancak 15 yaş altı çocuklar, yetmiş yaş üstü ihtiyar, hasta ve engelli suçlulara karşı bu işkenceler uygulanmazdı. Kadın ve erkeklere farklı cezalar uygulanmakla olup genellikle topuk işkencesi erkek suçlular, parmak işkencesi ise kadın suçlular üzerinde tatbik edilmekteydi.¹⁰⁷

Uzak doğu toplumlarından olan Japonlarda gerçeğin ortaya çıkması ve tanık olan kişilerin tanıklık etmemelerinin önüne geçilmek için işkence normal karşılanmaktaydı. Bu işkenceler arasında uçları keskin ve işkence sırasında eti kesen kırbaçlama, keskin uçlu taşların üzerine diz çöktirme ve dizlerinin üstüne ağır taşların konulması şeklinde uygulanan taş kucaklama teknikleri bulunmaktaydı. Mahkûmun ellerinin ve ayaklarının çok sıkı bir şekilde bağlanarak kişinin ölüm emarelerini göstermesi, suçlunun ellerini arkasından bağlamak suretiyle tavandaki çengele asılma yöntemide uygulanan diğer işkence tekniklerindendi. Japon ceza yasasında kısas, temel prensip olarak kabul edilmişti. Hükümdar katilleri çarmıha gerilerek infaz edilirdi.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Verilen cezalar için bak: Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 36; Selma Arslan, *Selçuklu Devletinde Suç ve Cezalandırma Usulleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2021, s. 21-42; Erdoğan Merçil, *Selçuklular –Makaleler*, Bilge Yayınları, İstanbul 2011, s. 34.

¹⁰⁶ Maierhaba, *Eski Çin'de Cezalar*, s. 9, 46, 56.

¹⁰⁷ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 32; Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 107, 118, 121.

¹⁰⁸ Scott, *İşkencenin Tarihi*, ss. 122, 125, 126.

Hindistan'da şiddetin uygulanışı bir yaşam tarzı haline getirilmişti. İşkencelerle sakat bırakmak yaygın olarak kullanılan bir yöntemdi. Yaratıcıya küfretmenin cezası dilin kesilmesiydi. Ateş, su, zehir, denge ve kızgın yağ işkencesi suçlular için kullanılan işkence metotlarıydı. Hindistan'da çocuklara da işkence uygulanmaktaydı. Köy okullarında makaralar vasıtası ile çocuklar tavana asılır, ısırgan otları ile dolu çuvalların içine konulur veya su ile ıslatılan ısırgan otları, çocukların çıplak vücutlarına sarılırdı. Bu işkence çeşitleri diğer işkenceler göre hafif olmakla birlikte çocuklara uygulanması vahşetin büyüklüğünü gözler önüne sermekteydi.¹⁰⁹ Hindistan'da bunların haricinde insan ufkunu zorlayan pek çok şiddet ve işkence çeşidi uygulanmaktaydı. Çalışmanın sınırları gereği bunların tümüne yer verilmemiştir.

1.4.3 Eski Mısır'da Şiddetin Yeri

Eski Mısır medeniyetinde Firavun'a karşı yapılan saygısızlık, suçlunun mumyalanarak öldürülmesi şeklinde tatbik edilmekteydi. Kasten adam öldürmenin cezası ölüm iken hata sonucu birini öldürmenin cezası sürgündü. Mısırdaki uygulanan ilk sürgün hadiseleri, on ikinci hanedan kralı olan II. Amenemhat Dönemi'nde meydana gelmiş ve bu insanların bir bölümü, II. Amenemhat'ın piramit inşasında köle olarak çalıştırılmışlardır.¹¹⁰ Anne ve babasını öldüren bir kimsenin cezası, dikenler içerisine atılıp daha sonra ateşte yakılma şeklindeydi. Kişinin geliri hususunda yalan bilgi vermesi, sahte ölçü birimlerini kullanarak halkı kandırmasının cezası ölümdü.¹¹¹ Çocuğunu öldüren anne ve baba, öldürdüğü çocuğu kucağında, üç gün üç gece teşhir eder ve bu sürenin bitmesinden sonra öldürülürdü. Zina yapan kadın, işkence yapılmaksızın ateşe atılırken, yalancı şahitlik yapan kimsenin elleri kesilirdi. Kül yığını içerisinde boğularak ölüme neden olan kül işkencesi de toplumda uygulanmaktaydı. Hayvan öldürenler, yeminini bozan ve iftira atanların da cezası ölümdü. Ölüm cezalarının uygulanmasında, suçlu için sınıf ve cinsiyet farkı gözetilmemiş hür, köle, erkek, kadın ayırımına gidilmeden ceza tatbik edilmiştir.¹¹² Özgür bir kadına tecavüz eden erkeğin tekrar bir daha bu fiili yapamaması ve topluma ibret olması amacıyla cinsel organı kesilmekteydi.¹¹³

¹⁰⁹ Scott, *İşkencenin Tarihi*, ss. 126, 127, 131.

¹¹⁰ Langer, *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, s. 64.

¹¹¹ Maşalı, "Ölüm Cezası", *DİA*, XXXIV, s. 40.

¹¹² Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 30.

¹¹³ Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 217.

İdam etmek, ateşte yakmak, uzuv kesmek, mumyalamak Mısır medeniyetinde suçlulara karşı uygulanan cezai müeyyidelerdi. Yapılan arkeolojik kazılarda, Mısır’da insan kurban etme geleneğinin olduğu ortaya çıkmış, Abidos’ta, Horaha’ya ait mezarda çıkan bir stelde, kişinin ellerinin arkadan bağlandığından ve sivri bir aletin, kişinin boynuna batırılarak çıkan kanın bir kâseye doldurulduğundan bahsedilmektedir.¹¹⁴

1.4.4 Perslerde ve Moğollarda Şiddetin Yeri

Eski İran’da ölüm cezası, kılıç ve taşlama gibi farklı şekillerde uygulanırken, devlete ihanetin ve dinden çıkmanın cezası çarمیha gerilmektir.¹¹⁵ Kırbaçlama genel olarak kullanılan bir cezalandırma şekliydi. Mahkûm başı, elleri ve ayakları dışarda kalacak şekilde bir sandalın içerisine oturtulur ve üzerine bir kayık daha yerleştirilerek, mahkûmu böceklerin yemesi için güneşli bir yere bırakılırdı.¹¹⁶ Sasani Devleti kurucusu olan I. Erdeşir, Bahreyn’de düşmanlarının cesetleri üzerine inşa ettiği şehrin duvarlarını bir sıra kerpiç, bir sıra ceset şeklinde ördürmüş, bundan dolayı şehir Betn-i Erdeşir ismi ile anılmıştır.¹¹⁷

Moğollarda ise Tomruğa vurma, zincire vurma, aç ve susuz bırakma, kişinin ağzına ve burnuna tuzla karıştırılmış kum doldurma, dayak atma, çıplak bırakma, kırbaçlama, eritilmiş gümüş madeninin göz ve kulaklara dökülmesi, gözlerin oyularak kör edilmesi, kaynar suya atma, suda boğma, vücudu ikiye bölme, güneş ışığına maruz bırakma ve insan eti yedirme şeklinde uygulanan fiziki ve psikolojik cezalar Moğollarda uygulanan işkence tekniklerindendi. Genel olarak kişinin kafasının kesilmesi, asılması, ateşte yakılması, çuvala konularak suya atılması, belinin kırılması, vücudun ikiye bölünmesi, ağaçtan eşek üzerine çivilenerek öldürülmesi, at ile ezilmesi, çarمیha gerilmesi, yağlanarak keçe ile sarılmak suretiyle kızgın güneşin altında bekletilmesi, ağzın taş ile doldurulması, köpeklere parçalatılması, ata bağlayarak sürüklenmesi ve vücudundan

¹¹⁴ Dönmez, “Eski Yakındoğu’da Ritüel Şiddet”, s. 381.

¹¹⁵ Maşalı, “Ölüm Cezası”, *DİA*, XXXIV, s. 40.

¹¹⁶ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 32.

¹¹⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C. II, s. 550; Peter Jones, *Geldim, Gördüm, Yendim (Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Her Şey)*, Çev: Funda Sezer, Say Yayınları, İstanbul 2016, s. 344; Erdoğan, *Türk Töresi*, s. 154.

küçük et parçalarının kopartılarak kişinin kendisine yedirilmesi Moğol toplumunda uygulanan cezai müeyyidelerdendi.¹¹⁸

1.4.5. Batı Dünyasında Şiddetin Yeri

Batı dünyasındaki ölüm cezalarının Doğu dünyasındaki ölüm cezalarına kıyasla daha vahşi olduğu dikkati çekmektedir. Batı dünyasında eski çağlarda uygulanan cezalar, Orta Çağ dünyasında da hız kesmeden devam etmiş ve çeşitli şekillerde kendini göstermiştir. Germen kavimlerinden olan Vizigotlar, Ostrogotlar, Franklar, Vandallar, Anglar, Saksonlar gibi toplumlarda uygulanan ölüm cezaları halk meclisi tarafından verilirdi. Vatana ihanet edenler asılarak idam edilirken, kaçak ve fahişeler bir kafese konulur ve bataklığa atılarak boğulmaları sağlanırdı. Ayrıca bu toplumlarda ateşte yakmak suretiyle uygulanan ölüm cezaları da görülmekteydi.¹¹⁹

M.Ö. 450 yılında on kişilik bir heyet tarafından on iki tahta veya madeni levha üzerine işlenen kanunlar, Roma hukukunun değişmeyen ana esasını teşkil etmiştir.¹²⁰ Roma dünyasında ölüm cezasına, *summum supplicium*’a denilmekteydi. Romalılar, mısır ve buğday çalan kimseyi bereket tanrıçasına kurban ederlerdi. Bunun yanında kişinin başını balta ile keserek ayın yapar ayrıca kişiyi kırbaçlayarak ve çuvala koyarak ölüm cezaları da uygularlardı. Çuvalı ölüm cezasında bir hayvan derisine konulan kişi, Tiber nehrine atılarak infaz edilirdi. Eski Roma’nın düşmanlarından olan Kartacalılar’da ise insan kurban etme âdeti bulunmaktaydı. M.Ö. 309 yılında Kartaca ile Agathocles arasında meydana gelen savaşta da Kartacalılar, insan kurban etme geleneğini uygulamışlardır.¹²¹

Roma medeniyetinde baba, evde mutlak güç sahibi olup çocuklarını satabildiği gibi onları öldürme hakkına da sahipti.¹²² Aynı şekilde eski Yunan toplumunda da baba, annenin zayıf olmasından dolayı çocuk, annenin elinden alınabilirdi. Yeni doğan çocuğun

¹¹⁸ Köklünar, “Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri”, s. 496,500-503 Ozan, Köklünar, *Moğollarda Psikolojik Harp ve İşkence Teknikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2021, ss, 148-168.

¹¹⁹ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 18.

¹²⁰ Clemens Bosch, *Roma Tarihi’nin Ana Hatları-I. Kısım Cumhuriyet Devri*, Çev: Sabahat Atlan, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 35.

¹²¹ J. Alfred Church, Arthur Gilman, *Kartaca-Bir Afrika İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*, Çev: Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2021, s. 41; Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 24; Mehmet Ali Kaya, *Ege ve Eski Yunan Tarihi 1-Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağa Kadar*, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 161.

¹²² Muammer Gül, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, 6. Baskı, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 23.

hastalıklı olması durumunda baba isterse çocuğunu çukura atarak öldürebilirdi.¹²³ Toplumda öldürülen çocuklar, bahçe veya döşeme tahtalarının altına gömülürdü.¹²⁴ Eski Yunan toplumunda, ölüm cezasına çarptırılan kişinin mallarına, devlet tarafından el konulur ve ölen kişinin cesedi site dışına çıkartılırdı. İhanet eden, zina eden ve haksız yere bir kimsenin canına kast eden öldürülürdü.¹²⁵

Erkek köleler, ağır işlerde değerlendirilirken kadın köleler, hafif işlerin yanında cinsel araç olarak da kullanılmışlardır.¹²⁶ Köle kadınlar, para karşılığında seks yaparak, efendilerine maddi menfaat sağlamışlardır. Bu mesleğin çalışanları sadece köleler olmamış, kölelerin doğurdukları çocuklarda bu mesleği yapmaları için yetiştirilmişlerdir.¹²⁷ Efendi, köle üzerinde mutlak hak ve güç sahibi olup kölelerin en çok gördükleri işkence onların kırbaçlanmasıydı. Ölüm cezası verilen suçlular için daha çok çarmıha germe cezası uygulanmaktaydı. Constantinus Dönemi'nde (MÖ. 306-337)¹²⁸ tecavüz suçu ile suçlanan veya bu suçu işleyen bir köleye verilen ceza, onun yakılarak öldürülmesi veya boğazından eritilmiş kurşun döktürülmesiydi.¹²⁹ Roma'da, Amfiteatralarda insanlar, vahşi hayvanlarla mücadeleye zorlanırdı. Arenaya çıkmayı reddeden insanlar ise kırbaçlanır veya zorla arenadaki vahşi hayvanların önüne atılarak parçalanmaları sağlanırdı. Suçlu veya mahkûmun bulunmaması durumunda burada kullanmak üzere esirler alınırdı. Roma'da, M.Ö 3. Yy. itibaren ölümüne mahkûm edilmiş ve gladyatör denilen köleler, kendi aralarında ölümüne dövüştükleri gibi vahşi hayvanların karşısına çıkartılmış ve onlara yem edilmiştir. Roma İmparatorluğunda şiddetin birçok çeşidi olmakla birlikte bunların tümü ayrı bir çalışmanın konusu olması adına bunlara değinilmeyecektir.¹³⁰

¹²³ Selçuk, *Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar*, s. 39.

¹²⁴ Jones, *Geldim, Gördüm, Yendim*, s. 96.

¹²⁵ Maşalı, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, s. 17.

¹²⁶ Canan Aktaş, *Antik Roma'da Köleler ve Meslekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2022, s.1.

¹²⁷ Aktaş, *Antik Roma'da Köleler ve Meslekleri*, ss. 55-56.

¹²⁸ Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi MS 284-64*, s. 721.

¹²⁹ Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 65, 66.

¹³⁰ Bak.: Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 12. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 261; Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 154-155; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret İşıltan, 10. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019, s. 116; Yusuf Ayönü, Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos'un Hayatı ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX, Sayı. 1, s. 121.

Bizans İmparatorluğunda ise cezalandırma, imparator kanunları, kilise cezaları ve insanların ibadet ve arınma amacı ile kendilerine verdikleri cezalar şeklinde üç ana başlıkta kendini göstermiştir. Bizans Dönemi'nde halkın ve suçluların yanında tahtını kaybeden krallar da işkencelere maruz kalmışlardır. I. Andronikos Komnenos, tahtan indirildikten sonra sakalı koparılmış, dişleri sökülmüş, saçları traş edilmiş, balta ile sağ eli kesilerek, gözlerinden birisi oyulmuş ve iki sütun arasına asılarak halk tarafından parçalanarak öldürülmüştür. Bizans toplumunda kişinin başını kesici bir aletle kesme, çarmıha germe, yılan ve başka canlıların bulunduğu torbalara koyarak denize veya nehre atma, kişiyi atlara bağlayarak parçalama, insanların derisini yüzme, diri diri toprağa gömme ve yakma gibi değişik şekillerde ölüm ve işkence çeşitleri bulunmaktaydı.¹³¹

1.4.6. Diğer Toplumlarda Şiddetin Yeri

Meksika'da yaşayan Aztekler, tanrıları olan Tezcatepoca'ya, insanları kurban adarlardı. Kurban adama ritüelinde, kurban edilecek kişi, kurban taşına yatırılır, kolları ve bacakları rahipler tarafından hareket edemeyecek şekilde sıkıca tutulurdu. Daha sonra kurban işlemini yapacak cellat, eline aldığı kurban bıçağı ile göğsü yararak, kalbi yerinden kopartmak suretiyle çıkartırdı. Bazen bu durum öncelikli olarak kollar ve bacaklar kesilerek yapılır ve kalp en son çıkartılırdı. Peru'da bulunan Antis kabilesi tarafından yapılan kurban ritüelinde ise tören yapılmaz, yakalanan kişi çıplak soyularak kazığa bağlanır ve vücudundan baldır, göğüs, kalça gibi et parçaları kesilmek suretiyle infaz edilirlerdi.¹³²

Kuzey Amerika Kızılderililerinde, gözleri yuvasından çıkartılan kişilerin gözlerine kor ateş konularak dağlama işlemi yapılırdı. Ateşte insanlar yavaş yavaş yakılır ve ağaca bağlanan esirin her gün bir parçası kesilerek işkenceye tabi tutulurdu. Burada yapılan törenlerde kişinin kafatası derisi yüzülmek suretiyle işkence edilirdi. Bazı kabilelerde, esirlerin etleri kopartılarak gözlerinin önünde yenildiği daha sonra ayaklarının kesilerek, kafa derisinin yüzüldüğünden bahsedilmektedir.¹³³

Sonuç olarak İşkence tekniklerinin özünde bulunan intikam duygusu, birey için iktidar hırsı, devlet için ise otorite ve diktatörce bir şekilde hükmetme isteğini barındırmaktadır.

¹³¹ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 106, 119, 1197, 319; Levent Kayapınar, *Bizans Tarihi*, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013, s. 165.

¹³² Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 53.

¹³³ Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 58,61

Cezalandırma, itiraf ve tanıklık amacıyla yapılan çok farklı işkence teknikleri olup verilen bu cezaların sonu genelde ölümle bitmekteydi.¹³⁴

¹³⁴ Scott, *İşkencenin Tarihi*, s. 23,106.

II. BÖLÜM

CÂHİLİYE DÖNEMİNDE ŞİDDET

2.1. Câhiliye Dönemi Arap Coğrafyası

Câhiliye kavramı, “chl/جهل” kökünden türetilmiş olup, bilginin ve ilmin zıddı anlamında bilgisizlik olarak anlandırılmış ve bu döneme bilgisizlik dönemi denilmiştir. İslâmî Dönem öncesi olarak kabul edilen, azgınlığın, vahşetin, hayvani duygu ve hislerin ön planda olduğu cehl, toplum tarafından önemli bir vasıf olarak kabul edilmiş cehl’in, zıttı olan hilm sıfatı ise saflık ve ahmaklık olarak kabul edilmiştir.¹³⁵ Câhiliye kavramı, nübüvveten önceki dönemi kapsamakta, nübüvvetten sonraki dönem ile önceki dönemi birbirinden ayırt etmek için tercih edilmektedir.¹³⁶ Bundan dolayıdır ki Arapların, İslâm’dan önce yaşantılarına Câhiliye veya Câhiliye Çağı, o dönem insanlarına Câhiliye insanları, şairlerine ise Câhiliye şairleri denilmektedir.¹³⁷ Genel olarak Hz. Peygamber’e nübüvvet gelmeden önceki dönemi ifade etmektedir.¹³⁸ Kur’an-ı Kerim’de, toplamda yirmi dört yerde Câhiliye kelimesi geçmekte, bunlardan on beş tanesi Mekkî,¹³⁹ kalan dokuz tanesi ise Medenî¹⁴⁰ ayetler içerisinde yer almaktadır.¹⁴¹

Arap coğrafyasında Yemen ve Hicaz¹⁴² taraflarındaki Araplar, yerleşik olarak ikamet etseler de Arapların çoğu genelde, çöllerde kabileler halinde yaşamaktaydı. Coğrafyanın sert ve çetin unsurları, Arapları savaşçı olarak yaşamaya mecbur etmiş ve hayatlarını bu şekilde idame eder hale getirmiştir. Mızrak, yay ve kalkan başlıca silah aletleriydi.¹⁴³ Araplar, yapısal anlamda özgürlüklerine aşırı derecede düşkün, sade bir yaşam süren,

¹³⁵ Adnan Demircan, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, s. 111.

¹³⁶ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C. I, s. 41.

¹³⁷ Mustafa Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VII, s. 17.

¹³⁸ Ramazan Boyacıoğlu, “Hz. Muhammed’in Vahiy Öncesi Dönemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2001, V, Sayı 1, s. 1.

¹³⁹ A’raf, 7/ 138; 199, Hüd, 10/ 29, 46; Neml, 27/ 55; Ahkâf, 46/ 23; Enam, 6/ 35, 54, 111; Yusuf, 12/ 33, 89; Furkan, 25/ 63; Zümer, 39/ 64.

¹⁴⁰ Bakara, 2/ 67, 273; Ahzab, 33/ 33, 72; Nisa, 4/ 17; Nahl, 16/ 119; Hucurât, 49/ 6; Maide, 5/ 50; Fetih, 48/ 26; Ali İmran, 3/ 154.

¹⁴¹ İshak Doğan, “Kur’an’da Câhiliyeti’l-Ûlâ İfadesi”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2021, VIII, Sayı 1, s. 259.

¹⁴² Hicaz: Bu ismin ne zaman verildiği belli olmayıp Arabistan yarımadasında Kızıldeniz’in doğu sahili boyunca uzanan ve Haremeyn ile mikat yerlerini sınırları içerisinde barındıran coğrafi bölgeye verilen isimdir. Mustafa Sabri Küçükbaşcı, “Hicaz”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, s. 432.

¹⁴³ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sad: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997, s. 10.

temel ihtiyaçları olan yiyecek ve giyeceklerini ona göre kullanan, misafire önem veren, isteyene her ne Şekilde olursa olsun destek olmaya çalıŐan ve böyle durumlarda kayıtsız kalanları ayıplayan, edebi olarak liyakat sahibi ve gururlu bir millet olarak kendini göstermektedir. Ama tüm bu güzel hasletlerin yanında kendi kabilesi haricinde zayıf olanlara acımayan, kindar, köle ve cariyelere karşı nefsanî duyguları ile hareket eden, birbirleri ile devamlı çatıŐan, birbirlerini çekemeyen,¹⁴⁴ menfaati doğrultusunda yaşam süren bir karaktere de sahiptiler.¹⁴⁵ Arap Şairleri bu düşünceyi destekler mahiyette “Biz değil miyiz, Maad kabilesine helal ayları deėiŐtirip haram ay yapan?” demiŐlerdir.¹⁴⁶

Arap toplumun karakterinin oluŐumunda en büyük etki yaşadığı coğrafya ve sert tabiat iklimidir. Bu durum Arabın sert mizaçlı olmasına, basit Őeylere öfkelenmesine, kabilesinin veya kendi onurunun zarar görmesi halinde öfkesini Şiddete dönüŐtürmekte ve kılıcına sarılmaktan ekinmemeye sevk etmiş bu da bedeviliği doğmasına neden olmuştur. Bedevi, yerleşik hayat veya medeniyet anlamına gelen hadret kelimesinin karşılığı olup Be-da kökünden bir Şeyin görünen ilk hali anlamına gelmekte¹⁴⁷ ve çölde yaşadıklarından dolayı ehl’l veber, ehl’l hıym ve sekenet’l-hıym isimleriyle anılmaktaydılar.¹⁴⁸

Bedevi toplumunun en büyük yardımcısı ve hayat kaynağı hayvanlardır. Su ve mera, bedeviler için vazgeçilmez yaşam kaynaklarıdır. Merasının az olması, bedevinin başka meralara göz dikmesi anlamına gelir ki bu durum, diğer bedevi kabilelerle çatıŐmayı kaçınılmaz kılardı. Dolayısıyla elindeki bu hayati Şartlara kasteden bir kimse, bedevi için amansız bir düşman hkmndeiydi. Bedevi Arapları, lde yaŐamalarından dolayı Şehirlerde yaşayan yerleşik Araplarına göre, daha evik ve atılgan olup bedenlen daha zayıflardır. Bedevi Arapları özgürlüklerine daha düşkün, ekinden ancak gözü pek ve korkusuzlardır. Oklukta ve binicilikte usta olup mızrak ve kargı kullanmakta maharetlilerdi.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Taberî, *Tarih*, C. IV, s. 71.

¹⁴⁵ Günaltay, *İslâm ncesi Araplar ve Dinleri*, s. 19.

¹⁴⁶ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Ed: Kenan Seyithanoğlu, ağ Yayınları, İstanbul 1989, s. 162.

¹⁴⁷ Adem Varıcı, *İslâmiyet’ten önce Bedeviler, Sosyal ve Kültürel Hayat*, Pınar Yayınları, İstanbul 2024, s. 67.

¹⁴⁸ Mustafa Fayda, “Bedevi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. V, s. 312.

¹⁴⁹ İsmail Hami DaniŐmend, *İzahlı İslâm Tarihi Kronolojisi*, Bab-ı Ali Yayınevi, 1960, s. 23.

Bedevisinde, aileyi temsil eden kavram çadırdı. Çadırların toplu olarak isimlendirilmesine hayy denilirken, hayy'lar kavmi meydana getirmekte bunlar ise toplumda kabileyi oluşturmaktaydı.¹⁵⁰ Hayy, grubunun içerisinde aynı evde ikamet eden dede, anne, baba ve çocuklardan oluşan âl, âl'ın içerisinde ise baba, anne ve çocuklardan oluşan iyâl adında daha küçük topluluklar bulunmaktaydı.¹⁵¹ Bedevi hayat yaşantısı, ben merkezli olup kendisinden başkasını düşünmezdi. İslâmi Dönemde de bencil bir düşünce yapısına sahip olan birisinin “Ya Rabbi! Başka kimseye değil, sadece bana ve Muhammed'e merhamet et” şeklinde yaptığı dua, bedevinin sadece kendisini düşündüğünün göstergesidir.¹⁵² Arabistan yarımadasında yaşayan Araplar, Yemen bölgesi hariç olmak üzere coğrafi şartlardan kaynaklı istilaya uğramamalarından dolayı, kültürel ve demografik olarak bozulmamışlardır.¹⁵³

Hadarî denilen yerleşik Araplar ise köy ve şehirlerde ikamet ederken, geçimlerini tarım, ticaret ve el sanatlarında sağlamaktaydılar. Hadarî Araplar, bedevi Araplara karşın daha rahat bir hayat sürmekte, toplumsal yaşam içerisinde güven ve istikrar daha fazla hissedilmekteydi.¹⁵⁴

2.2. Câhiliye Araplarında Ölüm Olgusu

Câhiliye Arap toplumunda ölüm, nedenlerine göre farklı isimlerle anılmaktaydı. Kılıç, mızrak vb. kesici ve delici aletlerle uygulanan acılı ve vahşi olduğu düşünülen, katledilmek suretiyle meydana gelen ölüm şekline kırmızı ölüm denilmekteydi. Bir kişinin suda boğularak ölmesi ile ateşte yanmak suretiyle meydana gelen vahşi ve acılı ölüm çeşidi siyah ölüm olarak adlandırılmaktaydı. Yaşlılık gibi doğal nedenlerden dolayı meydana gelen ölüm beyaz ölüm olarak kabul edilmekte ve bu tür ölüm çeşidine half denilmekteydi. Bu ölüme beyaz denmesinin sebebi ise kişinin ölüm anında renginin beyaza doğru evrilmesindendi. Kişinin açlık, halsizlik gibi sebepler nedeniyle gözlerinin ferinin sönmesi ve göz renginin parlaklığını yitirip toza dönmesinden dolayı bu tür

¹⁵⁰ Philip K Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, Çev: Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989, C. I, s. 49.

¹⁵¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 108.

¹⁵² Fayda, “Bedevi”, *DİA*, V, s. 316; Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, C. I, s. 47.

¹⁵³ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 30.

¹⁵⁴ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, C. I, s. 49.

ölümlere tozlu ölüm denilmekteydi. Sıkıntılı bir hastalık sebebiyle ile uzun soluklu acılar neticesinde meydana gelen ölümler ise sarı ölüm olarak isimlendirilirdi.¹⁵⁵

Öldüren kişinin maktule bir şey ile vurması veya bir şey fırlatması sonucu gerçekleşen ölüm şekline *el-ga's* denilmektedir. Bu ölüm şeklinin en belirgin özelliği, maktulün hızlı ve ani bir şekilde ölmesidir. Mızrak ile öldürülürse *t'an* şeklinde ifade edilirdi. Yine bahsedilen yaralanma sonucunda kişi hızlı bir şekilde ölürse *züâf* olarak da isimlendirilirdi. Câhiliye Arap toplumunda kişinin kanının akarak ölmesi hem kendisi hem de geride kalan eş, dost ve akrabaları için bir erdem ve övünç kaynağıydı. Çatışma ve savaşlarda meydana gelen ölüm, toplum tarafından istenilen bir ölüm olup kişinin yatağında ölmesi utanç vesilesi olarak görülmekteydi.¹⁵⁶

2.3. Câhiliye Arap Toplumunda Şiddet, Suç ve Ceza

Câhiliye Araplarında cinayetlerin en önemli cezası kısastı. Kısas sözlükte, mastar olarak “ardından gitmek, iz sürmek, vb. manalarına gelmekte birlikte, isim olarak “mutlak eşitlik, bir şeyin iki tarafının birbirine denk olması; işlenen fiile ona denk bir fiille mukabele edilmesi” anlamlarına gelmekteydi. Kısas, hukuk kavramı içerisinde kasıtlı olarak işlenen bir suça karşılık ona muadil bir şekilde cezalandırılmayı ifade etmekte ve genellikle cinayet ile sonuçlanan fiiller ile kasten yaralama sonucu meydana gelen davranışlara uygulanmaktaydı. Kısas uygulamasında, öldürülen kişinin konumu ve itibarı dikkate alınarak kısasta denklik aranırdı. İnfaz, kılıç kullanılarak yerine getirilirken katilin, maktulün ölüm şekline infaz edilmesine önem verilirdi.¹⁵⁷

Câhiliye toplumunda bir kişinin öldürülmesindeki ana sorumluluk, cinayeti işleyen bireye ait gibi görünse de tüm kabile töhmet altında bırakılırdı. Böyle bir durumda kabile kolay kolay katili, maktulün ailesine teslim etmezdi. Katilin teslim edilmesi genelde ailesi veya kabilesinin güçsüz olması durumunda gerçekleşirdi. Katilin teslim edilmemesi halinde katilin en yakınından başlayarak akrabalarından birisinin öldürülmesi de imkân dâhilindeydi. Eğer öldürülen kişi katil ile aynı seviyede değil daha üst bir seviyede ise maktulün ailesi, katilin haricinde bir başka kişinin de öldürülmesini talep edebilirdi.

¹⁵⁵ Hacı Mehmet Altuntaş, *Câhiliye Çağından Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kan Davası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2021. ss. 102-103.

¹⁵⁶ Altuntaş, *Câhiliye Çağından Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kan Davası*, s. 107.

¹⁵⁷ Cevad Ali, *el-Mufasssal*, C. V, s. 581'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 229.

Öldürülen kadına karşı erkek veya öldürülen bir erkeğe karşı iki erkek kısas hükümleri doğrultusunda öldürülmekte veya diyet alınmaktaydı.¹⁵⁸ Katilin kabilesinin zayıf olması, kabileden bir kişi yerine birkaç kişinin öldürülmesine neden olabilirdi. Diğer yandan maktulün kabilesinin zayıf olması ve katilin kabilesinin güçlü olması durumunda ise zayıf kabile, diyete razı olmak zorundaydı.¹⁵⁹

Aynı kabile içerisinde meydana gelen cinayetlerde durum daha farklıydı. Böyle durumlarda katil, kabileden kovularak akrabalık bağları kesilmekte ve bu kişi yalnız bırakılmaktaydı. Çöl şartlarında bir kimsenin, ailesinden veya kabilesinden kovulması o kişinin ölümü anlamına da gelmekteydi.

Toplumda meydana gelen cinayet hadiselerinde kısas yerine intikam duyguları ile de hareket edilmekteydi. Araplar arasında, kısas hükmünün uygulanması ile alakalı olarak kullanılan “Öldürmeyi en iyi yok eden şey öldürmedir.” ve “Şüphesiz kan, ancak kan ile temizlenir”¹⁶⁰ sözleri bu anlayışı yansıtmaktaydı. Kan davasının başlamaması için katilin, maktulün ailesine öldürülmek üzere teslimi şarttı. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi katilin, aile veya kabilesinin zayıf olması durumunda bu durum geçerli olurdu, güçlü kabileler diyet vererek bu durumu geçiştirirlerdi.¹⁶¹ Kısas hükmünde, öldüren kişi efendi, öldürülen kişi kölesi, çocuğu, eşi veya bir kadın ise bunda kısas şartı aranmazdı. Sonuç olarak öldüren ya da öldürülen kişinin toplumsal konumu cezanın niteliğini de belirlerdi.¹⁶²

Câhiliye toplumunda kurumsal bir devlet geleneğinin olmaması, kabile ve kabileciliğin hâkim unsur olmasına neden olmuştur. Suçlu kimselerin cezalandırılma işlemi, örf ve adetler doğrultusunda, kabilenin ileri gelenleri ve hakemler tarafından verilmiş ve uygulanmıştır. Toplum içerisinde, adam öldürmek ve yol kesmek şeklinde meydana gelen eşkıyalık, hırsızlık, kabile örf ve adetlerine uymamak ve zina gibi davranışlar suç olarak kabul edilmiştir. Bu suçlara verilen cezalar ise öldürme, diyet, dayak atma, hapis cezası, sürgün cezası ve kabileden ihraç etme şeklinde uygulanmıştır. Ancak verilen cezalarda herhangi bir adalet kavramına rastlanılmamakta, köle ve kadınlar efendilerinin yerine

¹⁵⁸ Ali Bakkal, “Câhiliye Hukukundan İslâm Hukukuna”, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmacı, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. II, s. 85.

¹⁵⁹ Şamil Dağcı, “Kısas”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, C. XXV, s. 489.

¹⁶⁰ Dağcı, “Kısas”, *DİA*, TDV Yay., C. XXV, ss. 488-489.

¹⁶¹ Altuntaş, *Câhiliye Çağından Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kan Davası*, s. 207.

¹⁶² Dağcı, “Kısas”, *DİA*, XXV, s. 489.

cezalandırılırken, suçu olmayan veya zayıf kimselerde kabileleri adına cezalandırılmışlardır. Zina yapan hür bir kadın veya kasten adam öldüren bir kimse, ölüm cezası ile cezalandırılırken, hür bir kimsenin kölesini öldürmesi, babanın evladını öldürmesi veya bir erkeğin hanımını öldürmesi toplumda kısmende olsa müsamaha gören davranışlardan kabul edilmiştir.¹⁶³

Arap topluluklarından olan ve çölde yaşayan Nebatilere göre tarım yapmak, ağaç ile uğraşmak, şarap içmek, oturmak amacıyla ev yapmak yasaktı. Tüm bu kurallara uymayan kimseler ise ölüm cezası ile cezalandırılmaktaydı.¹⁶⁴ Câhiliye toplumu içerisinde, ahiret inancına inananlar olduğu kadar ahiret hayatına inanmayan kimseler de bulunmaktaydı. Toplum içerisinde insanların öldükten sonra ruhlarının, kuşların bedenlerinde tekrar hayata döndüklerine inanan kimseler bulunmaktaydı.¹⁶⁵ Ölen kişinin ruhunun dönüştüğü kuşa Hâmme denilmekle birlikte bu kuş, es-sadâ ismi ile de adlandırılmaktaydı. İnanılan itikat doğrultusunda öldürülen kişinin intikamı alınmaz ise bu kuş kabrin başına gelir ölen kişinin katilinin kanı ile kabrin sulanmasını istediğine inanılırdı.¹⁶⁶

Câhiliye toplumunda, savaş ve çatışmaların çok fazla olması ve toplumsal şartlar, çeşitli ölüm şekillerini karşımıza çıkarmaktadır. Bu ölüm çeşitlerinden bazıları, savaş meydanında olurken bazıları da sosyal hayat içerisinde meydana gelmekteydi. Aslında, o günün coğrafyasında dünyadaki hemen hemen tüm toplumlar, aşağıda belirtilen öldürme ve işkence tekniklerini kullanıyorlardı. Bazı toplumlar bunların çok daha fazlasını yaparken bazıları daha azını yapmışlardır. Burada, ölüm ve işkence çeşitlerinin nerelerde uygulandıklarından ziyade nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği hususunda bilgi verilecektir. Bu ölüm şekillerine verilen örneklerden bazıları daha önceki dönemlerde yaşamış kişiler olmakla birlikte birçoğunun muhatabı ilk dönem Müslümanlardır. Ancak eziyet ve işkenceleri yapan kimseler Câhiliye toplumu ve zihniyeti içerisinde yaşadıklarından dolayı burada eziyete uğrayan muhataplardan ziyade uğradıkları işkence teknikleri

¹⁶³ Ali Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VII, s. 471.

¹⁶⁴ M.Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Çev: Dursun Hazer-Fethullah Zengin, Ed: M. Mahfuz Söylemez-Fethullah Zengin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021, s. 71.

¹⁶⁵ Mahmud Şükrî el-Alûsî, *Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1314) 199'dan aktaran Ali Hasan Câsim el-Cennâbi-Firdevs Yasin Humeyd Abdullah, “İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir”, *Akademik Siyer Dergisi*, Çev: Mustafa İyidoğan, Yıl 1, Sayı 1, s. 159.

¹⁶⁶ Muhammed Acîne, *Mevsû'atu Esâtîru'l-Arab Ani'l-Câhiliyye ve Delâletuhâ* (Beyrut: Dâru'l-Farâbî, 1994), 1/334; den aktaran el-Cennâbi-Abdullah, “İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir”, s. 160.

belirtlmifltir. Bu eziyet ve iflkence çeşitlerine ise bir veya iki örnek verilerek konu uzatılmamaya çalışılmıştır.

2.3.1. Ateşle Yakma

İnsanların, yakılan ateşler içerisine atılmaları suretiyle meydana gelen ölüm şeklidir. Arap coğrafyasında bu suretle meydana gelen iflkence ve ceza, yaygın görülen bir hadise değilse de bazı bölgelerde uygulandığı kaynaklarda belirtlmifltir. Bu cezanın en belirgin ve bilinen rneği Ashâbü’l-Uhdûd hadisesidir.¹⁶⁷ Uhdûd, uzun ve derin hendek anlamına gelmekte olup burada yakılan kimselere de Ashâbü’l-Uhdûd denilmektedir. Bu husus, Kur’an-ı Kerim’de¹⁶⁸ ele alınmış ise de yeri ve zamanı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁶⁹ Güney Arabistan’da, Himyerlilerin hükümran oldukları bölgede, Bizans etkisi ile Hristiyanlık yayılmış ve topluma hâkim olmaya başlamıştı. Ancak, Bizanslılar ile Habeşlilerin iş birliği yapması ve bölgeye hâkim olma abaları, Himyeri krallarının Yahudiliğe meylederek kabul etmelerine neden olmuştur. Bu dönemden sonra Güney Arabistan dini mücadelelerin merkezi haline gelmiş ve 523 yılından sonra¹⁷⁰ ikinci Himyerinin son krallarından olan Znvs, Yahudiliği hâkim hale getirmek için Hristiyanlara baskı kurmuş onları dinlerinden döndürmeye çalışmıştır. Hristiyanların, dinlerinden dnmeyenlerini ise uhdd diye isimlendirilen ateş çukurlarına atarak infaz etmiştir. Süryani kaynaklarında Znvs’ın, Necran’ı 120.000 kişi ile kuşatarak yaklaşık 2.000 kişiyi, kiliseye doldurduğu ve bunun yanında uzun ve derin çukurlar kazdırarak ateşe atıldıkları anlatılmaktadır. İşlmi kaynaklar burada öldürülen kişilerin sayısının 120.000 olduğunu zikrederken, Süryani kaynakları bu sayının 4.000 kişi olduğundan bahsetmektedirler.¹⁷¹ Miladi 523 yılında, Betc-acham piskoposu olan Simeon, Hristiyan halkın yakılması ile alakalı olarak şunları söylemiştir. “Sebe hükümdarı Necran’a bir anlaşma üzerine girmişti. Fakat şehre girdikten sonra anlaşmaya bağlı kalmadı. Her tarafı yağma ettirdi. Kiliseye sığınan papazlarla halkı orada yaktırdı. Piskopos Paul’un kemikleri mezarından çıkartılarak ateşe atıldı.”¹⁷² Bizans İmparatoru bu bölgeye yaşayan

¹⁶⁷ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 127.

¹⁶⁸ Buruc, 85/ 1-9.

¹⁶⁹ Muhammed Eroğlu, “Ashâbü’l-Uhdûd”, *DA*, TDV Yay., İstanbul 1991, C. III, s. 471.

¹⁷⁰ Hüseyin Algül, *İşlm Tarihi Hz. Muhammed*, Emin Yayınları, Bursa 2018, C. I, s. 47; Cengiz Tomar, “Yemen”, *DA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIII, s. 403; Hüseyin Algül, “Himyeriler”, *DA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVIII, s. 62.

¹⁷¹ Eroğlu, “Ashâbü’l-Uhdûd”, *DA*, III, s. 471.

¹⁷² Günaltay, *İşlm ncesi Arap Tarihi*, s. 136.

ve dindaşları olan Habeşlilerin, bölgeye müdahale etmelerini istemiş ve Habeş Hükümdarı Kaleb Ela-Esbaha¹⁷³ buraya birlikler sevk ederek meydana gelen hadiseye müdahale etmiştir. Yapılan mücadeleler sonucunda Himyeri Kralı olan Zûnüvâs yenilmiş ancak canlı ele geçmemek için atını denize sürmüş ve burada boğularak ölmüştür.¹⁷⁴

Savaşlarda ele geçirilen esirlere yapılan işkence ve ölümler, Hire hükümdarlarının yanında Münzir b. İmruülkays gibi bazı insanlar tarafından da farklı şekillerde uygulanmakta ve ele geçirilen esirler toplu halde yakılarak infaz edilmekteydi.¹⁷⁵ Amr b. Münzir el-Lahmi ile Darimoğulları ile aralarında meydana gelen İkinci Üvare savaşında, Amr ele geçirdiği esirleri öldürdüğünden, bir başka rivayette ise bunları yaktığından bahsedilmektedir.¹⁷⁶

2.3.2 Aç ve Susuz Bırakma

Suçlu buldukları kişinin daha fazla acı çekmesi için uygulanan bir yöntemdir. Suçlunun zindana atılması veya bir yere bağlanarak burada açlıktan ve susuzluktan ölmesi şeklinde uygulanırdı.¹⁷⁷ Bu konuda bir örnek olarak Hz. Peygamber'in Mekke döneminde Haşimoğullarına yönelik uygulanan boykot akla gelmektedir. Buna göre Mekkeli müşrikler Müslümanlar ile her türlü münasebeti keserek onları aç ve susuz bırakma yoluna gitmişlerdir. Bu yöntemle Hz. Peygamber'i öldürmek için kendilerine teslim edilmesini sağlamak istemişlerdir.¹⁷⁸

2.3.3. Suikast

Maktulün haberinin olmadığı ve kendini savunma imkânının bulunmadığı bir ölüm şeklidir. Suikastlerde hedefteki kişi tamamen savunmasız bir şekilde kendini güvende sanmakta ve kendini koruma yoluna gitmemekteydi. İntikam hissinin yoğun olduğu, aleni bir şekilde karşısındaki kişiyi öldürmeye güç yetiremeyeceği ve olayların büyümesinin önüne geçilmesi gibi durumlarda başvurulmuş bir yöntemdir. Ebü'l-Harîf Abid b. Nüşbe el-Mürri, el-Hâris b. Zâlim el-Mürri, el-Berrâd b. Kays el-Kinâni, Teebbata Şerrân el-Fehmi,

¹⁷³ Kaleb Ela-Esbaha: Habeş Aksum kralı olup Bizans imparatoru I. Iustion ile anlaşmak suretiyle Himyeri devletini yıkmıştır. Ömer Faruk Harman, "Tübbâ", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLI, s. 456; Tomar, "Yemen", *DİA*, XLIII, s. 402. Algül, "Himyeriler", *DİA*, XVIII, s. 62'de I. Iustinianos şeklinde geçmektedir.

¹⁷⁴ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 130; Algül, "Himyeriler", *DİA*, XVIII, s. 62.

¹⁷⁵ Ahmet Özel, "Esir", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XI, s. 382.

¹⁷⁶ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 502.

¹⁷⁷ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130.

¹⁷⁸ Azmi Özcan, "İslâm", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, s. 27.

Mürre b. Huleyf el-Fehmi, Hanzala b. Osman b. Amr b. Fâtik el-Esedî, Amr b. Külsûm el-Tağlibî, Sümâme b. el-Müstenir es-Sülemi ez-Zaferî, Muâviye b. el-Hâris el-Cüsemi Câhiliye Dönemi suikastçılarındandı.¹⁷⁹

2.3.4. Zehirleme

Bir kimsenin zehirlenerek ortadan kaldırılmasıdır. Hire hükümdarı Nu'mân b. Münzir, Sasani hükümdarı Hüsrev Perviz'in emriyle zehirlenerek öldürülmüştür. Bir başka rivayette ise vebadan veya fillerin ayaklarının altına atılarak ezdirilmek suretiyle öldürüldüğünden bahsedilmektedir.¹⁸⁰

2.3.5. Taşlayarak Öldürme

Recm olarak da bilinen taşlayarak öldürme hadisesi bu dönemde uygulanan bir yöntem olarak kendini göstermektedir. Recî hadisesinde Mekkeli Müşriklerin eline esir düşen Abdullah b. Tarık müşriklerce taşlanarak öldürülmüştür.¹⁸¹ Zina fiilinde tatbik edilen bu ceza, evli kadınlara uygulanmış olup köle ve evli olmayan kadınlar bu cezadan muaf sayılmışlardır.¹⁸² Câhiliye Dönemi'nde bu cezayı ilk uygulayan kişi Rebî b. Haddân'dır. Hırsızlık suçunu alışkanlık haline getiren Avf b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm'da recm cezası ile cezalandırılanlar arasındadır.¹⁸³

2.3.6. Göze ve Dile Diken Batırma

Bir diğeri de göze ve dile diken batırılarak öldürme şekli olup Câhiliye Dönemi'nde görülen uygulamalardandı. Hicretin altıncı yılı Şevval ayında Ureyne kabilesine mensup sekiz kişi, Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmak istediklerini ifade ettiler. Ancak gelen bu kişilerin Medine'de sağlıklarının bozulması üzerine Hz. Peygamber, bunları Medine'ye bağlı Zülcedr'e (Cemmâ) mevkiinde zekât develerinin otlatıldığı meraya dinlenmeleri için gönderdi. Bu kişiler bir müddet burada kalıp sağlıklarına kavuştuktan sonra, onlara yardım eden Hz. Muhammed'in (sav) azatlı kölesi Yesâr'ın ellerini ve

¹⁷⁹ Habîb, *El-Muhabber*, s. 149.

¹⁸⁰ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 217.

¹⁸¹ Mustafa Sezer, "İslâm Tarihi Kaynaklarında Recî'Hâdisesi Üzerine Bir Araştırma", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, I, Sayı 2, s. 110.

¹⁸² Cevâd Ali, *Mufasssal*, C. V, s. 560'dan aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 232.

¹⁸³ Habîb, *El-Muhabber*, s. 233.

ayaklarını keserek, gözlerine ve diline diken batırmak suretiyle işkence yaparak öldürmüşlerdir.¹⁸⁴

2.3.7. Asarak Öldürme

Bir kişinin, odun veya ağaç gibi bir cisme, ip veya bir asma aparatı marifeti ile boğazından bağlanarak asılmak suretiyle infaz edilmesidir. Câhiliye Dönemi'nde Mekkeli müşrikler tarafından, Huzeyl kabilesinden para karşılığında satın alınan Zeyd b. Desine ile Hubeyb b. Adî asılarak idam edilen Müslümanlardandı.¹⁸⁵

2.3.8. Diri Diri Toprağa Gömme

Genellikle kız çocuklarına yönelik uygulanan bu vahşetin nadiren de olsa erkek çocukları da uygulandığı görülmektedir. Kazılan çukura atılan çocuğun üstü toprak ile kapatılır havasız kalan çocuk boğularak öldürdü. Daha sonra yerinin belli olmaması için çocuğun gömüldüğü yer düzeltilir böylelikle bir kabir görüntüsü oluşmasının önüne geçilirdi.¹⁸⁶ Diğer yandan nadiren de olsa bu cezanın yetişkinlere uygulandığı da görülmüştür. Hire Devleti krallarından III. Münzir, gece sohbetinde eğlendiği ve çok değer verdiği iki nedimine kızarak, onların toprağa gömülerek öldürülmelerini emretmişti. Ancak sabah uyandığında vermiş olduğu kararından pişman olmuş ve bu iki nediminin kabirlerinin üzerlerine türbe yaptırmıştır. Pişmanlığını belirtmek için de bu günlerden birinin adını Yevmu Bu'us/Azap ve Ceza Günü, diğerine ise Yevmu'n-Naim/Mükâfat Günü diye isimlendirmiştir. Yevmu'n-Naim¹⁸⁷ gününde şehre gelenler ödüllendirilirken, Yevmu Bu'us gününde şehre gelen kişiler idam edilmekte ve kanları ile türbelerin duvarları boyanmaktaydı.¹⁸⁸

2.3.9. İnsan Kurbanı

Miladi 544 yılında Gassani hükümdarından Hâris ile Lahmiler aralarında meydana gelen savaşta, Hâris'in oğullarından bir tanesi Lahmilerden Münzir'in eline esir düşmüş ve Uzzâ putunun önünde kurban edilerek öldürülmüştür. Süryani kaynaklarına göre Münzir tarafından, Doğu Roma topraklarına yapılan akınlarda ele geçirilen dört yüz civarında Hristiyan esirin de Uzzâ putunun önünde kurban edildiğinden bahsedilmektedir. Hire

¹⁸⁴ Elşad Mahmudov, “Zülcedr Seriyyesi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, XLIV, s. 551.

¹⁸⁵ M. Yaşar Kandemir, “Hubeyb b. Adî”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVIII, s. 267.

¹⁸⁶ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, s. 81.

¹⁸⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 210.

¹⁸⁸ Habîb, *Kitâbü Esmâ 'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, s. 146.

hükümdarları putperestlik inancı üzerine yaşadıkları dönemde, insanları Uzzâ putuna kurban ederlerdi. Nu'mân b. Münzir, krallığının ilk dönemlerinde insanları putlara kurban ederken daha sonra Hristiyan olmuş ve bu adetten vazgeçmiştir.¹⁸⁹ Ayrıca Esirlerin haricinde, erkek ve kız çocuklarının da Câhiliye Arapları tarafından Uzzâ putana kurban edildiği belirtilmektedir.¹⁹⁰

Bir diğer hadise ise Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib için söylenmektedir. Buna göre Abdülmuttalib bir adak neticesinde oğullarından birini kurban etmeyi düşünmüş fakat çevresindekiler tarafından engellenerek bunun yerine yüz deve kurban etmiştir.¹⁹¹ Bu kurban hadisesinde Mekke'nin ileri gelenlerinin bunun adet olacağını belirtmeleri, erkek ve kız çocuklarının putlara kurban edilmesi hususunda dikkatli davrandıklarını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı çocuk kurbanının Mekke'de bulunan Hadarî Araplarının değil çölde yaşayan bedevi ile eski dönemde yaşayan Araplar tarafından yapıldığını göstermektedir.

2.3.10. Mızraklama ve Kazık Çakma

Câhiliye Dönemi Araplarında mızrak ile öldürülme yaygın olarak kullanılan bir metottu. İlk Müslümanlardan olan Sümeyye'nin, avret yerinden mızraklanarak öldürüldüğünden¹⁹² bahsedilmektedir.¹⁹³ Yine suçlu bulunan bir kimsenin vücudunun çeşitli yerlerine, ağaçtan yapılan kazıkların çakılarak ve aç bırakılarak ölüme mahkûm edildiği rivayet edilmektedir.¹⁹⁴

2.3.11. Kafanın Kesilmesi veya Kişinin Boğazlanması

İnsanların kılıç, hançer gibi kesici bir aletle boğazlarından kesilmek suretiyle hayatlarına son verilmesidir. Arap toplumunda tecavüz eden kimse, başı kılıçla gövdesinden ayrılarak ölüme mahkûm edilirdi.¹⁹⁵ Münzir b. İmrîü'l-kays ile Bekr b. Vail kabileleri aralarında meydana gelen Birinci Üvare Savaşında, Münzir'in eline esir düşen kişiler Üvare dağının

¹⁸⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 192, 208, 216.

¹⁹⁰ İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Esnâm*, s. 53'da 135 nolu dipnot.

¹⁹¹ Taberî, *Tarih*, C. II, ss. 247-249.

¹⁹² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, s. 662; Aynur Uraler, "Sümeyye bint Hubbât", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 134.

¹⁹³ Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 195'de Sümeyye'nin bacaklarından ikiye ayrılarak şehit edildiği rivayetini de vermiştir.

¹⁹⁴ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130.

¹⁹⁵ Cevâd Ali, *Mufasssal*, C. IV, s. 574'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 220.

tepesinde boğazlanmak öldürülmüş¹⁹⁶ ve bu savaş Yevmu'l-Üvâre ismi ile anılmıştır.¹⁹⁷ Rakam vakasında ise Mezhicoğulları tarafından, Âmiroğullarına mensup yetmiş kişi aynı şekilde boğazlanarak infaz edilmişlerdir.¹⁹⁸

2.3.12. Bedenin Parçalanması

Kişinin ayaklarının ve kollarının bir deveye bağlanarak farklı yönlere çekilmek suretiyle uygulanan işkence ve ölüm şeklidir.¹⁹⁹ Ammâr'ın babası Yâsir, Müslüman olmasından dolayı ayakları ve kolları ters yöne giden develere bağlanmış ve parçalanarak öldürülmüştür.²⁰⁰ Cezalandırılması gereken kadınların saçları, atların kuyruklarına bağlanır, atlar koşturulur ve yerde sürüklenerek infaz edilirlerdi. Ayrıca hamile kadınların rahimleri parçalanır, henüz dünyaya gelmemiş olan çocuklar, anne karnından çıkartılır ve mızraklanarak öldürülürlerdi.²⁰¹ Arap krallarından Amr b. Ez-Zarb'ın kızı Zabba ile Cezime arasında meydana gelen savaşta Zabba (latince kaynaklarında Zenubiya) Cezime'ye içki ikram ettikten sonra kollarının iç kısımlarında bulunan damarların kesilmesini emrederek akan kanı bir leğende toplayarak işkence etmiş ve onu bu şekilde öldürmüştür.²⁰²

2.3.13. Müsle

Canlı veya ölmüş bir kimsenin, yaratılışının değiştirilecek şekilde vücut uzuvlarının kesilmesidir.²⁰³ Burnun, kulakların ve diğer azalarının kesilmesi veya gözlerin yerinden çıkartılması şeklinde uygulanmaktaydı.²⁰⁴ Asabiyetin getirmiş olduğu kibir ve intikam duygusundan dolayı Câhiliye Arapları öldürdükleri kişilere müsle yaparak intikam duygularını tatmine çalışır ölen kimsenin kesilen burun ve kulakları گردانlık yapılarak takılırdı. Enes b. Malik, amcasına yapılan müsle ile alakalı olarak şunu ifade etmektedir.

¹⁹⁶ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 500.

¹⁹⁷ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 211.

¹⁹⁸ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 585.

¹⁹⁹ Yusuf Ziya Yörükân, *Hiz. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslâm Dini Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 60.

²⁰⁰ Yusuf Ziya, *Peygamberimiz*, Sad: Merve Kantaradoğlu, Ed: Bedrettin Basuğuv, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2021, s. 60.

²⁰¹ Algül, *İslâm Tarihi Hiz. Muhammed*, C. I, s. 130.

²⁰² Habîb, *Kitâbü Esmâ'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşraf*, s. 41.

²⁰³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. III, s. 7'de 9 nolu dipnotta insan veya hayvanın ölü veya canlı bir şekilde gözlerinin oyulmasına, burnun, kulak, el ve ayaklarının kesilmesine müsle denildiği belirtilmektedir. Adnan Demircan, Yusuf Ziya Keskin, Hiz. Peygamber (SAS) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu, Der: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s. 275.

²⁰⁴ Makbule Şükran Erdoğan, *Câhiliye Dönemi, Hiz. Peygamber'in Perspektifinden Câhiliye*, Ed. Feyza Betül Köse, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2020, s. 69.

“Amcamı öldürülmüş olarak bulduk, üzerinde seksen kadar kılıç, süngü ve ok yarası vardı. Müşrikler işkence yapmış olduklarından kimse onu tanıyamadı, yalnız kız kardeşi (Rubeyyi bint Nadr) parmaklarından tanıdı.”²⁰⁵ Uhud savaşında, Ümeyyeoğullarından Ebû Süfyân’ın hanımı Hind, Hz. Hamza’ya müsle yapmış²⁰⁶ ve bu hareketinden diğer Müslüman şehitler de nasiplerini almış, kulak, burun, göz gibi çeşitli uzuvları kesilerek cesetlerinin vücut bütünlükleri tahrip edilmiştir. Bu savaşta müsle yapılmayan tek kişi, babasının Mekke müşrikleri ile birlikte Müslümanlara karşı savaştığı Hanzala b. Ebû Âmir’dir.²⁰⁷ Ebû Süfyân, Bedir savaşında, Müslüman şehitlere karşı yapılan işkenceler ile alakalı olarak “Siz ölüleriniz bir kısmına müsle yapıldığını göreceksiniz; bu, görüş sahiplerinden ve ileri gelenlerden kaynaklanan bir durum değildir” demiştir.²⁰⁸ İslâm, Câhiliye Dönemi’nde keyfi şekilde uygulanan vahşi uygulamaları reddetmiş ve Müslümanlar tarafından uygulanmasını yasaklamıştır.²⁰⁹

Yehâmin veya Kaarâtu Hûk²¹⁰ vakası olarak bilinen savaşta, Esba b. Amr b. Le’m’in, Sinbisiogullarına mensup Mus’ab isimli birisi tarafından öldürüldüğü ve kulaklarının kesilerek ayakkabısına dikildiği kaynaklarda geçmektedir.²¹¹

2.3.14. Musâbara (Sabru’l-Behâim)

İnsan veya hayvanın hedef tahtası olarak kullanılması, ok veya taş gibi yabancı cisimlerin atılarak öldürülmesidir. Bu işkence sadece yabancı cisimlerin atılması ile sınırlı kalmaz insan veya hayvanların kulak ve burunları da kesilirdi.²¹² Hicretin dördüncü yılında yapılmış olan Reci vakası hadisesinden sonra müşriklerin eline düşen Müslümanlardan Zeyd b. Desinne, Tenim bölgesinde bir direğe bağlanmak suretiyle ok ve mızrak atışlarıyla şehit edilmiştir.²¹³

2.3.15. Yüksekten Atma

²⁰⁵ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130, 494.

²⁰⁶ Vâkîdî, *Meğâzi*, s. 262; İbn Sa’d, *Tabakat*, C. III, s. 7; Taberî, *Tarih*, C. II, s. 504;

²⁰⁷ Vâkîdî, *Meğâzi*, s. 254.

²⁰⁸ Zührî, *el-Meğâzi*, s. 67.

²⁰⁹ Erdoğan, *Hz. Peygamber’in Perspektifinden Câhiliye*, s. 69.

²¹⁰ Yehâmin veya Kaarâtu Hûk olarak bilinen bu savaş Tay kabilelerine mensup iki kabile arasında meydana gelmiştir. Daha önce Tay kabileleri arasındaki anlaşmazlığı çözerek barış getiren Hâris b. Celebe’nin ölmesi sonucu bu kabileler tekrar birbirleriyle savaşmaya başlamışlardır. İbnü’l Esir, *El-Kâmil Fi’t-Târih*, C. I, s. 577.

²¹¹ İbnü’l Esir, *El-Kâmil Fi’t-Târih*, C. I, s. 577.

²¹² Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130.

²¹³ Zekerîya Güler, Zeyd b. Desinne, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, s. 317.

Kuzey Arabistan bölgesinde, Hire hükümdarlarından Nu'mân b. el-Aver, krallığı döneminde Hire bölgesinde saraylar yaptırmıştı.²¹⁴ Bu saraylardan Havernak'ın mimarı, kendisinin yaptığı bu eşi ve benzeri olmayan sarayın bitiminde hükümdardan taltif beklerken bir başka krala böyle bir saray yapmaması için Havernak sarayının kulesinden aşağı atılarak öldürülmüştür. Bu hadise üzerine “Ceâu Sinmâr” ifadesi ödül ve taltif beklerken cezalandırılarak öldürülen insanlar hakkında, toplum tarafından kullanılan bir darbı mesel olarak ortaya çıkmıştır.²¹⁵

2.4. Câhiliye Araplarında İşkence ve Ceza Çeşitleri

İnsanlığın varoluşundan beri devam edegelen işkence, sözlükte incitmek, acı çektirmek gibi manalara gelmekle birlikte Türkçeye, Farsça *şikenc* (*şikence*) kelimesinden geçmiştir. İşkence, herhangi bir canlıya karşı uygulanan acı ve eziyet veren uygulamaları ifade etmekte²¹⁶ ve Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin ve onlara iman eden kimselerin birçok işkenceye maruz kaldığından bahsedilmektedir.²¹⁷

Câhiliye toplumu, güçlü olanın haklı olduğu bir sistem üzerine kurulmasından dolayı zayıf ve itibarsız kimseler kendilerini savunamamakta haklı olsa dahi güçlü olmadığı için güçlüünün karşısında haksız duruma düşmekteydi. Özellikle İslâm'ın gelmesinden sonra Mekkeli müşrikler tarafından Müslümanlar, çeşitli işkence ve eziyetlere maruz kalmışlar, Mekke eşrafının ileri gelen ailelerine mensup kimseler, zayıf ve güçsüz Müslümanlar kadar eziyete maruz kalmamışlardır.²¹⁸ İnsanların hayal dünyasına paralel hareket eden işkence kavramı, insanın aklının alamayacağı şekillerde ortaya çıkmış, uygulanan işkenceler sadece fiziki değil, psikolojik ve ekonomik anlamda da kendini göstermiştir.

2.4.1. Bedeni İşkence

İnsanın bedeni üzerine uygulanan işkence türüdür. Bu tür işkenceler bazı durumlarda ölüme yol açarken, genel olarak kişiye eziyet amaçlanmaktadır. Ele geçirilen kişiden bilgi almak, kişinin işlediği bir suça istinaden topluma bu hadiseyi örnek göstererek suç unsuru olan davranışlara insanların tevessül etmesinin önüne geçmek veya savaş gibi durumlarda

²¹⁴ Mehmet Ali Kapar, “Lahmiler”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, C. XXVII, s. 55.

²¹⁵ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, 3.Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2016, s. 221.

²¹⁶ Şamil Dağcı, “İşkence”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, s. 429.

²¹⁷ Bakara, 2/ 61,91; Ali İmran, 3/ 21, 112, 181; Nisa, 4/ 155; Enam, 6/ 34; Mümin, 40/ 28.

²¹⁸ Ahmet Önkal, “Hz. Muhammed'in (SAS) Peygamberliği”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, s. 234.

intikam hissi ile hareket etmek amaçlanmıştır. Bedeni işkence çeşitleri şu şekilde sıralanabilir.

2.4.1.1 Sakal Yolmak

Câhiliye Arap toplumunda uygulanan psikolojik ve fiziki işkence tekniklerinden birisi erkeklerin sakallarının yolunmasıydı. Düşmanlara karşı uygulanır ve kişilerin rencide edilmesi, yaşadığı toplumda psikolojilerinin bozulması amaçlanırdı. Bu uygulama, Câhiliye toplumu ile sınırlı kalmamış, Hz. Peygamber Dönemi hariç İslâmi Dönemde de uygulandığı görülmüştür.²¹⁹

2.4.1.2. Boğma

Kişiye boğulma hissi vermek ve nefes almasının önüne geçmek amacıyla başının su veya toprağa sokulması ya da farklı şekillerde nefessiz bırakılması şeklinde uygulanan bir işkence tekniğidir. Habbâb b. Eret, kızgın kumlar üzerine yatırılarak göğsünün üzerine güneş altındaki sıcak taşlar konulur ve kafası kuma batırılarak boğulma hissi verilmek suretiyle işkenceye tabi tutulurdu.²²⁰ Lübeyne Hatun boğazı sıkılarak, Ammâr b. Yâsir de başı suya sokularak²²¹ işkenceye maruz kalmışlardır.²²²

2.4.1.3. Dumanla Nefessiz Bırakma

Bu işkence tekniği iki şekilde kendini göstermekteydi. Birincisi, kişinin hasıra sarılarak direk dumana maruz bırakılmasıydı ki bu durumda, dumana maruz kalan kişinin nefes alması zorlaşır ve kişiye boğulma hissiyatı verilirdi.²²³ Diğerinde ise kişi bir odaya kapatılır ve odada yakılan ateşin dumanı kendisine verilirdi. İslâm'a ilk giren Müslümanlardan olan Zübeyr b. Avvâm, amcası Nevfel b. Hüveylid²²⁴ tarafından hasıra bağlanarak tavana asılmış, asıldığı yerin altına ateş yakılmak²²⁵ suretiyle, ateşin boğucu dumanına maruz bırakılmıştı. Aynı şekilde Talha b. Ubeydullah da duman işkencesine maruz kalan kimselerdendi.²²⁶

²¹⁹ Ethem Ruhi Fırlı, “Cemel Vak’ası”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VII, s. 321.

²²⁰ İbnü’l Esir, *El-Kâmil Fi’t-Târih*, C. II, s. 55.

²²¹ Köksal, *İslâm Tarihi*, C. IV, s. 108.

²²² Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 196.

²²³ Mevlâna Şibli Numani, Seyyid Süleyman Nedvi, Ömer Rıza Doğrul, *İslâm Tarihi (Asr-ı Saadet, Sadr-ı İslâm)*, Çev: Ömer Rıza Doğrul, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2019, I, s. 147.

²²⁴ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, s. 212.

²²⁵ Mehmet Efendioğlu, “Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, s. 522.

²²⁶ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 241, 312.

2.4.1.4. Dağlama

Kişinin, kızgın demir ile vücudunun muhtelif yerlerinin dağlanması şeklinde yapılan işkence tekniğidir.²²⁷ İslâm'ın, Mekke'deki tebliğ dönemi Müslümanlarından olan Habbâb b. Eret, efendisi Ümmü Enmâr tarafından kızgın demir ile başı dağlanarak işkenceye tâbi tutulmuştu.²²⁸

2.4.1.5. Güneş Altında Bırakma

Yakıcı güneş altında ellerin ve ayakların birer kazığa bağlanarak bekletilmesi şeklinde uygulanırdı. Bu işkencede birey, çıplak olarak kızgın kum üzerine yatırılır ve kumun sıcaklığı ile vücuduna eziyet yapılırdı.²²⁹ Bu işkence toprak veya kızgın taş üzerine yatırma şeklinde de uygulanırdı. Bir taraftan sıcak havanın verdiği bunaltı, kızgın kumun, taşın veya toprağın verdiği yakıcı etki, diğer taraftan ise taşın vücuda verdiği ağırlık ile kişi nefes almakta zorlanır ve büyük ıstırap duyardı.²³⁰ Ayrıca demirden bir zırh giydirilerek sıcak kumlar üzerine yatırılarak uygulanan işkencede toplumda kendini göstermekteydi.²³¹

Ümeyye b. Halef'in kölesi olan ve Müslüman olduğunu açıkça ifade eden ilk yedi kişiden birisi olan²³² Bilâl b. Rebâh Habeşî, müşrikler tarafından boynuna bağlanan bir ip vasıtası ile Mekke'nin iki sarp dağı arasında kızgın kumlar üzerinde sürüklenmiş²³³ daha sonra bu kızgın kumların üzerine yatırılarak göğsüne taşlar konulmuştu.²³⁴ Ayrıca demirden zırh giydirilerek güneş altında bırakılmak suretiyle işkenceye de maruz kalmıştır.²³⁵ Hâlid b. Saîd ise Müslüman olduktan sonra ailesi tarafından şiddetli bir şekilde dövülmüş ve günler boyu güneş altında susuz bırakılmıştı.²³⁶ İlk Müslümanlardan olan Ebû Fûkeyhe müşrikler tarafından demir pranga içerisinde kızgın kumlar üzerinde sürüklenerek yüzüstü yatırılmış ve sırtına ağır taşlar konularak işkenceye tabi tutulmuştu.²³⁷ Yine

²²⁷ Önkâl, "Hz. Muhammed'in (SAS) Peygamberliği, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 237.

²²⁸ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 215.

²²⁹ İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. I, s. 409.

²³⁰ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 54.

²³¹ Önkâl, "Hz. Muhammed'in (SAS) Peygamberliği, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 237.

²³² Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. VI, s. 152.

²³³ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. III, s. 265; Ziya, *Peygamberimiz*, s. 59.

²³⁴ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 262.

²³⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. III, s. 264.

²³⁶ M. Yaşar Kandemir, "Hâlid b. Saîd", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1997, C. XV, s. 287.

²³⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. IV, s. 139; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 229; Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 262.

Habbâb b. Eret de bu şekilde işkenceye maruz kalan Müslümanlardandı.²³⁸ İlk Müslümanlardan kabul edilen Suheyb b. Sinan'da (Suheyb-i Rûmi), çok şiddetli şekilde dövülmüş, çıplak bedenine demir zırh giydirilerek kızgın kumlar üzerinde yatırılmıştı.²³⁹

Bu işkence direğe bağlanarak da uygulanmaktaydı. Kişi güneşin altında veya gölge bir yerde bağlanarak sabit durması sağlanırdı. Hz. Ebû Bekir, Nevfel b. Huveylid tarafından,²⁴⁰ Hz. Osman ise amcası el-Hakem b. Ebû'l-Âs b. Ümeyye tarafından direğe bağlanarak işkenceye maruz kalmışlardır.²⁴¹

2.4.1.6. Dövmek

Bedene karşı uygulanan bir diğer cezai müeyyide ise celde ismi ile anılan dayaktır. Bu uygulama dönem şartlarında genelde kırbaçla uygulanırdı. Siyasi iradenin olduğu yönetimlerle veya din adamları ile yapılan anlaşmalara riayet etmemek, ebeveyne itaat etmemek, kişilerin birbirlerine hakaret etmeleri gibi suçlara verilen cezalar kırbaç veya dayak gibi farklı yöntemlerle cezalandırılırdı.²⁴² Ayyâş b. Ebû Rebîa, amcaoğlu Ebû Cehil tarafından çıplak bir şekilde değnek ile dövülmüş,²⁴³ Medine'ye hicret etmek isteyen Sa'd b. Ubâde Mekkeli müşriklerce yakalanarak boynuna kayış bağlanmış, eziyet edilmiş ve saçlarından çekilerek şiddet görmüştür.²⁴⁴ İlk Müslümanlardan olan Hz. Ebû Bekir, Utbe b. Rebîa tarafından,²⁴⁵ Kâbe'de açıktan Kur'an-ı Kerim okuyan Abdullah b. Mes'ud²⁴⁶ ve Kâbe'nin yanında Müslüman olduğunu açıklayan Ebû Zer Gıfârî ve Suheyb-i Rûmi de müşrikler tarafından şiddetli bir şekilde dövülerek eziyete maruz kalmışlardır.²⁴⁷

2.4.1.7. Dilin Bağlanması

Câhiliye toplumunda şairlerden kendi kabilelerini övmeleri, düşman kabilelerini yermeleri, düşman kabilenin atalarının yapmış oldukları faaliyet ve davranışları küçük görerek onları toplum içerisinde alaya almaları beklenirdi.²⁴⁸ Asabiyet kavramının ve

²³⁸ M. Yaşar Kandemir, "Habbâb b. Eret", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1996, C. XIV, s. 340.

²³⁹ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 255.

²⁴⁰ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 241.

²⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. III, s. 58.

²⁴² Osman Keskinoglu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Müftüoğlu Yayınları, Ankara 1969, s. 288.

²⁴³ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 355.

²⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. I, s. 274.

²⁴⁵ Ziya, *Peygamberimiz*, s. 62.

²⁴⁶ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 335; Sırma, *İslâmî Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence*, s. 77.

²⁴⁷ Abdullah Aydın, "Ebû Zer Gıfârî", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, C. X, s. 267.

²⁴⁸ Âlûsî, *Bulûğu'l-Ereb*, C. III, s.18'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 237.

kabile birlikteliğinin önemli olmasından dolayı kabileye karşı yapılabilecek kötü söz ve aşağılamanın önüne geçilmeye çalışıldı. Ele geçirilen esir şairlerin, hiciv yapmalarının önüne geçmek için onların dillerinin bağlanması yoluna gidilmiştir.²⁴⁹ Bu durum toplum şartları içerisinde, şairliğin çok önemli olduğu ve toplumu yönlendirebilecek bir potansiyelinin de olduğu düşünüldüğünde şairlerin kabilelerini hicvetmemelerinin önüne geçilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

2.4.1.8. Ateş Üzerine Yatırma

Kişinin, ateş kuru üzerine yatırılarak eziyete maruz kalması şeklinde uygulanan işkence tekniğiydi.²⁵⁰ Mesleği demirci olan Ümmü Enmâr'ın kölelerinden Habbâb b. Eret, Mekkeli müşriklerce körükle alevlendirilen ateşin üstüne yatırılarak işkenceye tâbi tutulmuştur. Mekkeli müşrikler tarafından Ammâr b. Yâsir'e de ateşle işkence yapılmış²⁵¹ ve Hz. Peygamber, Ammâr'ın başını okşayarak ateşe karşı “Ey ateş İbrâhim'e serin ve selametli olduğun gibi Ammâr'a da serin ve selametli ol!”²⁵², demiştir.

2.4.1.9. Aç-Susuz Bırakma

Kişinin en temel ihtiyacı olan su ve yemekten yoksun bırakılması şeklinde uygulanırdı. Ümmü Şerîk, kendisine bal ve ekmek yedirilerek çölde güneşin altında, uzun süre deve ile birlikte yürütölmüş ve susuz bırakılarak işkenceye tabi tutulmuştur.²⁵³

2.4.1.10. El Kesmek

El kesme hırsızlık yapanlar için uygulanan bir cezai müeyyide olmakla birlikte bir suç işlemekte ısrar eden kimseler de bu cezaya çarptırılmaktaydı. Hırsızlıktan kaynaklı el kesme cezasını ilk koyan kişinin Abdölmuttalib veya Velîd b. Mugîre olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁴ Câhiliye toplumunda Vabisa b. Hâlid b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm, Avf b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm, el-Hayâr b. Adî b. Nevfel b. Abdümenâf, Abdullah b. Osman b. Amr b. Kâ'b b. Sa'd b. Teym, Müdrîk b. Avf b. Ubeyd b. Ömer b. Mahzûm, Müleyh b. Şüreyh b. el-Hâris b. Esed, Mikyes b. Kays b. Adi es-Sehmi, elleri kesilerek

²⁴⁹ Habîb, *Kitâbü Esmâ'î'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, s. 30.

²⁵⁰ Önkâl, “Hz. Muhammed'in (SAS) Peygamberliği, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 236.

²⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, C. III, s. 184, 283.

²⁵² Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 204.

²⁵³ S. Kemal Sandıkçı, “Ümmü Şerîk”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLII, s. 331.

²⁵⁴ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, s. 385.

cezaları infaz edilen kimselerdendi.²⁵⁵ Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib dönemi'nde, Kâbe'nin örtüsünü ile yine aynı dönemde, zemzem kuyusundan çıkartılan değerli eşyalar içerisinde Kâbe'ye asılan altın flamaları çalanların elleri kesilerek cezaları infaz edilmiştir. Bu hadiseye karışanlar içerisinde, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Leheb'in de olduğu, Huzâa kabilesine sığındığı ve kabilenin koruması sonucu verilen cezai müeyyideden kurtulduğundan bahsedilmektedir. Bundan dolayıdır ki kendisi Câhiliye toplumunda flamaları çalan kimse olarak anılır olmuştur.²⁵⁶

2.4.1.11. Hapsetmek (Hürriyetten Yoksun Bırakma) ve Sürgüne Göndermek

Sözlükte alıkoymak ve engellemek anlamlarına gelen hapis sözcüğü, canlıyı veya eşyayı, bir yere belli bir süre zarfında kapatmak anlamında kullanılmaktadır. Câhiliye Arap toplumunun yaşam biçiminin kabile esasına dayanması ve yaşam şartlarının uygunsuzluğu nedeniyle bu ceza genel anlamda uygulanmazdı ya da kısa süreli olur ve hapis cezası yerine daha çok sürgün cezası verilirdi. Güney Arabistan'da devletleşmenin etkin olmasından dolayı hapis cezası, kendini daha belirgin şekilde göstermiştir. Hapishaneler çatısı olmayan, dört etrafı kapalı soğuk ve sıcağa maruz kalınan yerlerdi.²⁵⁷ Hapsedilen kişinin elleri ve ayakları duvar veya sütuna bağlanır ve gardiyan olarak haddad ismi verilen görevliler bulunurdu. Ancak bu cezanın külfetli olması, hapsedilen kişinin temel ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu nedeniyle uzun süreli olmaz ve pek tercih edilmezdi.²⁵⁸

Mekke'de uygulanan hapis cezasında hapsedilen kişi hiç kimse ile görüştürülmezdi. İlk Müslümanlardan olan, Mus'ab b. Umeyr²⁵⁹ ve Ayyâş b. Ebû Rebîa²⁶⁰, ailesi veya efendileri tarafından eve hapsedilerek işkenceye maruz kalmışlardır.²⁶¹ Hapis cezası Mekke şehrinde, Müslümanlara karşı uygulanan bir yaptırım modeliydi. Hudeybiye barış anlaşmasının yapıldığı sırada Süheyl b. Amr'ın oğlu olan Ebû Cendel²⁶², Müslüman olmasından dolayı Mekke'de ev hapsine alınmış ancak o kaçarak Hz. Peygamber'e

²⁵⁵ Habîb, *El-Muhabber*, s. 233.

²⁵⁶ Habîb, *Munemmak*, s. 62'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 235.

²⁵⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, s. 778.

²⁵⁸ Ali Bardakoğlu, "Hapis", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1997, XVI, s. 54.

²⁵⁹ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 355.

²⁶⁰ Abdülkerim Özeydin, "Ayyâş b. Ebû Rebîa", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, C. IV, s. 296.

²⁶¹ Hüseyin Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2020, C. XXXI, s. 226.

²⁶² İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 172.

sığınmıştır. Ancak Müslümanlarla yapılan anlaşma nedeniyle babasına tekrar teslim edilmiştir.²⁶³

2.4.2. Psikolojik Ceza, Yalnızlaştırma

Psikolojik şiddet her ne kadar fiziki şiddet ile eşdeğer tutulmasa da insana eziyet veren ve insanın ruhsal dengesini bozabilecek bir ceza tekniğidir. Câhiliye Arap toplumunda bir kimse ihanet eder veya ağır bir suç ile işlerse Ukâz²⁶⁴ panayırında ihanet bayrağı çekilerek halka ilan edilirdi. Bu kimsenin hain olduğu, onunla evlenilmemesi, sofrasına oturulmaması ve konuşulmaması halka anlatılarak o kişi psikolojik olarak eziyete tâbi tutulurdu. İhanet veya diğer kötü huylarından nedamet gösterir ve bundan vazgeçerse kendisi serbest bırakılarak teşhir işi sonlandırılırdı. Ancak bu olumsuz fiillerinden vazgeçmemesi durumunda kişinin resmi bir mızrağa geçirilir, lanetlenir daha sonra da tasviri taşlanırdı.²⁶⁵

Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in İslâm davetinin önüne geçmek için ilk olarak psikolojik şiddete başvurmuşlardır. Kureyş, kendi arasında yapmış olduğu toplantıda bu davetin önüne nasıl geçecekleri hususunda münazara yapmışlar, kâhin, deli, sihirbaz gibi söylemlerde bulunup bulunamayacakları veya bunlardan hangisinin daha etkili olacağını görüşmüşlerdir. Bu toplantıda sihirbazlık kavramının daha etkili olacağını ve bu sayede İslâm davetinin önüne geçeceklerini düşünmüşlerdir. Bu hadise üzerine Kur'an-ı Kerim'de, Velîd b. Mugîre ile alakalı olarak Müddessir suresi 11-26 ayetleri ve aynı düşünceyi paylaşan ve bu yolda mücadele edenler hakkında da Hicr suresi 90-93 ayetleri nazil olmuştur.²⁶⁶

Câhiliye Araplarının sık başvurduğu psikolojik işkence türleri şu şekilde sıralanabilir:

²⁶³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. I, s. 220.

²⁶⁴ Ukâz Panayırı: Câhiliye Döneminde Tâif ile Nahle arasında kurulan önemli panayırlardan biridir. Elnure Azizova, "Ukâz", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, XLII, s. 61; Adem Apak, "Câhiliye' de Sosyal ve İktisadi Hayat", *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, s. 103'de bu panayırın edebi bir panayır olduğu ve sanatsal faaliyetlerin burada yerine getirildiği burada okunan ve beğenilen şiirlerin ise Kâbe'nin duvarına asıldığından bahsedilmektedir.

²⁶⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, s. 793.

²⁶⁶ Sırma, *İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İşkence*, s. 57.

2.4.2.1. Hâl/Kan Bağının Koparılması

Kişinin davranışlarını düzeltmemesi, kabilesine karşı yerine getirmesi gereken sorumluluklarına dikkat etmemesi, kendisine kabilesi tarafından yapılan uyarı ve ikazları dinlememesi gibi nedenlerden dolayı kabilesinden kovulması yönünde uygulanan bir yaptırım cezasıydı. Bir diğer anlamı ile sürgün alan kişinin durumu, insanlara bildirilir ve bu kişinin sürgününden sonra yapacağı fiil ve davranışlardan kabilesinin sorumlu olmayacağı topluma ilan edilirdi. Bu ilandan sonra kişinin yapacağı eylemlerden kabilesi sorumlu tutulmazdı.²⁶⁷ Böyle bir duruma düşen kimse, tamamen yalnız başına kalır ve korumasız bir duruma düşer böylece zorlu çöl şartlarında hayatta kalmak için bir başka kabilenin himayesine sığınmak zorunda kalırdı. Kabilesinden sürgün edilen kişinin sürgün süresi belli bir zaman aralığı ile sınırlı kalmayıp bazen süresiz olarak da kabilesinden tard edilebilirdi.²⁶⁸ Hz. Peygamber de amcası Ebû Leheb tarafından kabilesinden kovulmuş ancak Mut'im b. Adî kendisini himaye altına almış böylece müşriklerin tepkisinden korunmuştur.²⁶⁹ Kabilesinden kovulup bir başka kabileye sığınmayı utanç vesilesi olarak görenler, çölde yağma ve çapulculuk ile geçimini sağlamakta böyle kimselere saâlik denilmekteydi.²⁷⁰ Kureyş kabilesinden Abdülmuttalib'in zemzem kuyusunun kazısı sırasında buradan çıkan defineler, Hâris b. Âmir b. Nevfel'in yanında bulunmuş durumun bir kâhine danışılması üzerine Hâris b. Âmir b. Nevfel kâhinin emri ile Mekke'den sürgün edilmiştir.²⁷¹

2.4.2.2. Toplumsal Aşağılama

Câhiliye toplumunda uygulanan bir diğer cezai müeyyide kişinin toplumda aşağılanarak, psikolojik baskıya maruz bırakılmasıydı. Toplum içerisinde kişiye hakaret edilir, alay edilir, kendisine karşı insanlar kışkırtılmak suretiyle fiili ve sözlü tacize maruz bırakılır, çocuklar tarafından taşlanarak eziyet görür, deli yerine konulur ve insanlar kendisine itibar etmezlerdi. Bu cezai müeyyide, ağırlıklı olarak psikolojik olmakla birlikte çocuklar

²⁶⁷ Ebû Şühbe, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, C. I, s. 405'den aktaran, Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 242.

²⁶⁸ Talip Türcan, "Sürgün", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 164.

²⁶⁹ Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Mut'im b. Adî", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2020, C. XXXI, s. 402.

²⁷⁰ Abdullah Turhan, "Câhiliye Döneminde Arabistan ve Çevresinde Yönetim", *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, s. 145.

²⁷¹ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 292.

tarafından taşlanmak gibi davranışlarla, fiziki şiddete de dönüşebilmekteydi.²⁷² Hz. Peygamber, Tâif'e, İslâm daveti için gittiği zaman Tâifliler, kendisine inanmayarak, alaya almışlar ve daha sonra Hz. Peygamber'i çocuklara taşlatmışlardı.²⁷³ Bu durum Hz. Peygamber'in o kadar çok zoruna gitmiştir ki Tâif'de yaşadıklarının, Uhud gününde yaşadıklarından daha ağır ve şiddetli olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁴

2.4.2.3. Kâküllerin Kesilmesi

Kâkülü kesmek, alnı çizmek veya yarmak şeklinde uygulanan bu hadise savaşlarda, düşman kabilenin eline düşen esirlerden kabile reisleri ve kabilenin ileri gelenlerine uygulanmaktaydı.²⁷⁵ Kâkül denilen ve başın ön tarafında bulunan saçların kesilmesi şeklinde uygulanan bu psikolojik şiddet, düşmanı esir alan kimseler için bir övünç kaynağı iken saçı kesilen kimseler için itibarın yerle bir edilmesi anlamına gelmekteydi.²⁷⁶ Savaşlarda ele geçirilen bazı kişilerden fidye almak yerine düşmanını toplum içerisinde rezil etmek için bu yola başvurulardı. Bekr ve Tağlib kabileleri arasında vuku bulan savaşlarda, asıl ismi Adî olan Mühelhil, Hâris b. Ubâd tarafından esir alınmış ve saçı kesilerek serbest bırakılmıştı. Aynı şekilde Şeybânoğulları ile Temîmoğulları arasında meydana gelen Na'fu Kuşave savaşında, Bistam'a esir düşen Ebû Müleyl'in de saçları kesilerek serbest bırakılmıştır.²⁷⁷

2.4.2.4. Dini Soyutlama

Dönem şartları içerisinde, insanların dini mekânlardan uzaklaştırma, dini törenlere dâhil etmeme gibi uygulamalar ile kişilere psikolojik baskı uygulanmaktaydı. Din adamlarının önemli mevkillerinin olması, istedikleri gibi hareket etmeleri ve bu konuda tasarruf sahibi olmaları, onların toplumda etkili olduklarını göstermektedir.²⁷⁸

²⁷² Cevâd Ali, *Mufasssal*, C. IV, s. 598'den aktaran, Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 243.

²⁷³ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 345.

²⁷⁴ Mustafa Sabri, Küçükbaşçı, "Tâif", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXIX, s. 444.

²⁷⁵ Habîb, *Kitâbü Esmâ'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, s. 68.

²⁷⁶ Varıcı, *İslâmiyet'ten Önce Bedeviler*, s. 196; Cevâd Alî, *Mufasssal*, C. V, s. 524'den aktaran Hakan Temir, *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı* (Ortaya Çıkışından Hz. Peygamber Dönemine Kadar), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 2019, s. 244.

²⁷⁷ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 486, 542.

²⁷⁸ Cevâd Ali, *Mufasssal*, C. V, ss. 577-578'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 245.

Ödenmesi gereken verginin verilmemesinden dolayı kişileri hac ibadetinden menetmek de uygulanan bir başka psikolojik işkence metoduydu. Hz. İsmail'den sonra Mekke idaresini eline geçiren Cürhüm kabilesi, Mekke'de ellerinde bulunan ekonomik fırsatları değerlendirmiş ve buraya hac ibadeti için gelen insanlardan vergi almaya başlamıştı. Hac ibadeti için gelen ve vergisini veren insanların ibadetlerini yapmalarına fırsat veren Cürhümlüler, vergisini ödemeyen veya ödeyemeyen insanları, bu ibadetlerinden mahrum bırakarak cezalandırma yoluna gitmişlerdir. Huzâa kabilesinin, Mekke'nin idaresini ele almasından sonra, bu uygulama kaldırılmış ve hac ibadeti için gelen insanlardan vergi alınmayarak, herkesin bu ibadeti yapmasını sağlamıştı.²⁷⁹ Ancak Kureyş kabilesinin Mekke yönetimini ele geçirmesinden sonra şehre giren kimselerden harîm adı altında bir ödeme alındığı, hacılardan ise bir miktar elbise yahut kesilen kurbandan bir miktar et talep edildiğinden bahsedilmektedir. Muğîre b. Abdullah el-Mahzûmî'nin misafiri olan Zuveylim isimli bir kimsenin, vermesi gereken bu vergiyi vermemesinden dolayı "mâni'u'l-harîm" olarak isimlendirildiği belirtilmiştir.²⁸⁰

2.4.3. Ekonomik İşkence

Ekonomik olarak kişiyi ya da bir toplumu zor durumda bırakıp istediklerini elde etmek için kullanılan bir tür yaptırım modeli olup ilkçağlardan itibaren hep uygulanmış gelen bir cezai müeyyidedir. Güçlü olanın haklı olduğu, güçsüz olanın mazlum olduğu bu coğrafyada, güçlüler ekonomik olarak zayıf gördükleri kimseleri zorlamaktalardı. Hadisenin sonunda Meryem suresi 77-80. ayetlerinin nazil olduğu Âs b. Vâil'den alacağı olan Habbâb b. Eret'in misali, ekonomik şiddete ve güçlünün her zaman haklı olduğu düşüncesine güzel bir örnektir.²⁸¹

Toplumda kişilerin ya da grupların ekonomik haklarının ellerinden alınarak, insani yaşamdan mahrum bırakılmasına boykot denilmekteydi. Bu hadise insanları toplumsal haktan mahrum etme şeklinde her ne kadar psikolojik bir işkence gibi görünse de bu işkence ekonomik ve fiziki ögeler de içermekteydi. İnsanların kendileri ile ilişki kurmalarına müsaade edilmeyerek yalnızlaştırmak suretiyle psikolojik, ticari faaliyetlerine izin verilmeyerek ekonomik ve temel ihtiyaçlarından mahrum bırakılarak

²⁷⁹ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 89.

²⁸⁰ Furkan Çelebi, *Câhiliye Döneminden Mekke-Ticari Bir Merkeze Dönüşme Süreci, Unsurları ve Etkileri*, 1. Baskı, Ankara 2024, s. 251.

²⁸¹ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 213.

açılığa mahkûm edip fiziki işkenceye maruz bırakmışlardı. Nübüvvetten sonra, Müslümanları inançlarından döndürmek için boykot uygulanmış ve Müslümanlar büyük bir zorlukla karşılaşmışlardı. Bu şiddet hadisesine maruz kalanlar bazı kimselerin gizli yardımlarıyla az da olsa rahatlamışlar daha sonra Beni Âmir'den Hâşim b. Amr, Nevfel kabilesinden Mut'im b. Adî, Beni Esed kabilesinden Ebü'l Bahterî ve Zem'a b. el-Esved ile Mahzûmoğullarından Züheyr b. Ebû Ümeyye bu boykotun kaldırılmasında Müslümanlara destek olmuşlardır.²⁸²

2.5. Câhiliye Araplarında Savaşlarda Şiddet

Câhiliye Dönemi'nde meydana gelen savaşlarda güçlüler zayıf olan kimseleri her açıdan ezer ve onlar üzerinde tahakküm kurarlardı. Bu savaşlarda herhangi bir ahlaki kurala rastlanmaz insanlar tüm vahşi yönlerini ortaya koyarak barbarlıkta sınır tanımazlardı. Savaşlarda en çok mağduriyete uğrayanlar çoğunlukla yaşlılar, kadınlar ve çocuklardı. Ayrıca, savaşı kazanan taraf mağlup olan insanlara türlü eziyet ve işkenceyi reva görür, onların ellerini, ayaklarını keser, karınlarını deşerek organlarını parçalara ayırır, dokunulmazlığı olan elçilere acımaz, savaşa dâhil olmayan insanları ise köle olarak kullanır ve onlara insanca muamelede bulunmazlardı.²⁸³ Savaşlarda sadece insanlar zarar görmemekteydi. Ordular, savaşlarda hâkim oldukları bölgelerde ekili olan ürünleri telef eder, kasaba halkını öldürür ve ele geçirdikleri bölgelerde yangınlara neden olurlardı.²⁸⁴

Münzir b. İmriü'l-kays'ın, Bekr b. Vail ile yaptığı Birinci Üvare savaşında ve Damiroğulları ile yaptığı İkinci Üvare savaşında vahşet tüm çıplaklığı ile kendini göstermiştir. Birinci Üvare savaşında Münzir, savaşı kazandığı takdirde Üvare dağı eteğinde bulunan çukurları insan kanı ile dolduracağına yemin etmiş ve savaşı kazanmasının akabinde ele geçirdiği esirleri dağın tepesinde boğazlatarak öldürmüştür. Ancak akan kanların donması ve çukurları doldurmaması sonucu kanların üzerine sıcak su döktürerek çukurların dolmasını sağlamış ve böylece yeminini yerine getirmiştir. Damiroğulları ile yaptığı İkinci Üvare savaşında ise ele geçireceği esirlerden yüz kişiyi öldüreceğine dair yemin etmiş ve savaş sonucunda doksan dokuz kişiyi katletmiş ve

²⁸² Adem Apak, *Kabile*, Endülüs Yayınları, İstanbul 2017, s. 80.

²⁸³ Mustafa Ağırman, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Hz. Peygamber ve Savaş", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, s. 324.

²⁸⁴ Yunus Macit, "Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fiziki Yapının Masuniyeti", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2005, V, Sayı 1, s. 97.

kendisini övmek için gelen Beracim kabilesine mensup bir kişiyi ise yemininin yerine gelmesi için yüzüncü kişi olarak öldürtmüştür. Bir başka rivayette ise bunları öldürmediği, ateşte yaktığından bahsedilmiş ve bundan dolayı da kendisine Muharrik/yakıcı-yakan ismi verilmiştir. Yehâimim veya Kaarâtu Hûk vakası olarak bilinen savaşta ise Esba b. Amr b. Le'm, Sinbisioğullarına mensup olan Mus'ab isimli birisi tarafından öldürülmüş ve kulakları kesilerek ayakkabısına dikilmiştir. Rakam vakasında ise Mezhicoğulları tarafından Âmiroğullarına mensup 70 kişi boğazlanarak infaz edilmiştir.²⁸⁵ Yine Arap kabileleri arasında sayıları 40.000'i bulan ve gaddarlık ve vahşette ün salmış kabile Mutayr kabilesiydi.²⁸⁶

Câhiliye toplumu savaşlarında meydana gelen şiddet olayları gözle görülebilecek derecede kendini göstermekteydi. Roma imparatorlarından Valens'in (364-375)²⁸⁷ öldüğü bir savaşta, Araplar arasında sadece cinsel organının kapalı olduğu, uzun saçlı bir adam Gotlar arasına girerek bir düşmanı öldürmüş ve hemen akabinde ölen adamın boğazına, dudaklarının dayamak suretiyle kanını emmeye başlamış ve bu vahşet karşısında Gotlar dehşete düşmüşlerdir.²⁸⁸

2.6. Câhiliye Çağında Çocuğa Yönelik Şiddet

Câhiliye Dönemi'nde erkek, aile üzerinde mutlak güç olarak ortaya çıkmış ve bu mutlakiyet, kadın ve kız çocukları için olumsuz bir tavrın meydana gelmesine neden olmuştur. Bu şiddet sadece kız çocukları ile sınırlı kalmamış erkek çocukları da nasiplerini almıştır. Arap toplumunda çocuklara, fiziki şiddetin yanında uygulanan psikolojik ve ekonomik şiddet, toplum içerisinde kendini çok fazla göstermekte ve bu hadise toplum tarafından tabii bir durum olarak karşılanmaktaydı. Velayet hakkı babanın olup istediği takdirde doğan çocuğunu satabilir, bir başkasına rehin bırakabilir, miras bırakabilir, himaye vasfını ortadan kaldırarak çocuğu sahipsiz bırakabilir daha da ötesi öldürebilirdi.²⁸⁹ Babanın çocuğunu öldürmesinden kaynaklı ise baba herhangi bir cezaya

²⁸⁵ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 500, 502, 577, 585.

²⁸⁶ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, s. 28.

²⁸⁷ Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi MS 284-64*, Çev: Turhan Kaçar, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 721.

²⁸⁸ Maxime Rodinson, *Muhammed Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 42.

²⁸⁹ Mehmet Akif Aydın, "Aile", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1989, C. II, s. 198.

çarptırılmaz ve kısas hükmü uygulanmazdı.²⁹⁰ Ebeveynin özellikle babanın ölmesi durumunda, mirasta kız çocukları gözetilmez ve mirastan pay alamazlardı. Erkek çocukları da aileye katkı sağlayacak yaşta değiller ise kız çocuklarının uğradığı ekonomik şiddete maruz bırakılarak kendilerine mirastan pay verilmezdi. Câhiliye Arap toplumunda, kız çocuklarına ilk olarak miras bırakan kişi Zülmucâsîd el-Yeşkürî olup o kişi Âmir b. Cüşem b. Hubeyb olarakta bilinmektedir.²⁹¹

Çocukların toprağa gömülme hadisesine *ve'd* veya *ve'du'l-benât*²⁹² denirdi. Çocukları gömen kişiye *vâid* çoğuluna *vâidat*, gömülme sureti ile öldürülen çocuğa ise *mev'ûd*, *mev'ûde*, *veîd*, *veîde* gibi isimler verilmekteydi.²⁹³ Dünyaya gelen çocuğun toprağa gömülerek öldürülmesi için iki yol benimsenmekteydi. Bu yollardan ilki çocuğun doğar doğmaz öldürülmesiydi. Bu durumda anne, doğumdan evvel bir çukur kazar ve doğum sırasında o çukurun yanına giderek orada doğum yapardı. Eğer doğan çocuk kız ise hemen çukura atılarak üstü kapatılır ve çocuk öldürülürdü. Diğer şekli ise erkek evlenirken veya hanımı hamile kaldığı zaman, kızının olması durumunda onu gömmesini, erkek çocuğu olması durumunda ise ona sahip çıkmasını söylerdi. Kız çocuğu olduğunda kadın, ya çocuğu kendisi öldürür veya bir başkasına öldürterek bu uygulamayı yerine getirirdi.²⁹⁴ İzlenen ikinci yol ise çocuk hemen öldürülmez ve altı yaşına gelmesi beklenirdi. Bu zaman zarfında çocuğun yaşamasına, ebeveynin rızasını gösterir nitelikte kıl veya yünden yapılan bir elbise giydirilir, koyun ve deve çobanlığı yaptırılır²⁹⁵ çocuk, altı yaşına ulaştığı zaman ise babası tarafından annesine, çocuğu temizlemesi ve süslemesi söylenirdi. Daha sonra babası, çocuğu, akrabalarının yanına götüreceğini söyleyerek daha önceden hazırlamış olduğu çukurun yanına getirir, çocuğa çukura bakmasını söyler ve bu sırada çukura iterek üstünü toprakla kapatmak suretiyle öldürürdü.

²⁹⁰ Zeynep Canan Koçak, “İslâm Öncesi Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Yansıması”, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. II, s. 167.

²⁹¹ Habîb, *El-Muhabber*, s. 231.

²⁹² Günaltay, *İslâm öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 123; Acaroğlu, “Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi”, s. 446.

²⁹³ Mehmet Ali Kapar, *Mev'ûde*, DİA, TDV Yay., Ankara 2004, C. XXIX, s. 491. Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, s. 80.

²⁹⁴ Suyuti, *Durru'l-Mensur*, III, Beyrut 1993, s. 366'dan aktaran Ali R. Yenice, “Şefkatin Donmuş Hali: Câhiliyede Annelerin Kız Çocuklarını Gömmesi”, *Osmanlı'nın İzinde, Prof Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, Ed: Adem Koçal, Zeynep Berktaş, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s. 514.

²⁹⁵ Muhammed Yekeler, *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temim Kabilesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014. s. 41.

Çocuğun toprağa gömülerek öldürülmesi diğer öldürme yöntemlerine göre görsel olarak vahşetin daha az görülmesi ve iz bırakmayan bir ölüm şekli olmasından kaynaklı tercih edilmesi imkân dâhilindedir. Çocuğu toprağa gömerek öldürmenin yanında *Ġark* diye de isimlendirilen suda boğulması, *ilk âmin şâhik* denilen yüksek bir yerden aşağıya atılması veya *nahr* ve *zebh* olarak adlandırılan boğazlanarak kurban edilmesi şeklinde uygulanırdı.²⁹⁶ Ayrıca savaş neticesinde özellikle ele geçirilen küçük çocuklar, ok hedefi haline getirilerek ok talimgâhı olarak kullanır ve öldürülürlerdi. Huzeyfe b. Bedr, bu şekilde sekiz çocuğu ok hedefi haline getirerek öldürdüğünden bahsedilmektedir.²⁹⁷

Câhiliye Arap toplumunda, kız çocuklarının hepsinin öldürüldüğü veya bu öldürme hadisesinin genel toplum kuralı olarak kabul edildiğinin söylenmesi mümkün değildir. Çünkü kız çocuklarının hepsinin öldürülmesi, toplumda erkek nüfusunun daha fazla olması anlamına gelmektedir ki toplumda çok yaygın olmasa da erkeklerin çok eşli bir yaşam sürmeleri göz önüne alındığında, bu olumsuz davranışın tüm kabileler tarafından değil topluma ait bazı kabileler tarafından uygulandığını göstermektedir. Câhiliye Dönemi'nde çocuk öldürme hadisesinde kız çocuklarının, erkek çocuklarına göre daha çok öldürülmeleri nedeniyle ilk olarak kız çocukları akla gelmektedir. Çocukların öldürülme nedenleri incelendiğinde bu olumsuz hadiseden kız çocuklarının daha çok etkilendiğini görülmektedir. Toplumda savaş ve çatışmaların çok olması ve toplumda askeri gücü erkeklerin sağlamasından dolayı erkek çocukların büyüdüğü zaman savaşlarda yararlılık gösterecekleri ve ailenin geçimince destek olacakları inancı kız çocuklarının öldürülmesine neden olmuştur.²⁹⁸

Çok eşliliğin hüküm sürdüğü toplumda, buna bağlı olarak nüfus artışı da aynı oranda paralel bir şekilde devam etmiştir. Dolayısıyla insanların fikir dünyalarında meydana gelen bu nüfus artışının getirdiği maddi olanaksızlıklar, çocuk öldürmeyi meşru hale getirmekteydi. Özellikle çöl şartları ve bu şartların yan etkileri olarak görebileceğimiz kıtlık ve açlık korkusu, bu kötü davranışın fitilini ateşlemekteydi. Toplumda kız çocukları, erkekler ile kıyaslandığında zayıf olarak görülmekte, kabile veya ailenin üstüne yük olarak kabul edilmekteydi.²⁹⁹ Ancak meydana gelen bu fakirlik korkusu sadece kız

²⁹⁶ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, ss. 81-82.

²⁹⁷ Apak, *Kabile*, s. 30.

²⁹⁸ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, s. 147.

²⁹⁹ Yekeler, *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temim Kabilesi*, s. 41.

çocukların değil erkek çocuklarının da öldürülmesine neden olmuştur.³⁰⁰ Ayrıca öldürme hadiseleri kırsal alanda yaşayan kabileler arasında, şehirlerde yaşayanlara göre daha çok görülmekteydi.³⁰¹ Kaynaklarda Zühre bint Kilâb isminde bir kadının art arda doğan üç erkek çocuğunu akabinde ise doğan kız çocuğunu gömerek öldürdüğünden bahsedilmektedir.³⁰² Kebîre bint Süfyân, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber’e dört erkek çocuğunu öldürdüğünü söylemesi üzerine Hz. Peygamber, dört köle azat etmesini söylemiş ve bu kadın sahâbi dört kölesini azat etmiştir.³⁰³ Aynı şekilde Kays b. Âsım Temimi, Câhiliye Dönemi’nde on iki veya on üç kız çocuğunu öldürdüğünü Hz. Peygamber’e söylemesi üzerine Hz. Peygamber üzülen ve ağlamış ve öldürmüş olduğu her çocuk için bir köle azat etmesini söylemiştir. Kays b. Âsım devesi olduğunu ve deve vermesinin uygun olup olmadığı sorması üzerine Hz. Peygamber, her bir çocuk için bir deve kurban etmesini buyurmuştur.³⁰⁴ Kur’an-ı Kerim’de, fakirlik korkusundan dolayı çocukların öldürülmesine iki ayette değinilmiş ve böyle bir düşünce ile çocukların öldürülmemesi emredilmiştir.³⁰⁵

Engelli, alaca tenli, cildi lekeli ve gözleri görmeyen çocuklar, toplum nazarında uğursuz sayıldıklarından dolayı öldürülmekteydiler. Câhiliye toplum inancına göre engelli kabul edilen bu çocukların, şeytan tarafından yaratıldıklarına inanılırdı.³⁰⁶ Bu çocukların o günün şartlarında sadece uğursuzluk olarak değil aileye ekstra yük getireceği düşüncesi de toplumda kendine yer bulmuş, özellikle bedevi Arap kabileleri tarafından hareketlerini kısıtlayan bu çocuklar, kabile için tehlikeli görülmüş ve öldürülmüşlerdir.³⁰⁷

Kız çocuğunu evlendirmek, Câhiliye toplumu insanları için büyük bir zulümdü. Akîl b. Alkame, kızını evlendireceği zaman “Bana seni evlendirmek için 1.000 köle ve deve verilseydi bile senin vasıtanla birileriyle akraba olmaktansa kabir bana daha sevimli gelirdi” demiştir. Kays b. Âsım’a çocuklarını neden öldürdüğü sorulduğu zaman,

³⁰⁰ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, s. 82.

³⁰¹ Adnan Demircan, “Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti”, *İSTEM*, Yıl 2004, Sayı 3, s. 26.

³⁰² Yenice, “Şefkatin Donmuş Hali: Câhiliyede Annelerin Kız Çocuklarını Gömmesi”, s. 515.

³⁰³ Demircan, “Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti”, s. 22.

³⁰⁴ Ramazan, Aksoy, “İslâm Öncesi Toplumlarında ve İslâm’da Kadının Statüsü”, *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl 2021, Sayı XV, s. 30.

³⁰⁵ Enam, 6/ 151; İsra, 17/ 31.

³⁰⁶ Yıldırım, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, s. 109.

³⁰⁷ Acaroğlu, “Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi”, s. 446.

çocuklarının dengi olmayan birileriyle evlenmelerinden korktuğundan bahsetmektedir.³⁰⁸ Namus cinayeti olarak örneklendirilen Lokman b. Ad, eşlerinin kendisini aldattığını öğrenmesi üzerine, bu işi yapanları öldürdüğü gibi kızının da büyüyünce böyle bir şey yapabileceği düşüncesiyle onu da öldürmüştür.³⁰⁹ Esad b. Âmir

Savaş, yağma ve talan hadiselerinde kız çocuklarının esir alınması, köle ve cariye olabilecekleri fikri, bu çocukların öldürülmesinde etken rol oynayan düşünce yapısını ortaya çıkarmıştır. Savaş ve çatışmalarda kız çocuklarının esir düşebileceği ve bu yol ile fuhuşa zorlanabileceği düşünülmektedir. Toplumda normal bir davranış olarak görülen zina olgusu göz önüne alındığında, kimsesi olmayan fakir kadın ve kızların ar ve namusları tehlikeye girmekte, bu düşünce yapısı içerisinde öldürülen çocuklar ise sadece kız çocukları olmaktadır. Namus kavramı gereğince diğer bir öldürme nedeni ise bazı kralların evlenen gelinlere, kocalarından önce sahip oldukları Jus Primae Noctis denilen ilk gece hakkı idi. Bu uygulama çok sınırlı bir şekilde kendini göstermekle birlikte Arap toplumunda uygulanmıştır. Tasm ve Cedis kabileleri arasında meydana gelen savaşın nedeni, Tasm kabilesi kralının Cedisli bir gelinle kocasından önce birlikte olma arzusundan kaynaklanmaktaydı.³¹⁰ Amlük ismindeki hükümdarın yapmış olduğu bu olumsuz hadise Cedis kabilesini zelil bir duruma düşürmektaydı.³¹¹ Hz. Süleyman'dan sonra Fıtyûn b. Sa'd'ın, Hicaz ve Tihame'de hükümdar olduğu Yesrib'de, evlenen her kızla ilk olarak kendisinin birlikte olacağı yönünde bir kanun koyup bu kanunu uyguladığı, Malik b. Aclan'ın ise kız kardeşinin evlendiği gün kadın kılığına girerek Fıtyûn'ın odasına girerek kendisini öldürdüğünden bahsedilmektedir.³¹² Ebrehe'nin savaşta hayatını kurtaran Atvede, Ebreheden Yemen halkından evlenen gelinlerin ilk olarak kendisi ile beraber olmasını, daha sonra kocasının yatağına gitmesini istemiş ve Ebrehe, Atvede'nin bu isteğini kabul etmiştir. Bu kişi daha sonra Himyer veya Has'am'dan bir kişinin saldırısı sonucu ölmüş ve böylece bu uygulama ortadan kalkmıştır.³¹³

³⁰⁸ Âişe Abdurrahman Bintü's-Şâfi, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, Ter: İsmail Kaya, Uysal Kitapevi, Konya 1987, s. 34.

³⁰⁹ Alûsi, *Bulugü'l-Ereb*, 2: 9'dan aktaran Acaroğlu, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi", s. 454.

³¹⁰ Habîb, *Kitâbü Esmâ'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, ss. 17, 44; Âişe, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, s. 38.

³¹¹ Taberî, *Tarih*, C. I, s. 647.

³¹² İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. I, s. 597.

³¹³ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 134.

Çocuk öldürme nedenlerinden birisi de dini bir hüviyet içeriğinde görülen, tanrıya kurban adama düşüncesi idi. Tarihin çeşitli dönemlerinde tanrıya kurban âdeti bulunduğu gibi Câhiliye Arap toplumunda da çocukların kurban edilme hadisesi meydana gelmekte ve insan için tanrıya adanan en güzel hediye, kurban olarak kendisinin kabul edilmesi idi. Aztek, Maya, İnka, Hitit, Hint ve Çin gibi tarihte birçok medeniyette, insan kurban etme ritüelleri bulunmaktaydı.³¹⁴ Bu konuda bilinen en büyük örnek, Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmek istemesidir. Bir diğer örnek ise Hz. Peygamber'in dedesi, Abdülmuttalib'in en küçük oğlu Abdullah'ı kurban etme girişimiydi. Bu iki örneğin haricinde Porphyrius, Kuzey Arabistan bölgesinde bulunan Dûma'da, insanların çocuklarını kurban ettiklerinden bahsetmektedir. Ayrıca Antakyalı tarihçi olan İsaac, Sasani İmparatorluğu hükümrânlığında bulunan Mezopotamya sınırları içerisinde yer alan Beth-Hûr şehrine düzenlenen baskında, Arapların çok sayıda ele geçirdikleri kız ve erkek çocuklarını, Uzzâ putuna kurban adadıklarından bahsetmektedir.³¹⁵

Câhiliye toplumunda, meleklerin "Allah'ın kızları" olduğu düşüncesi ile kız çocuklarının öldürülmesi halinde meleklerin yanına gideceği inancı da topluma yerleşmişti. Bu inanç, toplumda bu davranışı uygulayanlara psikolojik olarak rahatlama imkânı vermekte ve bu davranışı meşru göstermekteydi. Zira toplumda "Kız çocuklarının gömülmesi iyiliklerdendir" denmekte³¹⁶ bir başka ifade de "kabir damattır, *ne güzel damat* "ifadesi kullanılmaktaydı.³¹⁷ Câhiliye düşüncesi, üstün olarak kabul ettikleri erkek çocuklarını kendilerine, hor gördükleri kız çocuklarını ise Allah'a atfetmekte idiler.³¹⁸

Yukarıda belirtilen nedenlerin haricinde de çocuk öldürme veya çocuk öldürmeye teşebbüs olaylarına rastlamaktayız. Hz. Peygamber'in dedesi, Abdülmuttalib'in annesi, Selmâ bint Amr b. Zeyd b. Lebid'in dedesi olan Velîd b. Ukbe b. Ebû Muayt, üç erkek çocuğunun art arda ölmesi üzerine kız çocuğu olursa onu gömeceğine dair yemin etmiş ve doğum hadisesi meydana geldiği zaman, doğan çocuğun kız olduğunu öğrenmesi üzerine çocuğun öldürülmesini emretmiştir. Bunu haber alan Kureyş büyükleri bu kararından vazgeçmesini, kendisinin fakir birisi olmadığını söyleyerek olaya karşı

³¹⁴ Demircan, "Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", s. 10.

³¹⁵ Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 110.

³¹⁶ Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, I, s. 134'den aktaran Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 84.

³¹⁷ Yenice, "Şefkatin Donmuş Hali: Câhiliyede Annelerin Kız Çocuklarını Gömmesi", s. 512

³¹⁸ Nahl, 16/ 57.

çıkışlar. Kureyş'in tepkisi ve gördüğü bir rüya sonucu bu kararından vazgeçerek çocuğunu öldürmemiştir.³¹⁹

2.6.1. Çocukların Öldürülmesi

Câhiliye Arap toplumunda çocuk öldürme hadisesi ile alakalı iki farklı görüş belirtilmektedir.

Bu görüşlerden birinde, Câhiliye Döneminin sonu, nübüvvetin başında yaşamış olan, Temim kabilesine mensup Kays b. Âsım tarafından başlatıldığından bahsedilmektedir. Temimliler, Sasani İmparatorluğuna bağlı Lahmiler'e yıllık vergilerini ödememeleri üzerine, Lahmi kralı Nu'mân b. Münzir, Temimlilerin üzerine sefer yapmış, kadınlar ve çocukları dâhil birçok esir almıştır. Kays b. Âsım, Nu'mân b. Münzir'in huzuruna çıkarak esirleri talep etmiş, Nu'mân b. Münzir ise kararı esirlere bırakmıştır. Esir kadınların hepsi geri dönerken, Kays b. Âsım'ın yeğeni geri dönmeyi reddetmiştir. Bu hadiseden sonra Kays, doğan tüm kızlarını öldürme kararı almış ve on iki kızını gömerek öldürmüştür.³²⁰

Çocuk öldürme geleneğinin Kays b. Âsım'dan 100 yıl kadar önce başladığını ifade eden görüşe göre bahsedilen rivayetler şunlardır. Tağlib kabilesine mensup, 525 yılında ölen Mühelhil lakabını kullanan Adî b. Rabia, hanımına kız çocuğu doğurması durumunda öldürmesini söyleyerek evden ayrılır. Ancak Mühelhil gördüğü bir rüya üzerine pişman olarak eve döner ve hanımının çocuğu öldürmediğini öğrenir.³²¹ Bir diğer rivayette Hz. Peygamber'in annesi Amine'nin, dedesinin babası olan Zühre b. Kilâb art arda üç erkek çocuğunun ölmesi neticesinde, dördüncü olarak doğan kız çocuğunu diri diri toprağa gömmüştür. Başka bir rivayette ise, doğan kız çocuğunu, çirkin olduğu için gömmek istediğini ancak bunda muvaffak olamadığından bahsedilmektedir.³²²

Bu uygulamanın Arap toplumunda nerelerde uygulandığı ile alakalı olarak iki ana düşünce kendini göstermektedir. Birinci görüşe göre, bu durum Kuzey Araplarından kabul edilen, Temim kabilesine ait olduğu görüşüdür. Ancak diğer kabilelerde de görülen

³¹⁹ Habîb, *Munammak*'dan aktaran Acaroğlu, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi", s. 453.

³²⁰ İsfahanî, *Eğânî*, XIV, s. 70-72'den aktaran Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 87.

³²¹ İsfahanî, *Eğânî*, XI, s. 54-56' den aktaran Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 88.

³²² Cevâd Ali, *Mufasssal*, C. V, 89'dan aktaran Demircan, "Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", s. 23.

bu hadise bu görüşün doğruluk payını azaltmaktadır. İkinci görüşe göre ise Kuzey Araplarının kollarından olan Mudar ve Râbî'a kabileleri arasında meydana geldiğidir. Ayrıca, Temim, Kays, Esed, Hüzeyl, Bekr b. Vâil, Kinde, Mudar ve Kureyş kabilelerinde de çocuk öldürme hadiselerinin görüldüğünden bahsedilmektedir. Güney Arapları, Kuzey Araplarına göre Hadarî bir yaşantıya sahip olmalarından dolayı refah bir yaşam sürmeleri bu bölgelerde Yahudi ve Hristiyanların yaşaması gibi etkenler, bu hadiselerin meydana gelmesinin önüne geçtiğini ifade edebiliriz.

Çocuklarını öldüren kimseler ile ilgili olarak Temim kabilesine mensup Kays b. Âsım, Nu'aym b. Ka'nab er-Riyâhi, Ubeydullah b. Ebû Müleyke'nin annesi, Huzâ'a veya Sakif kabilesine mensup Kebire bint Ebû Süfyân, Mezhic kabilesine mensup Seleme b. Yezid'in annesi Müleyke, Kureyş kabilesine mensup Zühre b. Kilâb kesin olarak belli olmamakla birlikte kız çocuklarını öldürenlere örnek verilebilir. Ayrıca Kays b. Aylan (Mudar) kabilesine mensup Ulâse b. Vehb b. Halife el-Ğanevi kız çocuklarını öldürmeyi düşünenlere örnektir.³²³ Kureyş toplumunda öldürülen çocuklar ise Mekke'nin en yüksek tepesi olarak kabul edilen Ebû Dülâme tepesine gömülmektedir.³²⁴ Toplumda uygulanan bu olumsuz davranışın önüne geçmek için mücadele eden insanlar da bulunuyordu. Haniflerden olan ve nübüvvetten 5 yıl önce vefat etmiş bulunan Beni Adî koluna mensup, Hz. Ömer'in amcasının oğlu³²⁵ Zeyd b. Amr b. Nüfeyl (ö.t. 605) çocukların öldürülmemesi için mücadele eden kimselerdendi.³²⁶ Bir diğer kişi ise Sa'saa b. Nâciye el-Mücâşi'i olup Câhiliye Dönemi'nde birçok kız çocuğunu ölümden kurtarmıştı.³²⁷

2.7. Kadına Yönelik Şiddet

Câhiliye Arap toplumunda kadına karşı uygulanan şiddet her alanda kendini belirgin şekilde hissettirmiştir. Fiziki şiddetin yanında ekonomik, psikolojik ve cinsel alanda da kadınlar, çeşitli saldırılara maruz kalmışlardır. Güney Arabistan'da anaerkil bir aile yapısı varken kuzeyinde ataerkil bir yapı hâkim olup toplumda akrabalık baba üzerinden devam

³²³ Demircan, "Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", s. 29.

³²⁴ İsfahanî, *Eğâni*, C. X, s. 284'den aktaran Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 92.

³²⁵ Demircan, "Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti", s. 23.

³²⁶ Habîb, *El-Muhabber*, s. 135; Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 92.

³²⁷ Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 98-100.

etmekteydi. Ataerkil (patrimonial) bir yapıya sahip olan yerlerde kadın, kocasına mutlak itaatle mükellefti.³²⁸

Toplumda psikolojik olarak eziyete maruz kalan kadınlar regl dönemlerinde erkekler ile aynı sofraya oturamaz ve beraber yemek yiyemez, hatta kadınlar erkekler ile aynı evde kalamazlardı.³²⁹ Cariyeler, mal hükmünde görülür ve alınıp satılabilirdi. Kadınların bir kısmı, özellikle cariyeler, fuhuş alanında kullanılır ve onlar üzerinden ekonomik gelir elde edenler toplumda yadırganmazdı.³³⁰ Medine’de ikamet eden Abdullah b. Übey, altı cariyesine fahişelik yaptırarak onların üzerinden para kazandığından bahsedilmektedir.³³¹ Kadınlara uygulanan psikolojik şiddet onlara değer vermemek, söylemlerine itibar etmemek, toplum içerisinde onları aşağılamak ve her türlü haktan onları mahrum etmek şeklinde görülmekteydi.

Câhiliye Arap toplumunun genelinde uygulanmasa bile diğer tüm meselelerde olduğu gibi evlenmede de kadının herhangi bir söz söyleme hakkı olmayıp, baba şeklen kıza fikrini sormaktaydı.³³² Erkekler kendisinden aşağı konumda bir kadın ile evlenme imkânına sahip iken, bu konumda kadınlara müsaade etmemekte, Arap olmayan kimselere veya kölelere, kızlarını vermemektelerdi.³³³

Câhiliye Dönemi toplumunda boşanma hakkı toplumda sadece ileri gelen ailelerin kızlarına verilmekteydi. Böyle bir durumda kadın, boşama hakkını alsın bile erkek istediği zaman evliliğini sonlandırabilmekteydi.³³⁴ Bu dönemde boşanma adetlerinden birisi Talakau’z-Zihâr denilen Zihâr boşanmasıdır. Arapça bir kelime olan zihâr, sırt anlamına gelmekte olup, erkeğin karısını, kendisine haram kılmak amacıyla, evlenmesi haram olan yakınlarına benzetmesi şeklinde,³³⁵ sen benim annemin sırtı, kardeşimin karnı gibisin, türünde ifadelerin kullanılması şeklinde meydana gelen boşanma türüdür. Bu boşanma

³²⁸ Zenâtî, *Nuzumu 'l-'Arab*, s. 284’den aktaran Dindi, *Kur'an'da İslâm Öncesi Kültürün İzleri, (Muamelat Örneği)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014. s. 80.

³²⁹ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, s. 120.

³³⁰ Aynur Özçelik, “Câhiliye Dönemi, Câhiliye Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı”, *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, Ed. Feyza Betül Köse, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2020, s. 253.

³³¹ Bakkal, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. II, s. 123.

³³² Adnan Demircan, *Bedevi*, Endülüs Yayınları, İstanbul 2018, s. 45.

³³³ Demircan, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 126.

³³⁴ Demircan, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 127.

³³⁵ Ahmet Yaman, “Zihâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, s. 387.

türünde erkek, kadına eziyet ederek, kadının başka birisi ile evlenmesinin önüne geçmekteydi. Diğer bir boşanma yöntemi ise sözlükte yemin etme anlamına gelen, Talaku'l-İlâ'dır. Bu, erkeğin, hanımıyla bir süre cinsel ilişkiye girmeyeceğine dair yemin etmesidir.³³⁶ Belirtilen süre zarfında erkeğin karısı ile cinsel ilişkiye girmemesi neticesinde eşi ile boşanmış sayılmaktaydı. Eşine eziyet etmek isteyen bir erkek, eşi ile ebediyyen ilişkiye girmeyeceği hususunda yemin eder ve eşini bu şekilde bırakırdı. Kadın, böylece ortada kalır eşinden boşanamadığından dolayı bir başka kişi ile de evlenemezdi. Bu örneklerden anlaşılacağı üzere bu şekilde davranan kocalar eşlerine karşı psikolojik şiddet uygulamaktaydılar.

Kadını, kocasının boşamasının haricinde kocasının vefatından sonra bir yıl iddet bekleme zorunluluğu bulunmaktaydı. Ancak bu bekleyiş insana yakışır bir tarzda olmayıp kadını aşağılayıcı ve insani değerlere aykırı bir durum ortaya çıkmaktaydı. Kadın en kötü elbisesini giyer, evinin en ücra yerine çekilir, süslenmez, temizlenmezdi. Bir yıl dolduktan sonra kadının yanına eşek, koyun veya bir kuş getirilir, kadın o hayvana sürütür ve dışarı çıkardı. Eline deve tezeğini alarak onu fırlatır ve böylece iddet süresinin bittiğini ilan ederdi.³³⁷ Bu yönüyle de yine kadına yönelik psikolojik bir şiddet ortaya çıkmaktaydı.

Evin idaresinde söz sahibi olan erkek, istediği gibi davranmakta özgür olup, kadın veya çocuklar baba üzerinde hak sahibi değillerdi. Erkeğin önündeki tek engel gelenek ve göreneklerdi. Eli kılıç tutmayan, savaşlarda yararlılık göstermeyen, ailelerini koruyacak yaşa gelemeyen erkek çocukları ve kız çocukları mirastan pay almamaktalardı.³³⁸ Erkek çocuk doğuran bir kadın, toplumda itibar görmekle birlikte kız çocuğu doğuran kadına gerekli itibar ve değer verilmemekteydi. Arapların gözünde kadın tuzak Kur'an, hile sahibi, dedikodu yaparak ortalığı karıştıran, uğursuz, intikam duygusu ile dolu olan ve uzak durulması gereken bir varlık olarak görülmekteydi. Öyle ki, toplum içerisinde kendi

³³⁶ Hamdi Döndüren, "İlâ", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, C. XXII, s. 61.

³³⁷ Müslim b. Haccâc, Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/871), *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Ter: Mehmet Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul 1988, C. IV, Bab, 9, s. 453; Koçak, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. II, s. 192.

³³⁸ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130.

düşüncelerine uymayan yanlış görüş ve fikirler için kadınların görüşü ifadesini kullanılırdı.³³⁹

Devlet yönetiminde evlilik ve boşanma hususunda Arap toplumunda güçlü ve kudretli kadınlar da bulunmaktaydı. Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in annesi Selma bt. Amr b. Zeyd b. Lebid Haddâş, büyük dedesi Haşim'in annesi Atike bt. Murre b. Hilal b. Falic b. Zekvan B. Sa'lebe b. Behse, Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Hatice ve Kur'an-ı Kerim'de bahsedilen Sebe kraliçesi Belkıs ile Palmira kraliçesi Tedmurlu Zenûbya bu kadınlara örnektir.³⁴⁰

2.8. Köleye Yönelik Şiddet

Köle kavramı, Türkçede *kul*, *halayık*, esir kadın köleler ise *cariye* ve *odalık* anlamlarında kullanılmaktadır. Farsçada *bende* ve *gulam*, kadın esirler için ise *keniz* kelimeleri kullanılmakla birlikte Arapçada *abd*, *rakik*, *memluk*, *kınn*, *gulam*, *rakabe*, *vasıf*, *milkü'l-yemin*, kadın köleler için ise *memluke*, *vasife*, *cariye*, *eme* ve *gurre* kelimeleri kullanılmıştır.³⁴¹

Toplum içerisindeki hür insanlar üstün ve imtiyazlı sınıfı oluşturmakta ve bir cinayet durumunda katilin öldürülen maktule denk olmaması durumunda, maktulün denginde biri aranmaktaydı.³⁴² Toplum içerisinde hürlerin haricinde Mustaz'aflar³⁴³, özgürlük ve sorumluluk açısından toplumda hürler gibi değerlendirilen ancak hürler ile eşit tutulmayan kimselerdi. Bunlar, nüfus olarak çoğunluğa sahip olsalar da ekonomik anlamda fakir oldukları için aşağı tabakada görülmekte ve psikolojik olarak eziyete maruz kalmaktalardı. Bunlar, hamallık ve berberlik gibi el sanatları ile uğraşır, toplumda bu kimselerin kızları ile evlenen kimselere iyi gözle bakılmazdı.³⁴⁴

³³⁹ Nur Yıldırım, *Câhiliye Toplumunda Kureyş Kadını*, Ed: M. Hanefi Palabıyık, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2019, s. 34.

³⁴⁰ Varıcı, *İslâmiyet'ten Önce Bedeviler*, s. 317, 321; Apak, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. I, s. 104'te Zenûbya'nın, Zenubiya olarak geçtiği ayrıca bu kadın hükümdarın adına basılan paraların keşfedildiği belirtilmektedir.

³⁴¹ Mehmet Akif Aydın, Muhammed Hamidullah, "Köle", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, C. XXVI, s. 237.

³⁴² Ferihan Özmen, "Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2012, I, Sayı 3, s. 321.

³⁴³ Mustaz'af: Toplumda zayıf ve hor görülen kimselere verilen isim. Bekir Topaloğlu, "Müstekbir", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2006, C. XXXII, s. 138.

³⁴⁴ Cevâd Ali, *Mufassal*, C. IV, s. 542'den aktaran Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, s. 44.

Câhiliye Dönemi toplumunda, efendilerinin köle ve cariyeler üzerinde mutlak hâkimiyetleri olduğu ve onlara istedikleri gibi davrandıkları görülmektedir. Efendisi her anlamda söz ve tasarruf sahibi olup istediği takdirde köle veya cariyesini döver, eli, kulağı veya burun gibi azalarını keser, gözünü çıkartabilir hatta öldürme tasarrufunda da bulunabilirdi. Tüm bu eziyet ve işkence durumlarında hiç kimse efendisine hesap soramaz ve kendisini bu konuda sorumlu tutamazdı.³⁴⁵ Savaşlarda ele geçirilen köle ve esirler, intikam hislerinin kabarması neticesinde acımasızca öldürülür ve bu hususta tereddüt yaşanmazdı. Hire hükümdarları ve Münzir b. İmruülkays gibi idareciler tarafından esirlere farklı şekillerde işkence uygulanırdı. Toplu halde ateşe atılır, vücut azalarının kesilir, öldürülmeleri için düşmana para karşılığında satılır ve sağ bırakılarak köle olarak kullanılırlardı. Savaşlarda esir düşen kabile reisleri ile kabilenin ileri gelenleri bir daha savaşmayacakları şartı ile serbet bırakılırlardı.³⁴⁶

2.9. Hayvanlara Uygulanan Şiddet

Câhiliye Dönemi Arap dünyasında hayvanlara uygulanan farklı işkence ve şiddet çeşitleri bulunmaktaydı. Yaralamak, deveyi boynundan kesmek veya bacadaki sinirlerini kesmek anlamlarına gelen akr, o dönem Câhiliye Arap toplumunda uygulanan işkence tekniklerinden birisi olup cömertlik alameti olarak toplumda ölen kimselerin namına da uygulanırdı. Bu işlemde kabrin yanına getirilen devenin arka ayak sinirleri kesilir, hayvanın hareket etme kabiliyeti ortadan kalkardı. Böylece hayvanın kan kaybından acı içerisinde ölmesi sağlanır ve diğer hayvanlar tarafından parçalanarak yenirdi.³⁴⁷ Ayrıca Câhiliye toplumunda hayvanlar bağlanarak hedef tahtası haline getirilir ve hedef haline getirilen hayvan veya insan, yabancı cisimler vasıtası ile öldürülür ölen hayvanların burun ve kulakları kesilirdi.³⁴⁸

Hayvanlara uygulanan bir diğer şiddet ise Mu'âkara âdeti idi. İnsanların birbirlerine güç gösterisi yapmaları amaçlanmıştır. İki kişi birbirlerine rakip olarak ortaya çıkar, ellerine almış oldukları kılıçlar ile develerin bacak sinirlerini kesmeye başlarlardı. Kim daha önce

³⁴⁵ Günaltay, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, ss. 117-118; Koçak, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. II, s. 186.

³⁴⁶ Özel, "Esir", *DİA*, XI, s. 382.

³⁴⁷ Murat Sarıçık, *İslâm Öncesi Dönem, Câhiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002, s. 293.

³⁴⁸ Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 129.

bu eylemi sonlandırırrsa o kişi yenilmiş kabul edilirdi. En çok deve akr eden kişi yarışmanın galibi olurdu. Bu eylemin bir diğer ismi ise Mu'âkaratü'l-A'rab'dır.³⁴⁹

Câhiliye Araplarında uygulanan bir başka şiddet çeşidi ise ceb âdetiydi. Bu âdete göre hayvanın erkek veya dişi olmasına bakılmaksızın, hayvanın vücudundan yağ parçaları alınmaktaydı. Canlı bir devenin hörgücü yarılr ve burada bulunan yağ parçası, kesilmek suretiyle pişirilerek yenilirdi. Aynı davranış koyunlara da uygulanmaktaydı. Koyunların kuyrukları da canlı vaziyette bıçakla yarılr, buradan alınan parça, pişirilerek yenirdi. Tüm bu eylemler, hayvan canlı iken uygulanır ve hayvanın acı çekmesi sağlanırdı.³⁵⁰

Şeytan yarması, Câhiliye Arap toplumunda uygulanan bir başka işkence tekniği idi. Bu uygulamada et yemek isteyen insanlar, kesilecek hayvanın sadece boyun derisini keserek onu ölüme terk eder, hayvanın acı ve ızdırap içerisinde ölmesini bekler, daha sonra derisini yüzerek yerlerdi. Kesilen hayvanın yemek borusu, nefes borusu ve iki adet olan şah damarı kesilmediği için hemen ölmez ve hayvanın kanı dışarı akmazdı. Böylelikle kanlı bir şekilde bu etleri yerlerdi.³⁵¹

Beliyye ismi verilen bir diğer hadisede ise ölen kişiye ait olan dişi deve ölen kişinin kabrine getirilir ve başı bir bezle kapatılırdı. Hayvanın başı iki bacağının arasından, sağından, solundan veya geriye doğru çekilmek suretiyle kuyruğu ile bağlanarak kabrin başında aç ve susuz bırakılır, böylece hayvanın bu şekilde ölmesi sağlanırdı.³⁵² Bir başka uygulamada ise hayvanın semeri orta kısmından delinir ve devenin başına geçirtilerek hayvanın ölmesi beklenirdi.³⁵³ Toplumda kıyamet inancına sahip olan kimseler tarafından kıyamet günü ölen kişinin beliyye uygulaması yapılan hayvana bineceği, beliyye yapılmaması durumunda ölen kişinin kıyamet günü yaya olarak diriltileceğine inanılmaktaydı.³⁵⁴ Uygulanan bir diğer yöntemde ise hayvanın kaçmaması için de ayakları kesilir, öldüğü zaman da ölen kişinin kabri başında yakılırdı. Ayrıca hayvanın

³⁴⁹ Murat Sarıcık, "Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Câhiliye Adetlerine Son Verilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2014, Sayı 33, s. 72.

³⁵⁰ Sarıcık, "Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Câhiliye Adetlerine Son Verilmesi", s. 73.

³⁵¹ Sarıcık, "Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Câhiliye Adetlerine Son Verilmesi", s. 75.

³⁵² Algül, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, C. I, s. 130; Ali Çelik, "İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Hicaz Bölgesi Halk İnançları", *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, s. 124'de beliyye uygulanan hayvanın öldükten sonra ateşte yakıldığından bahsedilmektedir.

³⁵³ Sarıcık, "Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Câhiliye Adetlerine Son Verilmesi", s. 79.

³⁵⁴ Habîb, *El-Muhabber*, s. 230.

derisi yüzülmek suretiyle içine ot doldurulduğu veya kabir yanına bir çukur kazılarak oraya gömüldüğünde görülen uygulamalardandı.³⁵⁵

Hayvanlara uygulanan bir diğer işkence çeşidi ise develerin çokluğunca belli sayıda hayvanın gözlerinin oyulmasıydı. Nazardan korunmak amacıyla uygulanan bu adette, 1.000 devesi olan bir kimse bir devesinin gözünü oyar ve böylece olumsuz bakışlardan kendilerini koruduklarına inanırlardı. Arabistan coğrafyasına putperest inancının yayılmasına neden olduğuna inanılan Amr b. Luhay'ın yirmi devesinin gözünü çıkarttığından bahsedilmektedir. Bu işlemde 1.000 deveye bir deve uygulaması olduğu düşünüldüğü zaman Amr b. Luhay'ın, 20.000 devesinin olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁵⁶

Câhiliye toplumunda hayvanlara farklı anlamlar yüklenmişti. Baykuş, ölümün habercisi veya intikamı için yeryüzüne geri gelen insan ruhu olarak kabul edilirken, horoz cömertliği, kertenkele ihaneti, toy kuşu aptallığı, aslan cesareti, koç kahramanlığı, karga geceyi ve kederi, deve sabır ve dayanıklılığı, at gücü ve savaşçılığı temsil etmekteydi. Deve sabır ve dayanıklılığın, at güç ve savaşçılığın yanında inek, koyun ve arı tüm bu hayvanlar bereketi, geceyi ve kederi temsil eden karga, kedi ve köpek de uğursuzluğu betimlemektelerdi.³⁵⁷

³⁵⁵ Abdülkerim Özeydin, "Beliyye", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. V, s. 419.

³⁵⁶ Ezrakî, *Ahbâru Mekke*, s. 103.

³⁵⁷ Kürşat Demirci, "Hayvan", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, s. 84.

III. BÖLÜM

İSLÂMÎ DÖNEMDE ŞİDDET VE ŞİDDET HADİSELERİ KARŞISINDA İSLAMÎ ÇÖZÜMLER

İslâm kelime anlamı itibari ile barışa önem vermiş, yani nefsi müdafa, toplum düzenini bozarak kargaşa ve kaosa sebep olma gibi zaruri haller haricinde şiddete müsaade etmemiştir. İslâm, insanların nefsani duygularla hareket ederek şeytana uymamaları ve barış içerisinde yaşamalarına önem vermiştir.³⁵⁸ Müslümanlara zulmetmeyen, onları yurtlarından çıkarmayan ve onlarla savaşmayan kimselere karşı merhametli olunmasını,³⁵⁹ Müslümanları barışa çağıran kimselere karşı aynı şekilde mukabele etmeyi hatta daha güzeli ile cevap vermeyi,³⁶⁰ savaşta veya savaş haricinde barış isteyenlere saldırılmamasını³⁶¹ ve geri çekilen düşman ile savaşılmasını emretmiştir.³⁶²

Maddi ve manevi olarak tüm güzellikleri uhdesinde barındırdığı gibi aynı şekilde tüm kötülükleri de kendisinde barındıran insan için İslâm, insanın en güzel bir şekilde yaratıldığını³⁶³ ve yaratılan tüm mahlûkatın en şerefli olduğu, yine onun kendi arzusu ile en sefil hale kendisini soktuğunu söyler.³⁶⁴ İslâm, kötülöklere ve insanı insan yapan güzel huylardan vazgeçilmesine sıcak bakmamış, güzel ahlak ile kendine yaraşır bir şekilde davranmasını tavsiye etmiştir. Bu doğrultuda ve güzel bir ahlak ile yaşayan bir kimsenin, Allah'ın dostu olabileceğini³⁶⁵ ifade ederken aksi halde cehennemın en alt tabakasını dolduracağını belirtmiştir.³⁶⁶

İslâm, Arapça *hulk* kelimesinin çoğulu olan *ahlaka*³⁶⁷ önem vermiş ve bu kavramı sadece insan için geçerli kılmıştır. İslâm ahlakı denilince, İslâm'ın yaşanmasını emrettiği ve insan onur ve haysiyetine yakışan yaşam tarzı ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de Hz.

³⁵⁸ Bakara, 2/208.

³⁵⁹ Mümtetine, 60/ 8.

³⁶⁰ Nisa, 4/ 86.

³⁶¹ Enfal, 8/ 61.

³⁶² Nisa, 4/ 90.

³⁶³ Tin, 95/ 4.

³⁶⁴ İsra, 17/ 70.

³⁶⁵ Yunus, 10/ 62.

³⁶⁶ Nisa, 4/ 145.

³⁶⁷ Recep Kılıç, *İslâm 'a Giriş-Evrensel Mesajlar-*, Ed: Mehmet Paçacı, DİB Yay., Mayıs 2008, s. 67.

Peygamber'in güzel bir ahlak üzerinde olduğu³⁶⁸ ve örnek olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir.³⁶⁹

Câhiliye Dönemi'nde Müslümanlara inançlarından ötürü yapılan işkence ve eziyetlere mukabil İslâm dini, dinde zorlamanın olmayacağını, inanıp inanmamakta insanları özgür bırakarak temek hak ve özgürlüklere saygılı bir tavır sergilemiştir.³⁷⁰ Müslümanlar arasında toplumsal sınıfların oluşmasına müsaade etmemiş, bağlılığı Allah'a iman ve onun elçisine bağlılık üzerinden devam ettirmiş, ümmet kavramının oluşmasına imkân sağlamıştır. Toplumdaki kabile üstünlüğünü ortadan kaldırmış, kabile kardeşliği yerine İslâm kardeşliğinin tesis etmiştir. Bu durum, insanlar arasında eşit muamelenin ortaya çıkmasını ve ona göre hareket edilmesini zorunlu kılmıştır.³⁷¹

Câhiliye toplumunda verilen cezai müeyyidelerde, kişinin konumuna göre ceza verilmekle birlikte İslâm, insan hayatına değer vermiş, eşitliği temel almış ve bu konuda kimseye iltimas geçmemiştir. Öldürme ve yaralama hadiselerinde kısas³⁷² yahut mali tazminat olarak diyet hükmünün uygulamış³⁷³ ve suçun işlenmesinin önüne geçmiştir. Bu şekilde toplumda yaşayanların hem canlarının hem de toplumun huzur ve refahının selametini temin etmiştir. Bu hadiselerin yanında hırsızlık, gasp gibi şiddet temelli toplumun huzurunu bozan birçok olumsuz davranış yasaklanmıştır. İslâm'ın tebliğ görevini yürüten ve rahmet peygamberi³⁷⁴ olan Hz. Peygamber, Câhiliye Dönemi'nde olduğu gibi İslâmi dönemde de insanlara karşı merhamet göstermiş onlara samimi yaklaşmış, onlara değer vermiş ve bu durumu davranışları ile de belli etmiştir. İkili ilişkilerde karşısındaki kişinin kendisine karşı uygulanan merhamet ve adaleti esas almasındaki davranış ve üslup ile kendisini değerli hissetmesini sağlamıştır.³⁷⁵

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e insanlara karşı yumuşak davranması, kaba ve sert davranmaması tavsiye edilmiş³⁷⁶ sadece Müslümanların değil gayri Müslimlerinde hayatlarına değer vererek onların da canlarını ve mallarını dokunulmaz kılmıştır. Hangi

³⁶⁸ Kalem, 68/ 4.

³⁶⁹ Ahzap, 33/ 21.

³⁷⁰ Bakara, 2/ 256.

³⁷¹ Mehmet Şeker, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Anlayışı ile Vakıf Hizmetleri", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, XIV, s. 357.

³⁷² Bakara, 2/ 178,179; Nisa, 4/ 93.

³⁷³ Nisa, 4/ 92.

³⁷⁴ Enbiya, 21/ 107.

³⁷⁵ Nisa, 4/ 58; Maide, 5/ 8; Mümtebine, 60/ 8.

³⁷⁶ Ali İmran, 3/ 159; Enam, 6/ 108.

dine inanırsa inansın inanç özgürlüğünü garanti almış,³⁷⁷ toplumsal ilişkilerde ise barışı esas alarak kaos ve karmaşanın çıkmasına müsaade etmemiş, şartlara göre hareket edilmesini emretmiştir.³⁷⁸

3.1. İslâm'ın Câhiliye Uygulamalarına Bakışı

Câhiliye Araplarındaki soya düşkünlük toplum için vazgeçilmez bir şekilde kendini göstermekte ve insanlar atalarını övmek için hiçbir fırsatı kaçırmamaktalardı. Bu hadise, sadece yaşayanlar ile sınırlı kalmaz, ölen kimseleri de överek kendilerini tatmin ederlerdi.

İslâm atalarla övünme âdetini ortadan kaldırarak üstünlüğün, insanın inancı doğrultusunda olduğunu ifade etmiş ve bu konuda Hz. Peygamber, “Ey insanlar! Biliniz ki Rabbiniz birdir, atanız da birdir. Bütün insanlar Âdem'den gelmiş, Âdem de topraktan yaratılmıştır. Arap'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arap'a, beyazın siyaha, siyahın da beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur. Allah katında üstünlük ancak takvâ ileldir.” buyurmuştur.³⁷⁹ Asabiyet ile alakalı olarak ise “Câhiliye davasıyla hak iddia eden kimse bizden değildir.” diyerek ırkçılık kokan tutum ve davranışlardan Müslümanların uzak durmasını tavsiye etmiştir.³⁸⁰

Kıyas hükmünün uygulanmasında insanlar arasında ayırım yapılmamış, bir Müslümanın bir Müslümanı veya gayri müslimi öldürmesine izin vermemiş ve bu konuda kati olarak duruşunu ortaya koymuştur. Medine Dönemi'nde Enes b. Mâlik'in halası Rübeyyi'nin bir cariyenin ön dişlerini kırmasından dolayı, cariyenin yakınları kendisinden kıyas uygulanmasını istemişlerdi.³⁸¹ Hz. Peygamber'e durum haber verilince, Kur'an-ı Kerim'e göre kıyas uygulayacağını ifade etmiştir. Enes'in amcası ve Rübeyyi'nin kardeşi olan Enes b. Nadr, kıyasın uygulanmaması için mücadele vermiş ve cariyenin yakınları diyete razı olmuşlardır.³⁸²

İslâm, herhangi bir suç fiilinin işlenmesi neticesinde suçun cezasının mağdur olan tarafın bireysel olarak vermesine müsaade etmemiştir. Hz. Peygamber bu hususta “Bir kimse

³⁷⁷ Kehf, 18/ 29; Yunus, 10/ 99; Bakara 2/ 256; Gaşiye, 88/ 21, 22; Enam, 6/ 108.

³⁷⁸ Nisa, 4/ 128; Enfal, 8/ 61; Nisa, 4/ 94.

³⁷⁹ Bünyamin Erul, “Vedâ Hutbesi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLII, s. 592.

³⁸⁰ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, C. VII, s. 18.

³⁸¹ Bakara, 2/ 178,179; Nahl, 16/ 126.

³⁸² Zebîdî, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî (ö. 893-1488), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Ter: Ahmed Naim, Kamil Miras, DİA Yay., İstanbul 2019, Kitâbü'l-Cenâiz, C. IV, s. 23.

öldürölme veya yaralanmaya maruz kalırsa o (ölenin varısı) şu üç şeyden birisini seçer: Ya kısas yapar ya affeder ya da diyet alır. Eğer dördüncü bir şey isterse onu engelleyin. Kimde bundan (bu üç şeyden birini seçtikten) sonra haddi aşar (başka bir şey isterse) onun için acı verici bir azap vardır.” buyurmuştur.³⁸³ Hz. Peygamber’in Mekke’yi fethinden sonra Hicretin onuncu yılında yapmış olduğu Veda Haccı esnasında, insanlara vermiş olduğu hutbede kan davası ile alakalı olarak “Câhiliye Dönemi bütün kan davaları, kaldırılmıştır. İlk kaldırdığım kan davası ise Rabia b. el-Hâris b. Abdülmuttalib’in oğlunun kan davasıdır.” buyurmuştur.³⁸⁴

Hz. Peygamber kendisi hakkında şikâyeti olan kimselere hor bakmamış ve adaleti tesis etmek için nefsanî duygularını öne çıkarmamıştır. Vefatından kısa bir süre önce, mescide gelerek Müslümanlara “Eğer herhangi birinizin sırtına vurmuş isem işte kısasa için sırtım; eğer herhangi birinize hakarete bulunmuşsam, öç almak için işte onur ve haysiyetim; eğer herhangi birinizin malını almış isem, işte servetim” demiş ve kendisini ashabı ile aynı mesafede gördüğünü belirtmiştir.³⁸⁵ İslâm halifesi Hz. Ömer, San’a şehrinde kurdukları bir tuzak sayesinde bir kişiyi öldüren, altı veya yedi kişinin hepsine kısas hükmünü uygulamış ve bu hususta “Eğer bütün San’a halkı bu suçta iştirak etmiş olsaydı, hepsine aynı cezayı verirdim.” diyerek insanlar arasında ayırım yapmadan adaleti tesis etmek için mücadele etmiştir.³⁸⁶

Câhiliye Dönemi’nde bir cinayet vuku bulduğu zaman, bu fiil sadece katille sınırlı kalmayıp maktulün toplumdaki durumuna göre, katilin aile veya kabilesi de bu fiilden sorumlu tutulurdu. Bu durum sonu gelmez savaşların çıkmasına neden olmaktaydı. Bundan dolayıdır ki bir insanın öldürölmesi veya o kişiye işkence edilmesinden kaçınılması kişinin karşısındakinden korktuğu için değil o kişinin kabilesinin vereceği tepkiden çekindiğinden kaynaklanmaktaydı. Ancak İslâm, suçun bireysel yani kişiye has olduğunu, kim bir suç işlerse başkalarının bundan sorumlu olmayacağını ifade etmiştir. Kur’an-ı Kerim’de bu husus açıkça belirtildiği³⁸⁷ gibi Hz. Peygamber’in söylem ve

³⁸³ Ebû Dâvud Süleymân b. Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi*, Haz: Necatî Yeniel, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayıncılık, İstanbul 2000, Diyetler Kitabı, C. XV, Bab. 3, s. 212.

³⁸⁴ İbnü’l Esir, *El-Kâmil Fi’t-Târih*, C. II, s. 259.

³⁸⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, C. II, s. 772.

³⁸⁶ Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta*, Çev: Ahmet M. Büyükçınar, Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, Abdullah Yücel, Beyan Yayınları, İstanbul 1994, Diyetler Kitabı, C. IV, s. 196.

³⁸⁷ Enam, 6/ 164; Fatır, 38/ 18.

uygulamalarında da görülmektedir. Amr b. Ahvas, Hz. Peygamber'in veda haccında suçun bireysel olduğunu, evladın işlediği suçtan dolayı babanın, babanın işlediği suçtan dolayı da evladın cezalandırılmayacağını ifade ettini rivayet etmiştir.³⁸⁸

Câhiliye toplumunda, güçlü olan bir kişinin zayıf olana zulmetmesi normal bir davranış olarak kabul görürdü. İslâm bu yanlış uygulamayı kabul etmemiş, haklıya güçlü ya da güçsüz olamsına bakılmaksızın hakkının verilmesini emretmiştir. Bu konuda ilginç bir örnek şu şekildedir: Enes'in rivayetine göre, Hz. Peygamber ashabına zalim ya da mazlum olsun kardeşine yardım et demesi üzerine sahâbeden birisi mazluma yardım edilebileceğini ancak zalime nasıl yardım edileceğini sormuştu. Hz. Peygamber, zalimin zulmüne engel olunarak veya o kişiyi zulümden uzaklaştırılmasının o kişiye yardım olacağını ifade etmiştir.³⁸⁹ Resulullah zulmün hangi alanda olursa olsun yapılmasına müsaade etmemiş, bir babanın mirasını bir evladına bırakması ve diğerlerine mallarından miras payı vermemesini eleştirmiştir. Hz. Peygamber'in, diğer kardeşlerine mal bağışlamayıp kendisine mal bağışlayan Nu'mân b. Beşîr'in babasının yaptığı davranışı hoş bulmamış ve çocukları arasında ayırım yapmamasını kendisine emretmiştir.³⁹⁰

İslâm'da sadece zulmü yapana tepki verilmemiş, bir kimsenin bir zulüm gördüğü zaman bu zulme engel olmamasını da eleştirmiştir.³⁹¹ İslâm, toplumsal alanda kaos ve kargaşanın önüne geçmek, toplumun huzur ve refahını sağlamak için bir Müslümanın, her hâlükârda gücü yettiği ölçüde zulme engel olmak zorunda olduğunu, zulme kimin uğradığının bir öneminin olmadığını belirterek, mazlumu her şekilde mazlum olarak görmüştür. Müslümanlar, Mekkeli müşriklerin kendilerine yapmış oldukları her türlü şiddet eylemine, Medine'ye hicretten sonra tepki göstererek intikam duyguları ile hareket etmek istemişlerse de Hz. Peygamber bu duruma müsaade etmemiş ve "Bana savaş emredilmedi" diyerek Müslümanların bu taleplerini geri çevirmiştir.³⁹² Bu durum Allah'ın savaş için izin vermesinden sonra değişmiş ve Müslümanlar farklı nedenler ile savaş ve çatışmalara dâhil olmuşlardır.³⁹³ Ancak tüm bu savaş ve çatışmalarda Câhiliyede olduğu gibi savaş meydanında önüne gelenin öldürüldüğü, zulüm ve eziyetin yapıldığı,

³⁸⁸ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni (ö. 273-887), *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Ter: Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul 1992, C. VIII, s. 328.

³⁸⁹ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Kitâbü'l-Cenâiz, C. 4, s. 23.

³⁹⁰ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu's-Sayd ve'z-Zebâih, C. V, Bab, 3, s. 165.

³⁹¹ Mâide, 5/ 79.

³⁹² Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, s. 432.

³⁹³ Hac, 22/ 39, 40.

insanların onur ve haysiyetlerinin ayaklar altına alındığı tutum ve davranışlara girilmesini yasaklayarak bu tür şiddet hareketlerini engellemişlerdir. Çünkü İslâm, insan onur ve haysiyetine değer vermiş ve bu tür davranışları onaylamamıştır. Hz. Peygamber Medine’den askerî harekât için bir ordu sevk ettiği zaman onlara “‘Allah adına çıkınız. Çünkü siz Allah yolunda savaşıyorsunuz. Zulmetmeyiniz. İnsanların organlarını kesmek suretiyle işkence yapmayınız. Çocukları, manastırlarda oturan din adamlarını öldürmeyiniz.” diyerek insanlara değer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁹⁴

3.2. İslâm’ın Şiddete Bakışı

İslâm, sözlükte kurtuluşa ermek, barış yapmak vb. anlamlara gelen silm (selm) kökünden meydana gelmektedir.³⁹⁵ İslâm barış, huzur, selamet gibi insanın hayatında aradığı ve istediği uygulamaları sağlayan bir yaşam biçimidir. İslâm gündelik hayatta yani barış zamanlarında şiddete izin vermediği gibi savaş zamanlarında da zorunluluk hali dışında şiddete müsaade etmemiştir. Şiddet, savaş zamanlarında insanın kendisini korumak amacıyla nefsi müdafaa şeklinde ortaya çıkarken, gündelik hayatta işlenen suçlara karşı toplum düzen ve nizamını korumak açısından kendini göstermektedir.

İslâm toplumunda uygulanan cezai müeyyideler suçun cezasını vermek amacıyla belirlenmiş ilkelerdir. Keyfi hareket engellenmiş verilecek olan cezaların devlet eliyle verilmesi temin edilmiştir. Hukukun temel ilkesi olan ceza suçun cezalandırılması için değil, bundan sonraki suçların işlenmesinin engellenmesi için verilir ilkesince hareket etmiştir. İslâm şiddet konusunda suçun işlenmesini engellemek adına suçlunun cezalandırılması için yine şiddet uygulanmasına sınırlı bir şekilde izin vermiş ve bu durum çeşitli ayetler ile Kur’an-ı Kerim’de de belirtilmiştir. Bunlar arasında zina edenlere karşı uygulanacak 100 sopa cezası³⁹⁶, cinayetin ve benzeri suçların cezasının kısas olarak uygulanması gibi kurallar açıkça belirtilmiş, bu fiillerin kötülüğünden de bahsedilmiştir.³⁹⁷ Hırsızlık yapanların cezalarının ise ellerinin kesilmesi³⁹⁸, namuslu bir kadına zina iftirasında bulunanlara karşı 80 sopa cezası ve bu kimselerin şahitliğinin kabul edilmemesi³⁹⁹, gasp ve eşkıyalık gibi toplumsal anlamda zarar verenlerin asılarak

³⁹⁴ Yıldız, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, s. 377.

³⁹⁵ Ömer Faruk Harman, “İslâm”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, s. 2.

³⁹⁶ Nur, 24/ 2.

³⁹⁷ Maide, 5/ 32.

³⁹⁸ Maide, 5/ 38.

³⁹⁹ Nur, 24/2, 4, 5.

idam edilmeleri, öldürülmeleri, el ve ayaklarının kesilmeleri, sürgün edilmeleri⁴⁰⁰ şeklindedir. Hz. Peygamber'in, işlenen suçlara ilişkin uygulamış olduğu cezai yaptırımlar çeşitli şekillerde ortaya çıkmakla birlikte, savaş zamanlarında esir alınan ve daha öncesinde işlemiş oldukları suçların büyüklüğü nedeniyle affedilmeleri mümkün olmayanlar hariç esirlere, kadınlara, çocuklara ve düşkünlere karşı merhametli davranılması emredilmiştir.

Kureyş'in hatiplerinden Süheyl b. Amr, Bedir savaşında Müslümanların eline düşünce Hz. Ömer, Süheyl b. Amr için "Ey Allah'ın Elçisi! Dişlerini sök; dili dışarı çıksın, bir daha senin aleyhine konuşmasın" demesi üzerine Hz. Peygamber "Ben ona eziyet edemem, ben peygamber olduğum halde Allah da bana eziyet eder. Umarım bir gün hoşlanacağın duruma gelir." buyurarak, İslâm'ın şiddete bakış açısını ortaya koymuştur.⁴⁰¹

İslâm toplumunun Câhiliye toplumundan en önemli farkı, uygulanan cezaların herkese karşı eşit şekilde olması, sınıf farkı gözetilmemesi gibi unsurlara dikkat edilmesiydi. Cezai müeyyidelerde toplumun deforme olmasının önüne geçilme, huzur ve saadetinin sağlanması amaçlanmış, Câhiliyede olduğu gibi güç unsuruna taviz verilmemiştir.

Hz. Peygamber'in, Medine'ye hicretinden sonra cihat ayetlerinin nazil olmasıyla⁴⁰² İslami dönem savaş süreçleri de başlamıştır. İslâm barış ve huzuru savunurken, barışın bozulmasına zemin hazırlayan her türlü olumsuzluğa tepki göstermiştir. Müslümanların siyasi, ekonomik ve toplumsal yaşam şartlarını idame edecekleri belirtilmiş, kendi topraklarının bütünlüğünü savunmada ve inanç özgürlüğüne müdahale durumunda ise savaş izni verilmiştir. İslâm'ın tebliğ vazifesinde, dinin yayılması ve insanları doğru yola ulaştırma gayesi bulunmaktaydı. Cihadın meşru nedenlerinden birisi olan din ve vicdan özgürlüğü, inanan veya inanmayan kimselerin inanç özgürlüklerini korumayı amaçlamıştır.

Din ve vicdan özgürlüğünün yanında nefsi müdafaayı ve insanların yaşam haklarının savunulmasını gaye edinmiştir. Mekkeli müşrikler, Medine'de bulunan Ensar'a, Müslümanları himaye etmemeleri konusunda tehdit mektubu göndermişlerse de bunda

⁴⁰⁰ Maide, 5/ 33, 34.

⁴⁰¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 125.

⁴⁰² Bakara, 2/ 190.

muvaffak olamamışlardı. Daha sonra münafık ve Yahudilere ittifak çağrısında bulunmuşlar ancak burada da istenilen başarı sağlanamayınca Mekkeli müşrikler zor kullanmaya kalkışmış, böylece Müslümanlar için savaş, meşru müdafaa anlamında bir zorunluluk haline gelmişti.⁴⁰³

Hiz. Peygamber, Mekkeli müşrikler ve diğler gayrimüslim kabileler ile yapılan mücadelelerde ölçülü hareket etmeyi emretmiştir. İslâm, öldürülen kişinin Müslüman veya gayrimüslim olduğuna bakmamış, kim olursa olsun haksız yere öldürülmesine veya malının gasp edilmesine müsaade etmemiştir. Hiz. Peygamber ensarla birlikte çıktığı bir yolculukta ensarın koyun sürüsünü yağma ettiklerini ve hayvanları pişirdiklerini gördü. Müslümanların yanına gelen Hiz. Peygamber, yemeklerin pişirildiği tenceleri devirerek “Yağmacılıktan elde edilen malı yemek ölü eti yemekten daha helal değildir.” diyerek uyarmış ve yağmaya müsaade etmemiştir.⁴⁰⁴

Hendek savaşında Mekkeli müşrikler ile aynı safta mücadele eden Eşca kabilesi mensupları Medine’de, Hiz. Peygamber’i ziyarete geldiklerinde onlara karşı sıcak muamelede bulundu. Hiz. Peygamber’in bu tavrı üzerine kabileye mensup temsilciler “Ey Muhammed! Kavmimizden bile senin kadar bize yakın kimse bilmiyoruz. Kuşkusuz biz senin ve kavminin yaptığı savaşlardan sıkıldık. Seninle barış yapmaya geldik” demek suretiyle barış teklifinde bulunmuşlardır.⁴⁰⁵ Ayrıca Mekkeli müşriklerinin Mekke’de uğramış oldukları kıtlık hadisesinde de Hiz. Peygamber, İslâm’ın insanlara olan merhamet ve hoşgörüsünü kendilerine göstermiş onlara karşı şefkat ve merhamet ile muamele etmişlerdir. Kendilerine yapılan tüm kötülükleri bir tarafa bırakan Hiz. Peygamber, Mekkelilere 500 dinar göndermiş ve ellerinde çürümek üzere olan derileri tahıl ürünleri ile takas edilmesi teklifini sunarak Mekkeli müşriklerin bu sıkıntılı durumdan kurtulmaları için çaba sarf etmiştir. Gıda yardımı yaparken de Mekke lideri olan Ebû Süfyân’ın, Mekke ahalisi karşısında küçük düşmesine rıza göstermemiş bu yardımın onun eliyle yapılmasına imkân sağlamıştır.⁴⁰⁶ Hiz. Peygamber’in bu tavrı üzerine, Ebû Süfyân

⁴⁰³ Adnan Demircan, “Hz Ali Dönemi İç Karışıklıkları”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Raşid Halifeler Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. II, s. 331.

⁴⁰⁴ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi*, Diyetler Kitabı, Bab, 128, C. X, s. 291

⁴⁰⁵ Mehmet Ali Kapar, “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed’in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2019, Sayı 48, s. 63.

⁴⁰⁶ Mehmet Özdemir, “Hz. Peygamber (sav) ve Temel İnsani Değerler”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hiz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, s. 729.

“Allah, kardeşimin oğlunu hayırla mükâfatlandırınsın. Çünkü o, akrabalık hakkını gözetti.” demek suretiyle yapılan bu muameleyi takdirle karşılamıştır.⁴⁰⁷

Mekke’nin fethinde de aynı hoşgörüyü gösteren Hz. Peygamber, Mekke’nin fethi esnasında, tüm güç ve kudret elinde olduğu halde insanlara merhametli davranılmasını emrederek, insani olmayan savaş kurallarının tümünü ortadan kaldırmış, mazluma eziyet etmemeyi ve insana yaraşır bir şekilde muamele edilmesi gerektiğini İslâm ordusuna bildirmiştir. İslâm’a ve Müslümanlara eziyet ve işkencede aşırıya giden bazı kimseler hariç herkese eman vermiştir. Hz. Peygamber, amcası Abbas’ın, Ebû Süfyân’ın övünmeyi sevdiğini belirtmesi üzerine “Kim Ebû Süfyân’ın evine sığınır, kim Kâbe’ye girerse veya kim kendi evine girip kapısını örterse emniyette olacaktır.” demek suretiyle Mekkelilere güven vermiştir.⁴⁰⁸ İslâm ordusunun, Mekke’ye girişi sırasında kendilerine bir saldırı olmadıkça ve mecbur kalınmadıkça savaşılmamasını, yaşlılara, çocuklara müdahale edilmemesini, yaralı ve hastalara dokunulmamasını, kaçan kimselerin ise kovalanmamasını emretmiştir.⁴⁰⁹ Her zaman yaptığı gibi Mekke’nin fethinden sonra da insanlara karşı sevecen bir tavır takınmıştır. Mecburiyet harici savaşa başvurmayan Hz. Peygamber, Mekke’nin fethi esnasında “Bugün savaş günüdür, haramlar helal olmuştur.” diyen Sa’d b. Ubâde’yi komutanlık görevinden azlederek, “Bugün merhamet günüdür. Bugün Allah Kureyş’i aziz kılmıştır.” demek suretiyle barışa vermiş olduğu önem ve hassasiyeti ortaya koymuştur.⁴¹⁰ Mekke’den, Medine’ye hicret eden Müslümanların, hicret esnasında Mekke’de bırakmış oldukları mallarını almalarına ve terk ettikleri evlere tekraren yerleşmelerine izin vermemiş böylece Mekke’de tesis edilen huzur ortam ortadan kalkmamıştır.⁴¹¹

Hunein savaşından kaçan düşmanları kovalayan Hâlid b. Velîd’in emri altındaki İslâm askerleri, savaş esnasında bir kadını öldürmüşlerdi. Hz. Peygamber savaş alanını teftişi sırasında bu manzara ile karşılaşmış, bu hadisenin kim tarafından yapıldığını sormuş, Hâlid b. Velîd tarafından yapıldığı öğrendiğinde buna öfkelenerek çocuk, kadın ve kölelerin öldürülmemesini emretmiştir. Bu sırada Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber’e

⁴⁰⁷ Kapar, “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed’in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliliği”, s. 63.

⁴⁰⁸ Taberî, *Tarih*, C. III, s. 57, 59.

⁴⁰⁹ Ünal Kılıç, “Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Mekke’nin Fethi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, s. 482-484.

⁴¹⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 690; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 58.

⁴¹¹ Kılıç, “Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Mekke’nin Fethi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 489.

öldürülen çocukların müşrik çocukları olduğunu ve öldürülmelerindeki sakıncayı sorması üzerine Hz. Peygamber, kendilerinin de önceden müşrik çocukları olduklarını ve her çocuğun İslâm fitratı üzerine doğduğunu söylemiştir. Ancak çocuğun daha sonra annesi veya babası tarafından putperest, Yahudi veya Hıristiyan olarak hayatına devam edeceğini ifade etmiştir.⁴¹² Hz. Peygamber, kendisine ve Müslümanlara yapılan eziyet ve işkenceler karşısında bunları yapanlara kin gütmemiş, insanların zayıflıklarından yararlanma yolunu seçmemiştir. Eline güç geçtiği zaman dahi insanların gönlünü fethetmeyi amaçlamış ve İslâm'a kazandırmaya çalışmıştır.

İslâm, savaş esnasında ve sonrasında vücut bütünlüğünü bozan uygulamalara kesin olarak karşı çıkmış, bunun yapılmasına asla müsaade etmemiştir. Uhud savaşında müsle yapılan Müslümanları gördüğü zaman çok üzülen Hz. Peygamber, müşrik ölülerinden 30 kişiye aynı şekilde muamele edeceği hususunda yemin etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Nahl suresi 126. ayetin nazil olması üzerine Hz. Peygamber, keffaretini ödeyerek yemininden vazgeçmiştir. Hz. Peygamber, amcasına olan sevgisi ve amcasına yapılan bu vahşi muamele karşısındaki insan olarak verdiği bir anlık tepkiden hemen vazgeçmiş ve nazil olan ayette de belirtildiği üzere sabretmenin daha hayırlı olduğu ifade edilmiştir.⁴¹³

İslâm hoş karşılanmayan⁴¹⁴ savaşa izin vermiş olsa da savaşlarda aşırılıklara müsaade etmemiştir.⁴¹⁵ Savaş zamanlarında Hz. Peygamber, hem ordu komutanı hem de askerlere tavsiyelerde bulunmuş, Allah'tan korkmalarını, adaletli olmalarını, ihanet etmemelerini, müsle yapmamalarını,⁴¹⁶ din adamlarını öldürmemelerini,⁴¹⁷ düşmanla karşılaşmayı arzu etmemelerini,⁴¹⁸ hurma ağacı ve diğer ağaçların yakmamalarını, çocuk, kadın ve yaşlıları ve ihtiyaç dışında keyfi olarak hayvanları öldürmemelerini, ahdlerini bozmamalarını, Allah'ın ismiyle ve Allah'ın yolunda cenk etmelerini Müslümanlara emretmiştir.⁴¹⁹

⁴¹² Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 753.

⁴¹³ Demircan, Keskin, *Hz. Peygamber (SAS) Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*, ss. 279-280'de Hz. Peygamber'in müsle yapmak için yemin ettiği müşrik ölü sayısı ile alakalı iki farklı rakam geçmektedir. Otuz ve yetmiş rakamlarının geçtiği bu sayısının haricinde bu konuda nazil olan ayetler hususunda ise Enfal suresi 126 ve Ali İmran suresi 128. Ayetlerinden bahsedilmektedir.

⁴¹⁴ Bakara, 2/ 216.

⁴¹⁵ Bakara, 2/ 190; 191, Enfal, 8/ 39.

⁴¹⁶ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Cihâd, C. V, Bab, 2, s. 351.

⁴¹⁷ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Cihâd, C. V, Bab, 9, s. 362.

⁴¹⁸ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Cihâd, C. V, Bab, 6, s. 358.

⁴¹⁹ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Cihâd, C. V, Bab, 2, s. 350. İhsan Arslan, "Hz. Peygamber'in Savaşlardaki Tavrı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2015, VIII, Sayı 39, s. 1044.

Müslümanların, Medine'ye hicretinden sonra meydana gelen askeri harekâtlarda belli bir düzen olduğu, sadece savaşmak için savaşılmadığı, devlet düzeninin hedeflendiği ve toplumun refahının artırılması amaçlandığı görülmektedir.

İslâm savaş ahlakı, sadece Hz. Peygamber Dönemi ile sınırlı kalmamış, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in iktidarlarındaki uygulamalarla da devam etmiştir. İlk halife olan Hz. Ebû Bekir, Suriye bölgesine görevlendirdiği ordu komutanlarına yukarıda belirtilen şartlar çerçevesinde şu tavsiyelerde bulunmuştur. "Hainlik etmeyiniz. Sözüünüzde durmamazlık etmeyiniz. Ganimetten çalmayınız, öldürülmüş olanların ağız, burun, kulak gibi organlarını kesmeyiniz. Çocuk, kadın ve yaşlıları öldürmeyiniz. Hurma ağaçlarını kesip yakmayınız; meyve veren hiçbir ağacı kesmeyiniz. Yemek için müstesna ne bir koyun ne bir sığır, ne de bir deve kesiniz. Manastırlara çekilmiş ve kendilerine dünyadan el-etek çektirmiş birtakım kimselere rastlayacaksınız. Onları ve kendilerini kendisine adadıkları şeylerle baş-başa bırakınız. Yine kafalarının ortasını tıraş ettirmiş ve etrafını bırakıp sarık gibi bağlamış kimselerde göreceksiniz. Onların kafalarını kılıçla uçurunuz. Haydi, Allah'ın adıyla ileri atılınız."⁴²⁰

Hz. Ömer Dönemi'nde bir komutana yazdığı mektupta şunları dile getirmiştir. "Duyduğuma göre, sizden bazıları acem ileri gelenlerini takip ediyor. Dağa dayanınca geri çekiliyorlar. Bu sırada onlardan biri (düşmanına) farsça matras yani korkma, der. Fakat onu yakaldığı zaman öldürürmüş. Bunu hiç kimsenin yapacağını sanmıyorum. Yaparsa Allah'a yemin ederim ki onun boynunu vururum."⁴²¹

Kur'an-ı Kerim'de düşman kuvvetleri ile ne şekilde mücadele edileceği bildirildiğinden dolayı mazlumların öldürülmesine müsaade edilmemiş ancak Müslümanlara karşı silahlı olarak mücadele eden düşmanlara karşı şiddet gösterilmesine izin verilmiştir.⁴²² Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber, başta olmak üzere daha sonra gelen halifeler de bu emre uyarak direniş göstermeyen kimselere karşı şiddet uygulanmasını uygun görmemiş ve bu emre uymayan kimselere tepki göstermişlerdir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir durum vardır ki kadınların veya yaşlıların savaşa dâhil olmaları durumunda

⁴²⁰ Şeybânî, *Şerhü's-Siyerü'l-Kebir*, C. I, ss. 58-64; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 224; İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 328/940), *el-İkdül-Ferid*, Çev: Musa Kazım Yılmaz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021, C. I, s. 133; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 287.

⁴²¹ Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Kitâbü'l-Cihad, C. II, s. 320.

⁴²² Bakara, 2/ 190.

öldürülmelerinde herhangi bir beis bulunmamaktadır. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in, İslâm'a ve Müslümanlara verdikleri zararlardan dolayı öldürülmesini emrettiği kadınların da bulunduğu görülmektedir.⁴²³

3.3. Câhiliye ve İslâm'da Savaşlarda Uygulanan Şiddet Farklılıkları

Câhiliye Dönemi'nde asabiyet eksenli hareket eden şiddet, İslâm'la ortadan kaldırılmış ve savaşlarda insani davranışlar çerçevesinde hareket edilmesi emredilmiştir. Bu konuda bir örnek olarak Hz. Ali, Cemel vakasında özellikle Hz. Aişe'ye karşı kendi ordusu içindeki kimselere “sakın örtüyü açmayın. Kimsenin meskenine girmeyin. Herhangi bir kadını incitmeyin. Onlar sizin dokunulmazlarınıza sövseler, amirlerinize ve salih insanlarınza hakaret etseler de. Zira onlar zayıflardır. Hatta müşrik oldukları halde onları incitmekten kaçınmamız bize emrediliyordu. Erkek, kadına mukabelede bulunur ve onu dövmeye yeltenirse ondan sonra evladı bir bu ayıpla yaşamak zorunda kalır. Sakın birisinin bir kadını incittiğini duymayayım! Aksi takdirde ceza olarak ona insanların şirretlilerini musallat ederim” demiş ve sözünü dinlemediği tespit edilen iki kişiye yüz kırbaç vurulup elbiseleri çıkartılarak cezalandırılmışlardır.⁴²⁴

Câhiliye Dönemi ile İslâmi Dönem insanların yaptıkları savaşlardaki şiddet hadiselerine bakıldığı zaman bu iki düşünce arasındaki fark belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Câhiliye Dönemi'ndeki tüm vahşet dürtüleri İslâmi fikriyat dairesinde ortadan kalkmış, insanların haysiyet ve onurlarına yakışır şekilde muamele edilmeye başlanılmıştır. Tabi bu uygulama herkes tarafından İslâm tarihi içerisinde yerine getirilmemişse de fikri yapıda İslâm'ın, insan onuruna yakışan söylemleri insanların nasıl davranacağını ortaya koymuştur.

3.4. Savaşlarda Ele Geçirilen Esirlere Karşı Yapılan Uygulamalar

Hz. Peygamber'in müşrikler ile yaptığı savaşlarda ele geçirilen esirlere insani olarak değer verilmiş, inancına bakılmamış, esir bulunduğu zaman zarfında eziyet ve işkenceden yana bir tavır sergilenmemiştir. Esirler belirli kurallar dâhilinde ölüm cezasına çarptırılmış, ağırlıklı olarak diyet ya da karşılıksız serbest bırakma yolu tercih edilmiştir. Esirlere iyi davranılması, kötü muamelede bulunulmaması, eziyet ve işkenceye maruz

⁴²³ Şeybânî, *Şerhü's-Siyerü'l-Kebir*, C. II, s. 403.

⁴²⁴ Taberî, *Tarih*, C. IV, ss. 605-606.

bırakılmamaları hususunda bizzat Hz. Peygamber, Müslümanları uyarmış ele geçirilen kadınlara tecavüz edilmesini yasaklamıştır.⁴²⁵ İslâm, vahşet ve zulmün kol gezdiği, esirlerin toplu olarak yakıldığı, bunlara müsle yapıldığı bir dönemde esirlerin haklarına riayet etmiştir. Hz. Peygamber, esirlerle alakalı olarak onlara insanca davranılmasını emretmiş, Kur'an-ı Kerim'de de bir kimse esir alındığında ne yapılması gerektiği ifade edilmiştir.⁴²⁶

Hz. Peygamber'in savaşlarında, esirlere karşı uygulanan insani muameleler ve onlara karşı yapılan şefkatli ve merhametli davranışlar çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Bedir savaşında ele geçirilen esirlerden Süheyl b. Amr, Medine'ye dönüş yolunda tuvalet ihtiyacı için izin istemiş bu sırada kaçmaya çalışmış fakat yakalanmıştı. Hz. Peygamber, Süheyl'in bu davranışı karşısında ona ceza vermeyerek kendisine rahmet ile muamelede bulunmuştur. Hevâzinlilerle yapılan savaşta Müslümanlar, çok sayıda ganimet ve esir ele geçirmişlerdi. Bir süre sonra Müslüman olan Hevâzinliler, Hz. Peygamber'e gelerek daha önce ele geçirilen malları ve esirleri Müslümanlardan talep etmişlerdir. Hz. Peygamber, kendilerine ya mallarından ya da ele geçirilen esirlerden vazgeçmelerini kendilerine söylemesi üzerine mallarından vazgeçerek esirleri talep etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Müslümanlara, "Bu (Hevâzinli) kardeşleriniz, tövbe ederek bize geldiler. Ben de esirlerini kendilerine geri vermeyi düşündüm. Sizden her kim (bu şekilde kardeşinin gönlünü) hoş etmeye razı olursa bunu yapsın. Sizden her kim kendi hissesini talep ederse ki bu hisseyi ona biz, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından vereceğiz o da böyle yapsın (esirleri geri versin)." demiştir. Hz. Peygamber'in bu sözleri üzerine birçok sahâbe, esirleri serbest bırakmışlardır. Bazı sahâbenin esirleri serbest bırakmaması üzerine ise Hz. Peygamber, esirleri serbest bırakmaları karşısında bunlara altı zekât devesi vereceğini söylemiştir.⁴²⁷

İslâm, savaşlarda ele geçirilen esir ailelerin birbirlerinden ayrılmasına da müsaade etmemiştir. Hz. Peygamber bu hususta "her kim babayla oğlunu birbirinden ayırırsa Allah'da onu kıyamet günü sevdiklerinden ayırsın" buyurmaktadır. Halife Hz. Ömer,

⁴²⁵ Özel, "Esir", *DİA*, XI, s. 385.

⁴²⁶ Muhammed, 47/ 4.

⁴²⁷ Muhammed Hamidullah, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVIII, s. 377.

valilerine yazdığı mektuplarda kardeşlerin ve anne ile çocukların birbirinden ayrılmaması emrini vermiştir.⁴²⁸

İslâm, savaşlarda ele geçirilen esirlere iyi muamelede bulunmuş, onların eziyet edilmemesini emretmiş ele geçirilen esirlerin öldürülmesi yerine serbest bırakılmasının yolu seçilmiştir. Ancak savaş sonucunda ele geçirilen esirlerden bazılarının çeşitli nedenlerden dolayı öldürüldükleri de görülmektedir. Bedir savaşında Hz. Peygamber'e eziyette aşırıya giden Ukbe b. Ebû Muayt ve Nadr b. Hâris⁴²⁹ öldürülmüşlerdir. Aynı şekilde Uhud savaşında esir alınan Ebû Âzze Amr b. Abdullah b. Umeyr el-Cumahi ilk olarak Bedir savaşında esir alınmış ve bir daha Hz. Peygamber aleyhinde konuşmayacağına dair yemin etmiş ve bunun için de serbest bırakılmıştı. Ancak vermiş olduğu yeminini yerine getirmemiş ve Uhud savaşında tekrar Müslümanların eline esir düşmüş ve burada öldürülmüştür.⁴³⁰

3.5. İslâm'ın Kadına Yönelik Şiddete Bakışı

Câhiliye toplumunun aksine İslâm, kadına gerçek anlamda değer vermiş ve kadınlarında erkekler üzerinde hakları olduğunu ifade etmiştir. Hz. Peygamber, erkeğin hanımına karşı her daim destek olmasını ve kadının kendisini yetiştirmesi niyeti ile yapacağı çalışmalara engel olmamasını tavsiye etmiştir. Medine'de, kendilerini yetiştirmek için Hz. Peygamber'in sohbetine gelen bazı kadınların, eşlerinin kendilerine izin vermediğini Hz. Peygamber'e şikâyet etmeleri üzerine Hz. Peygamber, eşlerine engel olan erkeklerin davranışlarının yanlış olduğunu söylemiştir.⁴³¹

Câhiliye toplumundaki kadının yaşam tarzının aksine İslâm, kadının toplum içerisinde bulunmasına müsaade etmiştir. Kadınlar, sosyal hayata dâhil oldukları gibi ekonomik hayat içerisinde de varlıklarını hissettirmişlerdir. Kadınların söylemlerine değer verilmiş ve kadınlar, erkeklere karşı fikirlerini ifade eder hale gelmişlerdir. Bu konuda Hz. Âişe ile Ümmü Seleme, kadınların hak ve hukukları hususunda insanlara yol gösteren ve

⁴²⁸ Şeybânî, *Şerhü's-Siyerü'l-Kebir*, C. III, s. 346.

⁴²⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 125,131; Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 352; Taberî, *Tarih*, C. II, s. 445; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 60- 61

⁴³⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 128.

⁴³¹ Rıza Savaş, "İnsan ve Toplum-Aile", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, XIV, s. 110.

topluma örnek olan insanlardan olmuşlardır.⁴³² İlk olarak Bedir savaşına gönüllü olarak kadınlar katılmak istemişlerse de Hz. Peygamber buna müsaade etmemiş ve bu tekliflerini geri çevirmiştir.⁴³³ Uhud savaşında bu durum değişmiş ve Uhud savaşına katılan Müslüman kadınlardan Ümmü Umâre, yaralılara su dağıtmak için savaşa dâhil olmuş ancak İslâm ordusunun bozulması neticesinde ise savaşarak ağır bir şekilde yaralanmıştır. Evs oğullarından Zeyneb ile Ümmü Enmâr o dönem sağlıkçılarından olup Uhud savaşına katılmışlardır. Ayrıca Ümmü Kücce, Hz. Âişe, Ümmü Atıyye, Ümmü Eymen, Hamne bint Cahş b. Riyâb b. Ya'mer b. Sâbire b. Mürre b. Kebîr b. Ganm b. Dûdân b. Esed⁴³⁴ Uhud savaşına katılarak ve çeşitli şekillerde İslâm ordusuna hizmette bulunmuş Müslüman kadınlardandı. Bunun yanında yemek yapma, su dağıtma, şiir yolu ile Müslümanları cesaretlendirme, şehit ve yaralıları taşıma, konaklama yerinde Müslümanların malını koruma ve kollama şeklinde yardımda bulunmuşlardır.

3.5.1. İslâm'ın Kadına Uygulanan Ekonomik Şiddete Bakışı:

İslâm, Câhiliye Arap toplumundaki tüm haksız uygulamaları kaldırmış, miras hususunda bireyin doğmuş olmasının yeterli olduğunu, erkek veya kız, savaşa katılsın veya katılmasın, yaşlı veya genç ayırt etmeksizin mirastan pay almalarına imkân tanımıştır.⁴³⁵ Kadının mağdur ve muhtaç edilmemesini, erkeğin kadını geçim sıkıntısına düşür etmemesini ve erkeğin bu konuda sorumluluk sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Câhiliye toplumunda Mekke eşrafının ileri gelen kadınlarından ticaretle uğraşanlar hariç kadına gerekli önem ve hassasiyetin verilmediği, ağırlıklı olarak kadınlara nefsanî duygularla bakıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber, Medine'de kadını toplumdan soyutlamamış ve kadının da toplum içerisinde helal ve haram dairesi içerisinde çalışma hayatına girmesine müsaade etmiştir. Hz. Peygamber Dönemi'nde kadınlar birçok meslek dalı ile uğraşmışlar, Medine'de çarşı ve pazarlarda denetim işlerinden sorumlu olarak Şifa el-Adeviyye çalışma hayatında görünürken, Abdullah b. Mes'ud'un kızı Rayta bint Abdullah ile Hz. Peygamber'in eşi Zeyneb bint Cahş o dönemde zanaatkâr hanımlar arasında bulunmaktaydı. Kadınların ticaret, terzilik, dericilik, dokuma işlerinde, çarşı

⁴³² Rıza Savaş, "İnsan ve Toplum-Kadın ve Çocuk", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, XIV, s. 118.

⁴³³ Merve Aktaş, *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, Ed: İhsan Arslan, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2021, s. 33.

⁴³⁴ Aktaş, *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, ss. 44-51.

⁴³⁵ Nisa, 4/ 11.

pazarlarda kamu görevlisi olarak, sağlık alanlarında, savaşlarda hemşire hizmetlerinde, sütanneliği ve çocuk bakma görevlerinde, berberlik hizmetlerinde görevlerini ifa ettikleri görülmektedir.⁴³⁶

3.5.2. İslâm'ın Kadına Uygulanan Fiziki Şiddete Bakışı:

İslâm, Câhiliye Dönemi toplumunda keyfi uygulanan fiziki şiddet hadiselerinin tümüne karşı çıkmıştır. İnsana, insani muamele yapılmasını emretmiş ve bu muameleler de kadını korumuş ve önem vermiştir. Ancak her ne kadar Câhiliye Dönemi'nde görülen fiziki şiddet hadiseleri kadar olmasa da İslâmî Dönemde de bazı şiddet hadiselerine rastlamaktayız. Hz. Peygamber Müslüman kadınlara karşı fiziki şiddete başvurulmaması tavsiyesinde bulunmuşsa da buna uymayan kimseler toplumda kendilerini göstermiştir. Cemîle bint Abdillâh eşi Sâbit b. Kays tarafından dövülerek eli kırıldığı vakit Cemîle, Hz. Peygamber'e durumu bildirmiş bunun üzerine Hz. Peygamber, Sâbit'e hanımını bırakmasını, hanımı Cemîle'ye ise bir adet dönemi geçtikten sonra ailesinin yanına dönmesini söylemiştir. Aynı şekilde hanımının kendisine karşı kötü sözler söylediğini ifade eden bir kimseye karşı ise hanımını boşaması tavsiyesinde bulunmuştur. Adamın çocukları olduğunu ve karısını boşayamayacağını ifade etmesi üzerine eşine nasihat etmesini ve eşini dövmemesini söylemiştir.⁴³⁷

Hz. Peygamber, kadınların dövülmesine müsaade etmemiş, kadınlarını döven kimselerin Müslümanların hayırlılarından olmadığını ifade etmiştir.⁴³⁸ Hz. Peygamber kadınlara karşı oldukça kibar davranmış ve Hz. Peygamber'in bu tavrına Hz. Ömer kaygılı bir şekilde bakmıştır. Hz. Ömer bir gün eşi ile yaşadığı tartışma neticesinde, eşinin Peygamber hanımları kastederek onlarda Hz. Peygamber'e karşılık veriyor ve bazı zamanlarda kendisine küsüyor dediğini duyunca, doğruca Hz. Peygamber'in hanımı olan kızı Hz. Hafsa'nın yanına gitmiş bu olayın gerçekliğini sormuştur. Hadisenin gerçek olduğunu öğrenmesi üzerine kızına “Sizden böyle davranan kadın, kaybeder ve hüsrana uğrar! Peygamberi öfkелendirdiğinde Allah'ın kendisine gazap etmeyeceğine dair hanginizin garantisi var?! Bu duruma düşen kadın helak olmuş olur. Sen sakın

⁴³⁶ Ahmet Acaroğlu, “Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2019/1, Sayı 42, ss. 216-229.

⁴³⁷ Feyza Betül Köse, “Câhiliyeden İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2018, XVIII, Sayı 1, s. 80.

⁴³⁸ Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), *Riyâzü's Sâlihîn*, Çev: M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, Erkan Yayınları, İstanbul 2019, C. II, s. 330.

Resûlullah’a (sav) karşılık verme ve ondan bir şey isteme! Sana ne lazımsa benden iste emi! Resûlullah’ın (sav) kuman (Aişe’yi) daha çok sevmesi ya da tatlı bulması, seni bir yanlışa sürüklemesin!” diyerek uyarmıştır.⁴³⁹

3.5.3. İslâm’ın Kadına Uygulanan Psikolojik Şiddete Bakışı:

Kadınlara uygulanan psikolojik şiddet onlara değer vermemek, söylemlerine itibar etmemek, toplum içerisinde onları aşağılamak ve her türlü haktan onları mahrum etmek şeklinde görülmektedir. İslâm, kadınlara uygulanan tüm bu psikolojik baskıları kaldırmış ve bu tür uygulamaları yasaklamıştır. İslâm, Câhiliye Dönemi’nde sadece kadın olmasından dolayı hayvanlardan yararlanmalarını engelleyen kural ve kaideleri⁴⁴⁰ ve regl zamanlarında kadınların evden kovulması şeklinde uygulanan psikolojik şiddeti ortadan kaldırarak kadına Câhiliye toplumu tarafından verilmeyen itibarını geri vermiş, psikolojik olarak yıpratılmasının önüne geçmiştir.⁴⁴¹

3.5.4. İslâm’ın Kadına Uygulanan Cinsel İstismara Bakışı:

İslâm, kadın ve erkeğin emredilen helal yollar ile birlikte olmasına izin verirken, zina fiile kesinlikle izin vermemiştir. Toplumun yapısını bozan ve ahlaki değerleri ayaklar altına alan bu hadiseyi kesin ve katı bir şekilde yasaklanmış, erkekten, eşi ile ilgilenmesini onu ihmal etmemesini istemiştir. Gayrimeşru ilişkiler, İslâm’da yasaklanmış ve büyük günahlardan sayılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de zinanın kötülüğü ve topluma vereceği tahribattan ötürü, bu kötü fiilin yapılmamasından ziyade bu fiile yanaşılmaması emredilmiştir.⁴⁴² Ayrıca İslâm zina uygulamasından dolayı kadına gelebilecek iftiraların da önüne geçmiş böyle bir isnat durumunda dört şahit getirme şartını koymuştur. Kadına iftira atan bir kimse, şahit bulamadığı zaman şahitliği bir daha kabul edilmediği gibi kendisine de seksen değnek ceza şartı getirilmiştir.⁴⁴³

3.5.5. İslâm’ın Evlilikte Kadına Şiddete Bakışı:

İslâm, aileyi toplumun temel dinamiklerinden birisi olarak görmüş, erkeğin kadını, kadının da erkeği tamamladığı ifade etmiştir.⁴⁴⁴ Bekârların evlendirilmesini ve

⁴³⁹ İbn Hibbân, *Ahbâru’l-Hulefâ*, s. 268.

⁴⁴⁰ Enam, 6/ 139.

⁴⁴¹ Adnan Demircan, *Hiz. Peygamber’in (SAS) Ailesi ve Aile Hayatı*, Ufuk Yayınları, İstanbul 2014, s. 22.

⁴⁴² İsra, 7/ 32.

⁴⁴³ Savaş, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, XIV, s. 109.

⁴⁴⁴ Bakara, 2/ 187.

evliliklerinde helal ve haram kavramına dikkat edilmesi emredilmiştir.⁴⁴⁵ Nikâh, kelime manası olarak birleştirme, bir araya getirme, evlilik gibi anlamlara gelmekle birlikte fihî anlamda şer'an, aranılan şartlar içerisinde bir erkek ve kadının hayatlarını birleştirmesi manasını da taşımaktadır.⁴⁴⁶

Câhiliye toplumu evliliklerinde kadının herhangi bir söz söyleme ve beyanda bulunma hakkı bulunmamaktaydı. Kadın aile içerisinde büyüklerin sözlerine riayet etmeli, onların sözlerinden çıkmamalı, kendisine bir şey denildiği zaman ona uymalıydı. Bundan dolaydır ki babanın sözü muteber kabul edilmekte ve kızın fikrine başvurulmamaktaydı. Kadına söz hakkı verilmesi veya fikrinin sorulması ise genel anlamda şekilden ibaretti.⁴⁴⁷ Hz. Peygamber evlilik hadiselerinde eşlerin birbirlerini görmelerini tavsiye ederek Medine'de evlenme aşamasından olan Mugîre b. Şube'ye evleneceği kızı görmesini söylemiş ve erkek ile kızın birbirlerini görmelerini ve evliliklerini de bu doğrultuda şekillendirmelerini belirtmiştir.⁴⁴⁸

Câhiliye toplumunda kişinin ailesinin dengi olmayan birisi ile evlenmesine müsaade edilmemekteydi. Erkekler kendisinden aşağı bir kadın ile evlenme imkânına sahipken, kendisinden aşağıda bulunan bir erkekle evlenen kadına aile veya toplum müsaade etmemekteydi. Araplar, Arap olmayan kimselere veya kölelere kızlarını vermezken⁴⁴⁹ İslâm, evlilikte kişilerin konumlarına bakmamış köle veya hür ayırımına girmemiştir.⁴⁵⁰

Câhiliye evliliklerde, mehir zorunlu olup mehirsiz evlilikler zina hükmünde değerlendirilmekteydi.⁴⁵¹ Ancak kadının hakkı olan mehirde, tasarruf hakkı kızın babasına aitti ve kızın bu parada herhangi bir söz söyleme yetkisi bulunmamaktaydı.⁴⁵² İslâm, mehrin kızın hakkı olduğunu, evlenecek kıza ve kadına ödenmesi gerektiğini,⁴⁵³ mehir özelinde kimsenin hakkına girilip gasp edilmemesini emretmiştir.⁴⁵⁴

⁴⁴⁵ Nisa 4/ 3; Nur, 24/ 32.

⁴⁴⁶ Fahrettin Atar, "Nikâh", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, C. XXXIII, s. 112.

⁴⁴⁷ Demircan, *Bedevisi*, s. 45.

⁴⁴⁸ Savaş, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, XIV, s. 104.

⁴⁴⁹ Demircan, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 126.

⁴⁵⁰ Nur, 24/ 32.

⁴⁵¹ Bakkal, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. II, s. 89.

⁴⁵² Koçak, *İslâm Öncesi Arap Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisleri Üzerindeki Etkisi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 2017, IV, Sayı 7, s. 246.

⁴⁵³ Nisa, 4/ 4.

⁴⁵⁴ Bakara, 2/ 229, Nisa, 4/19-21.

Câhiliye Arap toplumu nikâh çeşitlerinde kadınların toplum içerisinde konumu kendisini daha çok göstermektedir. İslâm, Câhiliye Dönemi'nde erkeklerin yakınlarını değiş yaparak evlendiği ve bu şekilde mehirden kurtulmalarını sağlayan şîğâr nikâhını,⁴⁵⁵ mute nikâhını, ölen kimsenin karısının miras kalmasına neden olan ⁴⁵⁶ makt veya dayzen denilen üvey anne ile yapılan evliliğe müsaade etmeyerek bu nikâh çeşitlerini yasaklamıştır.⁴⁵⁷ Dost anlamına gelen Hıdn nikâhı, toplumda değer verilen bir kimseden çocuk sahibi olmak için yapılan istibda nikâhı, sayıları ona kadar ulaşan erkeğin tek bir kadınla beraberliği olarak kabul edilen raht nikâhı⁴⁵⁸ gibi kadına değer verilmeyen tüm nikâh çeşitleri ortadan kaldırılmıştır. İslâm, kadını yukarıda bahsedilen nikâh çeşitlerinden arındırmış insan olduğunu ve aile içerisinde erkeğin dengi olduğunu belirtmiştir. Kadına en güzel şekilde davranılması hususundaki uygulamaları da toplumda kendini göstermiştir.

3.5.6. İslâm'ın Boşanma Hadisesinde Kadına Bakışı:

Câhiliye Dönemi toplumunda evlilikte olduğu gibi boşanmada da salahiyet erkeğe aitti. Kadın söz sahibi olmayıp, boşanma hakkı toplumda sadece ileri gelen ailelerin kızlarına verilmekteydi. Bu durumda bile kadın, boşama hakkını alsa bile erkek istediği zaman evliliğini sonlandırabilmekteydi.⁴⁵⁹

Medine Dönemi'nde yaşayan Hazreclî Havle bint Sa'lebe, bir gün Hz. Peygamber'e gelerek kocasını şikâyet etti. Bu kadın sahâbi Ubâde b. Samit'in kardeşi olup kocası Evs b. Samit ile aynı zamanda amca çocukları idi. Evs b. Samit, karısına kızarak zihâr yaptı. Karısı Havle, Hz. Peygamber'e, kocasına karşı yıllarca hizmet etiğini, çocuklarını büyüttüğünü ve yaptığı tüm bu hizmetler karşısında kocasının zihâr yapmasından dolayı kendisinin perişan bir duruma düştüğünden bahsetti.⁴⁶⁰ Kadının bu şikâyeti neticesinde Kur'an-ı Kerim'de bu hususla alakalı ayet⁴⁶¹ nazil oldu ve kadını mağdur eden bu uygulamanın keffareti belirtilerek bu uygulama ortadan kaldırıldı.⁴⁶²

⁴⁵⁵ Hasan Güleç, “Şigâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXIX, s. 142.

⁴⁵⁶ Nisa, 4/ 19.

⁴⁵⁷ Nisa, 4/ 22.

⁴⁵⁸ Bakkal, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, C. II, ss. 96-97.

⁴⁵⁹ Demircan, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 127.

⁴⁶⁰ Yaman, “Zihâr”, *DİA*, XLIV, s. 387.

⁴⁶¹ Mücadele, 58/ 1-4.

⁴⁶² Bakara, 2/ 229.

Sözlükte yemin etme anlamına gelen, Talaku’l-İlâ denilen boşanmada erkek, hanımıyla bir süre cinsel ilişkiye girmeyeceğine dair yemin etmekte⁴⁶³ ancak bu süre zarfında evlilikleri devam etmekteydi. Sürenin bitiminde erkek bu süreyi uzatmakta bu şekilde kadını mağdur edebilmekteydi. Erkek, eşi ile ebediyyen ilişkiye girmeyeceği hususunda yemin ederek eşini bu şekilde bırakır böylece kadın ortada kalır eşi ne boşanabilir ne de bir başkası ile evlenebilirdi. İslâm, Kur’an-ı Kerim’de bu boşanma şeklinin süresi hususunda kesin bir hüküm vererek kadının mağduriyetini sona erdirmiştir.⁴⁶⁴ Boşanma hadisesinde de kadının ortada bırakılmasına müsaade etmeyen İslâm, kadına gerekli hassasiyetin gösterilmesini ve inananlar için bunun bir nasihat olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁵

3.6. İslâm’da Kölelik, İslâm’ın Köleye Yönelik Şiddete Bakışı ve Hükümü

Câhiliye Arap toplumunda esirler ateşte yakılarak, müsle yapılarak, ok hedefi haline getirilerek öldürülmesinin yanında, düşmana para karşılığı satılır veya sağ bırakılarak köle olarak kullanılırdı.⁴⁶⁶ Bunlara merhamet edilmez ve toplumda yapılması gereken her türlü işlerde kullanılırlardı.⁴⁶⁷

Savaşlar esirleri, Câhiliye Dönemi toplumunda köle olarak kullanılmaktaydı. Ancak İslâm köleleştirme yapmamış, fidye veya farklı şekillerde bu esirlerin hem özgürlüklerine vesile olmuş hem de tekrar savaşa müdahil olmamalarına imkân sağlamıştır. Bedir, Uhud ve Hendek gibi Mekkeli müşriklerle meydana gelen büyük savaşlarda ki hiçbir esir, köle olarak kullanmamış ve bunların köleleşmesine fırsat verilmemiştir. Câhiliye Dönemi’nin aksine kölelere karşı şiddet ve işkenceye izin vermeyen İslâm, yapılan şiddete ise yaptırım uygulamıştır. Hz. Peygamber, kölelerin ateşle yakılması şeklinde uygulanan işkenceye karşı çıkmış, insan veya hayvan fark etmeksizin bunların ateşle eziyetine müsaade etmemiş, ateşle azabın sadece Allah’ın elinde olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁸ Ayrıca, kişinin kendisi ne yerse veya ne giyerse kölesine de aynı şekilde yedirmesini ve giydirmesini emretmiş onlara ağır iş yüklememelerini söylemiştir.⁴⁶⁹ Kölelere yapılan merhamet sadece erkek kölelerle sınırlı kalmamış, cariyelere de aynı şekilde şefkat ve merhametle

⁴⁶³ Döndüren, “İlâ”, *DİA*, XXII, s. 61.

⁴⁶⁴ Bakara, 2/ 226.

⁴⁶⁵ Bakara, 2/ 231

⁴⁶⁶ Özel, “Esir”, *DİA*, XI, s. 382.

⁴⁶⁷ Hudayr Abbas el-Cümevli, *Kureys*, Çev: Asım Sarıkaya, Endülüs Yayınları, İstanbul 2018, s. 49.

⁴⁶⁸ Konyalı Mehmet Vehbi, *Sahih-i Buhârî ve Tercümesi*, I-IV, Hikmet Neşriyat, İstanbul, C. 3, s. 186.

⁴⁶⁹ Nevevi, *Riyâzü’s Sâlihîn*, Kadınlara İyi Davranmak, C. VI, s. 128.

muamele edilmiştir. Esir kadınlar ile cinsel ilişki kurulmasına müsaade edilmemiş ve bu yasağı delen bir kimseye ise Hz. Peygamber buğz etmiştir.⁴⁷⁰

İslâm kölelik kavramının tek taraflı olarak ortadan kaldırmayıp zaman içerisinde ortadan kalkmasına olanak sağlayacak şekilde bir düzenleme yoluna gitmiştir. Savaşlarda esir düşen insanların öldürülmesinin önündeki tek engel, onların iş gücünden yararlanılmasıydı. Ayrıca savaşlarda ele geçirilen kimseler köle olarak kullanılmış böylece boş yere kan akmasının da önüne de geçilmiştir. İslâm köleliği sadece savaş esirleri ile sınırlı tutmuş onun harici özgür birinin köle olmasının önünü kapatmıştır.⁴⁷¹ Köleliğin kaldırılmamasının en büyük nedeni Müslüman esirlerin, gayrimüslimler tarafından köle olarak kullanılmasıydı. Bu durum ise Müslümanlara zarar vermekte ve onları zayıflatmaktaydı. Ayrıca köle azat etmenin önünü açarak, günahlara keffaret olarak köle azat etme şartını getirmiştir.⁴⁷² İnsanlar tarafından köle azat edilirken ayrıca devlette bu uygulamayı desteklemiştir.⁴⁷³

İslâm, Câhiliye Dönemi'nde kölelere yapılan zalimane uygulamaları kaldırarak, insani şartlarda hayatlarını idame ettirmelerine, onlara iyi davranılmasına,⁴⁷⁴ köle veya cariyelerle evlenmeye insanları teşvik etmiştir. Kölelik kavramını sadece gayrimüslimler ile sınırlandırmış, Müslümanların köle olarak kullanılmasına müsaade etmemiş⁴⁷⁵ ve kölelik mefhumunun ortadan kalkması için farklı yollar izlemiştir. Bunlardan birincisi, yapılan hatalarda kölelerin azat edilmesi uygulaması ile toplumda köleliğin ortadan kalkması amaçlanmıştır. Yeminini bozan, oruçlu iken eşi ile birlikte olan kimselerin köle azat etmelerini istemiş ayrıca kölelikten kurtulan kimselerin tekrar köleleştirilmelerini ise yasaklamıştır. Uygulanan ikinci yol ise kölelerin haklarını koruyan hukuki uygulamalardır. Kölelere iyi davranmak, onları fiziki şiddetten korumak gibi uygulamalarda kendini göstermiştir.⁴⁷⁶

⁴⁷⁰ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvud Terceme ve Şerhi*, Menâsik Kitabı, C. VIII, Bab, 43-44, s. 299.

⁴⁷¹ Aydın, Hamidullah, "Köle", *DİA*, XXVI, s. 238

⁴⁷² Maide, 5/ 89; Mücadele, 58/ 3.

⁴⁷³ Tevbe, 9/ 60.

⁴⁷⁴ Nisa, 4/ 36.

⁴⁷⁵ Aydın, Hamidullah, "Köle", *DİA*, XXVI, s. 239.

⁴⁷⁶ Müslim, *Sahih-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Eymân, C. V, Bab, 10, s. 232.

İslâm hukukunda, köle azat etme “ıtk, tahrîr, fek” gibi tabirlerle ifade edilmiş,⁴⁷⁷ köle azat etmek için farklı yöntemler uygulanmıştır. Bunlar arasında en öne çıkanı;

1: Gönüllü köle azat etme sistemidir.⁴⁷⁸ Bu uygulamada efendi, gönül rızası ile emri altında bulunan kölesini azat ederek özgürlüğüne kavuştururdu.

2: Keffaret borcuna istinaden kölenin azat edilmesi uygulanan bir diğer yöntemdi. İnsanların işlemiş oldukları suç veya günahlardan dolayı kefarete olarak köle azat etmeleri idi. Taksirle birini öldürmesi,⁴⁷⁹ yeminini bozması⁴⁸⁰ ve karısına zihâr yapması⁴⁸¹ uygulamalarına karşı kişinin köle azat etmesiydi.

3:Mükâtebe yolu ile azat ise kölenin, efendisi ile belli bir ücret karşılığı özgürlüğüne kavuşması için yaptığı anlaşmaydı.⁴⁸² Yapılan bu anlaşma ile köle, efendisine özgürlüğü karşısında bir miktar ödeme yapar ve böylece özgürlüğüne kavuşurdu.

4: Bir diğer azat etme yöntemi ise kaynağı doğrudan İslâm hukuku olan mecburi ve kanuni azat olarak isimlendirilmekte ve bunun üç çeşidi bulunmaktaydı. Bunlar;

A: Kölenin mecburi hürriyetine kavuşma sistemi içerisinde, kişinin evlenme yasağı olan akrabalık yakınlığı köle azatlığını zorunlu kılmaktaydı.

B: Müslümanlar ile savaş yapan bir yer veya bölgede yaşayan Müslüman bir kölenin, İslâm ülkesi veya topluluğuna sığınması azat olması için yeterliydi.

C: Birden fazla sahibi olan bir kölenin efendilerinden birisi tarafından azat edilmesiydi.

5: Bir kimsenin ölümüne bağlı azat olarak isimlendirilen bu hadisede efendisinin ölümünden sonra kölesinin özgür olmasını istemesi ile gerçekleşmekte olup bu hadiseye tedbir, bu şekilde özgür olan köleye ise müdebber denilmekteydi.

6: Efendisi ile evlenen bir cariyenin, efendisinden bir çocuk dünyaya getirmesi ve efendisinin ölümü üzerine özgürlüğüne kavuşması hadisesi olup bu hadiseye ümmüveled olma denilmekteydi.

⁴⁷⁷ Aydın, Hamidullah, “Köle”, *DİA*, XXVI, s. 241.

⁴⁷⁸ Bakara, 2/ 177; Beled, 90/ 11-13.

⁴⁷⁹ Nisa, 4/ 92.

⁴⁸⁰ Maide, 5/ 89.

⁴⁸¹ Mücadele, 58/ 3-4.

⁴⁸² Nur, 4/ 33.

7: Devlet tarafından azat edilme de uygulanan bir başka yöntemdi. İslâm, kölelik kavramının toplumda azalmasını sağlamak için devletin, gelirlerinden bir kısmını ise bu yolda kullanmaktaydı.⁴⁸³

3.7. İslâm'ın Çocuğa Yönelik Şiddete Bakışı

Kur'an-ı Kerim'de çocuk öldürme hadisesi sert bir dille eleştirilmiş ve İslâm bu kötü davranışın ortadan kalkması için ciddi ve etkili bir mücadeleye girişmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu konu ile alakalı ayetlerin bir kısmında, sadece kız çocuklarından bahsedilirken bir kısım ayetlerde ise erkek veya kız çocuğu ayrımı yapılmadan genel anlamda çocukların öldürülmemesinden bahsedilmiştir. Çocukların öldürülmesini büyük günahlardan sayan İslâm, bu olumsuz fiili kesin olarak yasaklamış ve Kur'an-ı Kerim'de ifade etmiştir.⁴⁸⁴ Kur'an-ı Kerim'de çocuk öldürme ile alakalı olarak toplamda on ayet bulunmakta bu ayetlerden sekiz tanesi Mekki iken kalan iki tanesi ise Medeni ayetlerdir.⁴⁸⁵ Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de doğan çocukların kız veya erkek olacağı yönünde insanların elinde herhangi bir imkânın olmadığı bu kudretin sadece Allah'ta olduğu da ifade edilmiştir.⁴⁸⁶ İslâm'da kız çocuklarına verilen değer ile alakalı, Ebû Saîd el-Hudri'nin naklettiğine göre, Hz. Peygamber bir kimsenin iki veya daha fazla kızını Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde yetiştirirse bunun karşılığının cennet olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁷

Hz. Peygamber çocuklara şefkat ile muamele edilmesini buyurmuş ve uygulamalarıyla Müslümanlara örnek olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber, torunları başta olmak üzere karşılaştığı çocuklara muhabbet ve sevgiyle yaklaşmıştır. Bir gün hutbede, Müslümanlara vaaz ederken, mescide gelen ve daha küçük olan torunları Hasan ve Hüseyin'i hutbeden inerek kucağına almış ve tekrar hutbeye çıkarak vaazına devam etmiştir. Yine, Üsâme b. Zeyd, Hz. Peygamber'in kendisini bir dizine, torunu Hasan'ı ise diğer dizine oturttuğunu ve kendilerine dua ettiğini belirtmektedir.⁴⁸⁸ Misver b. Mahreme, Hz. Peygamber'in evlatlarına karşı çok merhametli olduğunu ve kızını Fâtıma için "Fâtıma, benden ayrılmış

⁴⁸³ Aydın, Hamidullah, "Köle", *DİA*, XXVI, s. 243.

⁴⁸⁴ İsrâ 17/ 31; En'am, 6/ 140,151.

⁴⁸⁵ Tekvir, 81/ 8-9; İsrâ, 17/ 31; En'am, 6/ 137, 140, 151; Zuhuruf, 43/ 17; Nahl, 16/ 58-59; Mümtehine, 60/ 12.

⁴⁸⁶ Şûrâ, 42/ 49-50.

⁴⁸⁷ Nevevi, *Riyâzü's Sâlihîn*, Kadınlara İyi Davranmak, C. VI, s. 128

⁴⁸⁸ Yusuf Ziya Keskin, "Hz.Peygamber'de Çocuk Sevgisi, Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi", *I. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Ed: Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa 2007, s. 213.

bir cüzdür, onu hoşnut eden her şey, beni memnun eder. Ona ezâ veren her şey de beni ezâlandırır” dediğinden bahsetmektedir.”⁴⁸⁹

Hız. Peygamber’in çocuklara gösterdiği sevgi ve merhamet sadece aile efradı içerisindeki çocuklar ile sınırlı kalmamış diğer çocuklara da aynı sevgi ve şefkati göstermiştir. İslâm, yetim çocuklara ise ayrı bir önem vermiş ve onlara merhametle muamelede bulunulmasını emretmiştir. Câhiliye Dönemi’nde normal şartta bir çocuğa sevgi gösterilmez iken yetim olmak o dönem için çok daha zor bir durumdur. Ancak İslâm, bu doğrultuda bir çıkış açmış ve yetime haksızlık yapılmamasını ve rüş çâğına kadar malının muhafaza edilmesini emretmiştir.⁴⁹⁰ Hız. Enes, bu hususta Hız. Peygamber’den daha şefkatli ve merhametli kimseyi görmediğini ve Hız. Peygamber’in Medine’nin dış mahallelerinde kocası demircilikle uğraşan ve bir sütannenin yanında bulunan çocuğu görmek için o eve gittiğini ve çocuğa sevgi gösterdiğini belirtmektedir.⁴⁹¹

Câhiliye toplumunda çocuklar, fiziki şiddete uğradıkları gibi psikolojik ve ekonomik şiddete de uğramaktalardı. Kız çocuklarına ve ailelerine katkı sağlayamayan erkek çocuklarına mirastan pay verilmezken, İslâm mirastan pay almak için kişinin sağ olarak doğmasının yeterli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca mirastan pay alması hususunda ayırım yapılmasının önüne geçmiş,⁴⁹² mirastan pay alınması hususunda bazı kurallar koymuştur. Bunlardan birincisi bir kimse mal için bir başka kimseyi öldürmesi durumunda bu kişinin malına mirasçı kalmayacağıdır. Bu hususta Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur. “Katil, (öldürdüğü kimseye) mirasçı olamaz”, Mirası engelleyen ikinci faktör ise dindir. Bu konuda Hız. Peygamber “Müslüman, kâfire mirasçı olamaz ve kâfir de Müslüman’a vâris olamaz.”⁴⁹³ buyurmuştur. Bir diğer mirasa engel hadise ise gayri meşru ilişkiden doğan çocuklardır.⁴⁹⁴

İslâm, çocuklara bakışını sadece davranışlar ile sınırlandırmamış onların isimleri ile de ilgilenmiştir. Hız. Peygamber hoş anlamı olmayan isimleri, güzel manaya gelen isimlerle

⁴⁸⁹ Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Kitâbü’l-Tehecçüd, C. 3, s. 368.

⁴⁹⁰ Enam, 6/ 152.

⁴⁹¹ Mehmet Emin Ay, “Hız. Peygamberimiz (SAV) ve Çocuklar”, Peygamberimiz Hız. Muhammed (SAV), *Diyanet İlmi Dergi, Özel Sayı*, DİB Süreli Yayınlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2000, s. 166.

⁴⁹² Nisa, 4/ 7.

⁴⁹³ Yahya Bilginer, “İslâm Hukukunda Mirasçılık Sebepleri ve Mirasçı Gruplar”, *Tokat İlmiyat Dergisi*, XII, Yıl 2024, s. 52.

⁴⁹⁴ Adnan Koşum, “İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, IX, Yıl 2007, Sayı 27, s. 159.

değiştirmiştir. Karga anlamına gelen gurab kelimesini müslim ismi ile değiştirirken, sıkıntı anlamına gelen zahim ismini de neşeli manasına gelen beşir ile değiştirmiştir.⁴⁹⁵ İslâm, toplumun her alanında çocuk haklarına riayet etmiş ve çocukların bu haklarına özen göstermiştir. Ebeveynlere kız olsun erkek olsun çocuklar arasında eşit muamelede bulunulup ayrıma gidilmemesini, onların maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını, eğitim haklarından mahrum bırakılmamasını, anne ve babaların da en güzel şekilde onlara örnek olmalarını ve topluma kazandırılmalarını emir ve tavsiye etmiştir.

3.7.1. Hz. Peygamber'in Çocuk Öldürme Hadisesi Karşısındaki Tavrı

H. Peygamber, bu kötü davranışa karşı mücadele vermiş bu davranışın yanlış olduğunu devamlı olarak vurgulamış, nübüvvetin gelmesinden sonra görüştüğü kişilere bu menfur fiili yapmamalarını emretmiştir. H. Peygamber, nübüvvetin on ikinci yılı hac mevsiminde I. Akabe biatında⁴⁹⁶ kendisi ile görüşen Medine ehlinde⁴⁹⁷ ve Medine'ye hicretten sonra kadınlardan alınan biatlerde çocukları öldürmemelerini söyleyerek biatları alınmıştır. Huzâ'a kabilesinden İzzet bint Hâbil isimli bir kadın ile Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'den de çocuk öldürmemeleri hususunda biat alınmıştır.⁴⁹⁸

H. Peygamber, bu kötü davranışın yapılmaması hususunda Müslümanlara sadece tavsiye vermekle kalmamış bu yolda bizatihi örnek de olmuştur. Kızı H. Fâtıma'ya olan tavrı, onu ayakta karşılaması, namaz sırasına H. Zeyneb'in kızı Ümâme'yi kucağına alması, secdeye varırken bırakıp, kalkarken tekrar kucağına alarak namaza devam etmesi, kız çocuklarına karşı merhametinin en güzel örneklerindendir.⁴⁹⁹

3.8. İslâm'ın Hayvanlara Yönelik Uygulanan Şiddete Bakışı

İslâm, hayvanlara birçok hak vermiş ve onlara karşı iyi davranılmasını emretmiştir. H. Peygamber, Câhiliye Dönemi'nde uygulanan Musâbara (Sabru'l-Behâim)'ya karşı çıkmış ve bunu yapan kimselere lanet etmiş,⁵⁰⁰ öldürülürken bile hayvaların güzel

⁴⁹⁵ Enver Uysal, *İslâm'a Giriş-Gençliğin İslâm Bilgisi-*, Ed: Hayati Hökelekli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2007, s. 343.

⁴⁹⁶ İbn Kesîr, *Es-Siyretu'n-Nebeviyye*, s. 342.

⁴⁹⁷ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Hudûd, C. V, Bab, 10, s. 311.

⁴⁹⁸ İbn Hibbân, *Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 82; Yıldırım, "İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu", s. 95-96.

⁴⁹⁹ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Mesâcid, C. II, Bab, 9, s. 170.

⁵⁰⁰ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Hacc, C. VI, Bab, 12, s. 170

öldürülmesini acı çektirilmemesini emretmiştir.⁵⁰¹ İslâm, Câhiliye Dönemi'nde günah olduğuna inanılan kurbanlık deveye binmeme⁵⁰² ve mezarların başında kurban kesme⁵⁰³ âdetini ortadan kaldırmıştır. İslâm'ın hayvanlara gösterdiği merhamet hususunda, Hz. Peygamber, hayvanların neslinin devam etmesi için yumurtalarının alınmamasını, yuvalarına küçük abdest yapılmamasını emretmiş, gereksiz yere iğdiş edilerek nesillerinin devam etmelerinin önüne geçilmesini yasaklamıştır. Bal arısı, örümcek kuşu, kurbağa, karınca ve hühüt kuşu gibi bazı hayvanların ise öldürülmesini de izin vermemiştir. Sadece insanlara zararı dokunma ihtimali bulunan yılan, akrep, fare, kuduz köpek vb canlıları ise gerektiği durumda öldürülmesine müsaade edilmekle birlikte keyfi olarak da bu canlılarında öldürülmesinin de önüne geçilmiştir. Câhiliye Dönemi'nde uygulanan, devenin hörgücünün ve koyunun kuyruklarının canlı halde kesilerek yenilmesinin leş⁵⁰⁴ olduğunu ifade ederek bunlara da müsaade etmemiştir. Hz. Peygamber, hayvanları rahatsız edecek şekilde uzun süre sırtlarına binilmesini,⁵⁰⁵ hayvanların dövüştürülmesine,⁵⁰⁶ aşırı yük yükleyerek onlara eziyet edilmesine izin vermemiş, güzel isimlerle çağrılmasını emrederek onlara lanet okunmasını ve kötü söz söylenilmesini de men etmiştir.⁵⁰⁷ Bunun yanında, aç bırakılmamasını⁵⁰⁸, onların dövülmesini, özellikle yüz bölgesine vurulmasını ve şiddet ve işkence uygulanmasını kati suretle yasaklamıştır.⁵⁰⁹

3.9. Hz. Peygamber Dönemi'nde İşlenen Suçlar ve İslâm'ın Hukukuna Uygun Olarak Verilen Cezalar

İslâm ceza hukuku, uygulanacak olan cezaları, toplumun ıslah edilmesi, korunması ve toplumun geleceğini ayakta tutmak amacıyla belli esaslar çerçevesinde ele almıştır. İlk olarak ceza, toplumu suç işlemekten ziyade işlenecek suçtan korumayı hedeflenmektedir.

⁵⁰¹ Ülfet Görgülü, *Hayvan Etiği, İslam Hukukunda Hayvan Hakları ve Hayvanlara Karşı Sorumluluklarımız*, Ed: M. İhsan Karaman, Seyit Ankaralı, Tuncay Sandıkçı, 1. Baskı, İsar Yayınları, İstanbul 2019. s. 78.

⁵⁰² Zeki Tan, "Kur'an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur'an'ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği (II)", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 32, s. 154.

⁵⁰³ Tan, "Kur'an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur'an'ı Anlamadaki Rolü", s. 164.

⁵⁰⁴ Görgülü, *Hayvan Etiği*, s. 73, 78.

⁵⁰⁵ Mehmet Dilek, "Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2008, XIII, Sayı 20, s. 202.

⁵⁰⁶ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Cihâd Kitabı, Bab, 51, C. X, s. 57.

⁵⁰⁷ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Cihâd Kitabı, Bab, 50, C. X, s. 56.

⁵⁰⁸ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Cihâd Kitabı, Bab, 44, C. X, s. 39.

⁵⁰⁹ Ebû Dâvud, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Cihâd Kitabı, Bab, 52, C. X, s. 60.

Verilecek ceza toplumun menfaatine, ihtiyaç ve çıkarlarını uygun olmalıdır. Bireyin kötülüklerinden, toplumu koruma ihtiyacı var ise ölüm veya hapis cezası uygulanmalıdır. Bu açıdan bakıldığında toplumun korunması için verilebilecek her türlü cezai müeyyide meşru sayılmaktadır. Verilen cezada amaç suçludan intikam almak değil onu ıslah etmektir.⁵¹⁰ Bireye uygulanacak olan cezalar şahsi ve meşru olmak zorunda olup kişinin uyguladığı fiilden kendisinden başkası sorumlu tutulmayıp, İslâmi kural ve kaidelere uymak zorunluluğu bulunmaktadır.

İslâm, hükümlerinin ana gayesini can emniyeti, mal emniyeti, dinin emniyeti, aklın muhafazası ve neslin devamı olarak kabul etmektedir. İslâm, uygulanan cezalarda suçluyu terbiye etmeyi amaçlamış eziyet ve işkenceden uzak durmuştur. Bu açıdan bakıldığında bu cezanın infazında dikkat edilmesi gereken hususlar şunlardır: Değneğin kalınlığı parmak kalınlığında, düz ve budaksız olması gerekmektedir. Değneği vuran kişi elini omuz hizasına kadar kaldırması gerekmekte fazla kaldırarak şiddetle ve çıplak bedene, yüz, karın boşluğu, avret mahalli gibi hassas bölgelere vurulmamalıdır. Değnek farklı yerlere vurularak aynı yere vurulmayacak şekilde, erkeğe ayakta, kadına oturduğu yerde uygulanacak şekilde kurala bağlanmıştır.⁵¹¹

İslâm'ın cezalandırma ilkelerine bakıldığında beş madde öne çıkmaktadır. ,

1- *Kanunilik ilkesi*: Buna göre bir suçun suç olarak kabul edilebilmesi için kanuni bir dayanağı bulunmak zorundadır.

2- *Şahsilik İlkesi*: Bir kimsenin işlediği suçu bir başkasına yüklememiş suçu işleyen kim ise sorumlu olarak da o kişiyi tutmuştur.

3- *Genellik İlkesi*: Kanun karşısında herkesi eşit tutmuş kimsenin kimseye üstün ve ayrıcalıklı bir tavır sergilemesine müsaade etmemiştir. Devletin en üstünde bulunan devlet başkanının, devletin en altında bulunan herhangi birinden farkının olmadığını ifade etmiştir.

4- *Suç ve Ceza Dengesi*: Suç ile ceza arasında bir denge tesis etmiş, meydana gelen bir suçun cezasının o suça denk bir ceza ile cezalandırılmasını sağlamıştır.

⁵¹⁰ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I, s. 201.

⁵¹¹ Keskinoglu, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, s. 35, 288.

5- *Cezalandırmada adalet ve hakkaniyet*: Cezalandırmada adaleti elden bırakmamak, haksız uygulamalardan kaçınmak, haksız yere ceza vermemek ve bunun için tedbir almak.⁵¹²

İslâm ceza hukukuna göre, verilen cezalar amaç olmaktan ziyade araçtır. Cezalandırmada asıl olan etken, bireyin veya toplumun suça karşı korunmasıdır. Bunun yanında kişinin işleyeceği herhangi bir suça engel olmak, suçu işleyen kişiyi ıslah ederek topluma kazandırmak, ahiretteki günahının dünyada çekmesi ve dolayısıyla ahiretteki günah suçundan kurtulması, adaletin sağlanması ve mazlum olan kişinin kendisi ve ailesinin vicdanının rahatlatılması amaçlanmaktadır.⁵¹³

İslâm genel anlamda şiddete karşı olmasına rağmen, suç işlenmesinin önüne geçmek ya da işleyenin tekrar suça bulaşmasını engellemek için şiddete şartlı olarak izin vermiştir. İslâm'ın ceza uygulamalarında hedefi din, can, nesil, mal ve akli korumak olup bunlara karşı uygulanan suçlara verilecek cezaları zorunlu kılmıştır. Cezalarda caydırıcılığı esas almış, suçtan kaynaklı toplumun bozulmasının önüne geçmek hedeflenmiş, toplumun güvenliği amaçlanmıştır. İslâm hukukunda suçu ifade etmek için kullanılan cerime veya cinayet kelimeleri, zarar ifade eden ve yasaklanan her türlü davranış, cana veya mala karşı işlenen ve uygulanan haksız fiil, hadd, katl, kesme ve sürgün cezaları ile cezalandırılacak fiiller şeklinde tanımlanmaktadır.⁵¹⁴ Öldürme cana yönelik, yaralama veya koparma uzva yönelik, iftira ırza yönelik ve hırsızlık, gasp gibi davranışlarda mala yönelik cinayetler olarak isimlendirilmektedir. İslâm ceza hukukunda cezanın durumuna göre suçun taksimi had, kısas, diyet ve tazirdir. Bu bağlamda had, kısas, diyet ve taziri gerektiren suçlar şunlardır.⁵¹⁵

3.9.1. Had Cezası

Allah tarafından hükmü belirtilen cezalardır. Bu cezalarda kulun tasarruf yetkisi bulunmaz. Haddi gerektiren suçlar; Zina yapmak, iftira etmek, içki içmek, hırsızlık yapmak, harabe (savaş ve çatışma çıkarmak), irtidat (dinden dönmek) ve eşkıyalıktır.⁵¹⁶

⁵¹² Bardakoğlu, “Ceza”, *DİA*, VII, s. 475.

⁵¹³ Nazım Büyükbay, “Klasik İslâm Hukuku Literatüründe “Suç”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2016, IX, Sayı 42, s. 1765.

⁵¹⁴ Şükrü Selim Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi, İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında Bir Mukayese*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2016, s. 1.

⁵¹⁵ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I. s. 105.

⁵¹⁶ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I. s. 106.

Zina Yapmak: Toplumun düzenini bozan ve aile düzeninin ortadan kalkmasına neden olabilecek bu fiil ile alakalı olarak verilecek ceza Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir.⁵¹⁷ Zina fiilinin muhataplarının evli veya bekâr olmasına göre değişen suçlar hapis cezası, değnek cezası ve sürgün olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber, evli olan bir kimsenin cezasının yüz değnek ve recm, bekâr olan kimsenin cezasının ise yüz değnek ve bir yıl sürgün olduğunu belirtmiştir.⁵¹⁸

İftira etmek: Toplumda huzur ve düzenin bozulmasına neden olan bir diğer hadise, insanlara karşı iftira etmektir. Bu fiile maruz kalan kimse, toplum içerisinde kendine yer bulamaz, her daim başkalarının söylemleri altında ezilmeye ve kendisine her daim kötü gözle bakılmasına neden olur. Bu fiili yapanlar hakkında Kur'an-ı Kerim'de "Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir." buyrulmaktadır.⁵¹⁹

İçki İçmek: İçki içmek, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan fiillerden bir tanesi olmakla birlikte bu fiile uygulanacak ceza hususunda herhangi bir şey belirtilmemiştir.⁵²⁰ Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir Dönemlerinde 40 celde vurulmuş bu suçun cezası Hz. Ömer Dönemi'nde 80 celde olarak uygulanmıştır.⁵²¹

Hırsızlık yapmak: Hırsızlık toplumda insanların birbirlerine olan güvenlerini zedeleyen ve mali yönden insanları zor duruma düşüren fiil ve davranışlardır. Kur'an-ı Kerim'de bu uygunsuz davranışlar ile alakalı olarak nasıl bir ceza verileceği belirtilmiştir.⁵²²

Harabe (savaş ve çatışma çıkarmak): Toplumda huzur ve birliğin bozulmasına neden olan kaos ve kargaşanın ana etkenlerinden birisidir. Bu fiili yapanların nasıl bir cezaya çarptırılacağı Kur'an-ı Kerim'de belirtilmiştir.⁵²³ Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde namaz kılacaklarını ancak zekât vermeyeceklerini ifade eden insanlar ortaya çıkmış ve Hz. Ebû Bekir bu tür insanların üzerine askeri birlikleri sevk etmiştir.⁵²⁴

⁵¹⁷ Nur, 24/2; Nisa, 4/ 15-16.

⁵¹⁸ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Hudûd, C. V, Bab, 3, s. 285.

⁵¹⁹ Nur, 24/ 4.

⁵²⁰ Maide, 5/ 9.

⁵²¹ Kumaş, Bölükbaş, "İslâm Ceza Hukukunda Sarhoşluk Veren İçeceklerin İçilmesi: Cezanın Kapsamı Bağlamında Bir Tahlil", s. 52.

⁵²² Maide, 5/ 38.

⁵²³ Maide, 5/ 33.

⁵²⁴ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, C. X, s. 104.

İrtidat (Dinden dönmek) etmek: Dönmek, geri çevirmek ve kabul etmeme anlamlarına gelen ridde ve irtidat bir kimsenin kabul ettiği İslâm dininden çıkmasına denmekte, irtidat eden erkeğe mürted, kadına ise mürtedde denilmektedir.⁵²⁵ İnsanın sadece kendisini ilgilendiren bir davranış modeli olarak görülse de toplumda fitnenin ortaya çıkmasına neden olabilecek bir hareket tarzıdır. Bu hususla alakalı olarak Kur'an-ı Kerim'de dünyevi bir cezai müeyyideden bahsedilmez iken⁵²⁶ Hz. Peygamber, "Allah'tan başka (ibadete lâyık) hiçbir ilah bulunmadığına ve benim de Allah'ın muhakkak bir elçisi olduğuma şahadet eden Müslüman kimsenin kanı helâl olmaz, ancak şu üç sebepten biri ile helâl olur: Maktulün hayatı karşılığında öldürülmesi, zina eden kimsenin evli veya dul olması, İslâm dininden çıkıp Müslüman cemaatini terk etmesi!"⁵²⁷ buyurmaktadır. İslâm tarihinde irtidat hadisesi Hz. Peygamber Dönemi'nde üç kez, Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde yedi kez ve Hz. Ömer Dönemi'nde de bir kez meydana gelmiştir. Ancak bu dinden dönme hadiselerinde Hz. Peygamber'in ferdi bir ceza uygulaması görünmemektedir. Uygulanan cezalar ya da askeri faaliyetler bu irtidat hadiselerinin toplumsal isyanlara neden olmasından dolayı uygulanmıştır. Müseylimetu'l Kezzab, Esved el-Ansi, daha sonra Müslüman olan Tulayha b. Huveylid gibi kimseler kendilerinin peygamber olduklarını iddia ederek toplumda kargaşa ve kaosa neden olmuşlar ve bunların üzerine askeri seferler düzenlenmiştir.⁵²⁸

Eşkîyalık: Toplumda huzur ve emniyetin ortadan kalkmasına neden olan ve bozgunculuk yapan eylem ve fiiller yasaklanmış ve bu davranışlarda bulunanlar hakkında verilecek ceza, kesin olarak Kur'an-ı Kerim'de ifade edilmiştir.⁵²⁹ İslâm tarihinde, Ureyne kabilesinden bir grubun Medine'ye gelip burada rahatsızlanmaları ve neticesinde iyileştikten sonra Hz. Peygamber'in azatlısı Yesâr'ın otlattığı develeri elinden aldıkları gibi kendisini işkence ile öldürmüşler bu hadise üzerine seriyye düzenmiş ve bu insanlar cezalandırılmışlardır.⁵³⁰

⁵²⁵ İrfan İnce, "Ridde", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, C. XXXV, s. 88.

⁵²⁶ Ali İmran, 3/ 85.

⁵²⁷ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Kasâme, C. V, Bab, 6, s. 262.

⁵²⁸ Şükrü Aydın, "Kur'an Açısından Dinden Dönme (İrtidat) ve Cezası", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2017, X, Sayı 54, s. 961.

⁵²⁹ Maide, 5/ 33.

⁵³⁰ Mahmudov, "Zülcedr Seriyyesi", *DİA*, XLIV, s. 551.

3.9.2. Kisas ve Diyet Gerektiren Suçlar

Kisas ve diyet gerektiren suçlarda ise zarara uğrayan kimseye, bunun uygulanması veya affedilmesi yetkisi verilen suçlardır. Kisas ve diyeti gerektiren suçlar; kasten öldürme, kasta benzer (Şibh-i amd) öldürme, Hataen taksirle öldürme, Kasten candan başka uzva verilen zarar, Hataen candan başka uzva verilen zarar (son iki madde yaralanmaya neden olan dövme vb. fiiller sonucu meydana gelen zarardır.⁵³¹

3.9.3. Tazir Gerektiren Suçlar

Had ve diyet cezası gerektiren suçların dışında kalan suçlara tazir suçları denilmektedir. Bu suçlara verilecek ceza devlet başkanı veya onun atadığı hukuk insanlarının verdiği hükümler çerçevesinde uygulanan cezalardır.⁵³² Tazir, uslandırma manasına gelmekte olup faiz alıp vermek, emanet ihanet etmek, küfretmek, rüşvet vermek veya almak vb. suçlar bu açıdan değerlendirilmiş olup bu suçlarda hüküm yetkisini cezayı verecek kimseye bırakmıştır. Burada cezayı verecek kimse, tamamen serbest bırakılmayarak, belirli sınırlar çerçevesinde toplumun düzenini bozmayacak şekilde bireylerin doğru yola girmesinin hedeflenmesi sağlanmıştır.⁵³³

İslâm'da cezai müeyyidenin uygulanabilmesi için üç temel esas dikkate alınmak zorundadır. Birincisi, kişinin yapmış olduğu davranış ve o fiilin yasaklanmış olması gerekmektedir. İkincisi, yasak olan bu davranışı yapan kişinin o fiili kendi isteği ve özgür iradesiyle yapması gerekmektedir. Üçüncüsü ise bu davranışı yapan bireyin akıllı ve yaptığı bu fiili idrak etme yetisinin olmasıdır.⁵³⁴

İslâm toplum içerisinde meydana gelebilecek olan olumsuz fiil ve davranışların önlenmesi için izlenmesi gereken yolları belirlemiş ve bunu yedi başlık altında toplamıştır. Birincisi olumsuz fiillerin ne olduğunu belirten tariftir. İkincisi insanlara vaaz ve nasihat ederek bu olumsuz fiillerden uzaklaştırmaktır. Üçüncüsü gönül rızası ile bu olumsuz fiillere uymayanları zor kullanmak suretiyle bu fiilden uzaklaştırmaktır. Dördüncüsü bu davranışlara uymaya yeltenen kimseleri el ile uzaklaştırmaktır. Beşincisi bireyleri dövme veya ölüm ile tehdit ederek bu fiile yaklaşmalarını engellemek. Altıncısı

⁵³¹ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I, s. 107.

⁵³² Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*, s. 17.

⁵³³ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I, s. 108.

⁵³⁴ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. I, s. 568.

öldürme yolu ile insanların bu fiillere uymasının önüne geçmek, Yedincisi ise bu fiile uymak isteyenlerin başkalarından yardım istemek suretiyle engellemektir.⁵³⁵

Cezaların tasnif edilmesi halinde ise aşağıda belirtilen ayrım karşımıza çıkmaktadır.⁵³⁶

Asli olup olmadığına göre uygulanan cezalar olup bunlar asli cezalar, bedeli cezalar, tabi (tebei) cezalar, tamamlayıcı (tekmili) cezalar olarak dörde ayrılmaktadır. Hâkimin takdir yetkisine göre uygulanan cezalar ise belirlenmiş cezalar ve iki limit arasındaki cezalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Mahalline/Maddiliğine (Uygulama durumuna) göre uygulanan cezalar üçe ayrılmakta olup bunlar bedeni cezalar, psikolojik cezalar ve mali cezalardır. Hürriyeti bağlayıcı veya mahrum edici cezalar ise ihtiyati hapis cezası ve cezai hapis olarak ikiye ayrılmaktadır. Dünyevi ve uhrevi olarak uygulanan cezalar ikiye ayrılmakta bunlar ise dünyevi cezalar (bunlar kısas, zina haddi, kazif haddi, hırsızlık haddi, yol kesme haddi olarak beşe ayrılır.) ve uhrevi cezalardır. Suçların hedefleri açısından uygulanan cezalar ise insanın canına kast edilen suçlara yönelik uygulanan cezalar (bunlar katl suçu, yaralama suçu), nesle yönelik uygulanan cezalar (zina suçu), mala yönelik uygulanan cezalar (hırsızlık vb.), akla yönelik uygulanan cezalar (içki, uyuşturucu), dine ve nizama yönelik uygulanan cezalar (fitne ve kaos) olarak ortaya çıkmaktadır. Suçun ağırlığına göre uygulanan cezalar ise had, kısas ve diyet cezaları ile tazir cezasıdır.

İslâm her ne kadar şiddete karşı olsa da toplumun huzur ve refahı için şiddetin uygulandığı cezalar farklı şekillerde kendini göstermiştir. Câhiliye toplumunda insanların kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeleri, İslâm'da onaylanmamış, birey esaslı değil toplum esaslı bir birliktelik sağlanmaya çalışılmıştır. Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması, insanların daha sağlıklı bir ortamda yaşamaları için belli kural ve kaideler çerçevesinde hareket edilmesi hususunda mücadele edilmiştir.

3.9.4. El Kesme

El kesme cezası, İslâm toplumunda özellikle hırsızlık hadiselerinde meydana gelen bir cezai müeyyidedir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta, İslâm'ın hırsızlık hadiselerini soruştururken, bunun yapılma nedenlerine bakması ve hırsızlık yapan

⁵³⁵ Udeh, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, C. II. s. 33.

⁵³⁶ Has, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi*, ss. 20-23.

herkesin elini kesme yoluna gitmemesidir. Hz. Peygamber Dönemi'nde hırsızlık nedeniyle eli kesilen ilk erkek Hıyâr b. Adî b. Nevfel iken ilk kadın Beni Mahzûm kabilesine mensup Mürre bint Ebû Süfyân b. Abdülesed olduğu rivayet edilmektedir.⁵³⁷ İslâm'ın işlenen suçlar karşısında herkese eşit davranması hususunda aşağıdaki örnek dikkate şayan bir uygulamadır. Medine'de ikamet eden Fâtıma bint Esved, Mekke'nin fethi esnasında ziynet eşyası çalmasından dolayı el kesme cezası uygulanmış, Mahzûm kabilesinden olmasından dolayı Kureyşliler bu hadiseye üzülmüşler ve Üsâme b. Zeyd'i aracı olarak Hz. Peygamber'e göndermişlerdir. Hz. Peygamber, Üsâme'nin bu tavrını hoş karşılamamış ve "Allah'ın verdiği bir cezanın affı için mi şefaati ediyorsun" diyerek tepki göstermiş ve "Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etseydi onun da elini keserdim" diyerek kimseye ayrıcalıklı davranmayacağını ifade ederek had cezasını uygulamıştır.⁵³⁸

3.9.5. Kırbaqlama ve Recm

İçki insanın aklına zarar vermesi ve toplumda huzursuzluğa neden olmasından dolayı haram kılınmıştır. Bu fiili işleyenlere karşı Kur'an-ı Kerim'de bir cezai yaptırım belirtilmemiş ise de Hz. Peygamber ve sonrası halifeler döneminde cezai yaptırımların uygulandığı görülmüştür.

Nuaymân b. Amr veya Abdullah el-Himâr olarak bilinen sahâbi içki içtiği için Hz. Peygamber'in huzuruna getirilmiş ve cezalandırılmıştır. Hz. Peygamber'in huzuruna içkiden dolayı çok çıkmasından dolayı sahâbeden birisinin "Allah ona lanet etsin" demesi üzerine Hz. Peygamber, o kimsenin Allah'ı ve Resulü'nü sevdiğini söyleyerek sahâbenin bu tavrını tasvip etmemiştir.⁵³⁹ Hz. Peygamber Dönemi'nde içki içen kimselere uygulanan kırk celde içki içen kimselere iki hurma dalı ile kırk celde, Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde aynı şekilde devam etmiş Hz. Ömer Dönemi'nde seksene çıkartılmıştır.⁵⁴⁰ Hz. Ömer Dönemi'nde, içki içen kimselere karşı uygulanan had cezasında oğlu Ubeydullah, Ebû Mihcen ve Rebîa b. Ümeyye b. Halef el-Mahzûmî'ye seksen değnek

⁵³⁷ Bardakoğlu, "Hırsızlık", *DİA*, XVII, s. 392.

⁵³⁸ Salim Ögüt, "Fâtıma bint Esved", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XII, s. 226.

⁵³⁹ M. Yaşar Kandemir, "Nuaymân b. Amr", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XXXIII, s. 220.

⁵⁴⁰ Ali Kumaş, Ali Haydar Bölükbaş, "İslâm Ceza Hukukunda Sarhoşluk Veren İçeceklerin İçilmesi: Cezanın Kapsamı Bağlamında Bir Tahlil", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2016, XVI, Sayı 1, s. 52.

had cezası uygulanmıştır.⁵⁴¹ Görüldüğü üzere verilen bu cezalarda kişinin konumuna önem verilmemiş halifenin oğlu dahi olsa cezai müeyyide yerine getirilmiştir.

Zina fiili, toplumu bozan ve aile mefhumuna zarar veren bir uygulama olmasından dolayı İslâm, bu menfur olaya müsamaha göstermemiş ve cezai müeyyidesi de ağır olmuştur. Hz. Peygamber Dönemi'nde, zina fiilini uygulayan kimseler karşı 100 celde cezası uygulanmış ayrıca bu cezanın yanında sürgün cezaları da tatbik edilmiştir. Ayrıca kadınsı davranışlarda bulunan kimselere karşı da şehir dışına sürgün etme şeklinde cezai müeyyideler uygulanmıştır.⁵⁴² Hz. Peygamber'e zina yaptığı için bir kadın gelmiş ancak kadının hamile olmasından dolayı çocuğunu dünyaya gelene kadar recm cezası ertelenmiş, doğumun meydana gelmesinden sonra bu ceza tatbik edilmiştir.⁵⁴³ Hz. Ömer, recm cezasının uygulanması ile alakalı olarak hem Hz. Peygamber hem de kendi döneminde bu cezai müeyyidenin uygulandığından bahsetmektedir.⁵⁴⁴

3.9.6. Kısas ve İdam Cezası

İslâm, toplumda kaos ve kargaşanın önüne geçmek, toplumda nizamı sağlamak için haksız bir şekilde bir kimsenin canına kıyan kimseye kısas cezasını uygulamış ve kısasın, insan hayatını koruduğu Kur'an-ı Kerim'de⁵⁴⁵ belirtilmiştir.

Hâris b. Süveyd b. Sâmit, Evs kabilesine mensup olup babası Süveyd b. Sâmit, Medine'de Buâs savaşında, Mücezzer b. Ziyâd el-Belevi tarafından öldürülmüştü. Uhud savaşında Hâris b. Süveyd, babasının intikamını almak için Mücezzer b. Ziyâd el-Belevi'yi habersiz bir şekilde katletmiş ve akabinde Beni Amr kabilesine sığınsa da kısas hükmünce öldürülmüştür.⁵⁴⁶

⁵⁴¹ Taberî, *Tarih*, C. III, s. 619; İbn Hibbân, *Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 370.

⁵⁴² Nebi Bozkurt, "Sürgün", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 166.

⁵⁴³ Müslim, *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Kitâbu'l-Hudûd, C. V, Bab, 5, s. 294.

⁵⁴⁴ Taberî, *Tarih*, C. III, s. 202.

⁵⁴⁵ Bakara, 2/ 179.

⁵⁴⁶ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 279'da Kelbi, Cülâs b. Süveyd'in, Mücezzer b. Ziyâd el-Belevi'yi öldürdüğünü kısas gereği ise Cülâs'ın, Hz. Peygamber tarafından öldürüldüğü ve bunun da İslâm'da uygulanan ilk kısas olduğunu belirtilmektedir. Aynı eserin 392. Sayfasında ise Hâris b. Süveyd'in öldürdüğünden bahsetmektedir. Mehmet Efendioğlu, "Mucezzer b. Ziyâd", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2020, C. XXXI, s. 449'da Mücezzer b. Ziyâd'ı öldüren kişinin Hâris b. Süveyd olduğundan bahsetmektedir. Aynı şekilde Mücteba Uğur, "Cülâs b. Süveyd" *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VIII, s. 107'de Cülâs b. Süveyd'in, Mücezzer b. Ziyâd el-Belevi'yi öldürmesi ile alakalı herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Yukarıda belirtilen üç kaynaktan da Mücezzer b. Ziyâd el-Belevi'yi öldüren kişinin Hâris b. Süveyd olduğu ağır basmaktadır. Çünkü Cülâs b. Süveyd ismi bu üç kaynaktan sadece birinde bir rivayet olarak geçmektedir.

Zeyneb bint Hâris, Hz. Peygamber'in Hayber'i fethettiği gün, Hz. Peygamber'den intikam almak amacıyla bir keçi keserek ikramda bulunmuş ve keçiyi kestikten sonra Hz. Peygamber'in, hayvanın neresini daha çok sevdiğini öğrenmiş, Labuti ismi verilen bir zehir ile zehirleyerek bu hayvanı ikram etmiştir.⁵⁴⁷ Hz. Peygamber, sahâbe ile sofrada etten bir lokma almış ve etin zehirli olduğu kendisine vahiy yoluyla haber verilmesi üzerine eti bırakmış ve yememeleri hususunda sahâbeyi uyarmış ancak o sırada, Bişr b. el-Bera yuttuğu lokma nedeniyle zehirlenmiştir. Bişr'in eti yedikten hemen sonra öldüğü⁵⁴⁸ bir başka rivayette ağrısının bir yıl devam ettiği ve daha sonra öldüğünden bahsedilmektedir. Hz. Peygamber, bu kadını çağırarak neden böyle davrandığını sorduğunda, kadın "Babamı, amcamı ve kocamı öldürdün ve kavmimin her şeyini aldın. Dedim ki: Eğer Peygamber ise benim yaptığımı keçi ona haber verir. Eğer hükümdar ise ondan kurtuluruz. Sen bu konuda ne yapıyorsan yap" diye cevap vermiştir. Bu hadise üzerine bu kadının kısas gereği öldürülüp asıldığı bildirilirken bir başka rivayette ise affedildiğinden bahsedilmektedir.⁵⁴⁹

Asılarak kişinin idam edilmesi tarih boyunca uygulanan bir cezalandırma şekli olup İslâmî Dönem'de de tatbik edilmiştir. İslâm'a, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlıkta sınır tanımayan, Bedir savaşında Müslümanlara esir olan ve asılarak öldürülen ilk kişi Ukbe b. Ebû Muayt b. Ebû Amr b. Ümeyye b. Abdüşems'tir. Kendisi Bedir savaşı dönüşünde Irku'z-zabye denilen mevkide asılarak infaz edilmiştir.⁵⁵⁰

Hz. Peygamber, Mekke'nin fethinde altısı erkek, dördü kadın olmak üzere on kişinin öldürülmesini emretmiş⁵⁵¹ fakat bunlardan bazılarını daha sonra affetmiştir.

⁵⁴⁷ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 576; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 19.

⁵⁴⁸ Habîb, *Kitâbü Esmâ 'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, s. 81.

⁵⁴⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 576'da bu kadının akıbeti ile alakalı iki bilgiyi de vermiş olup; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 18; İbn Hibbân, *Ahbâru'l-Hulefâ*, s. 231'de Hz. Peygamber'in bu kadına bir şey yapmadığını ve onu affettiğinden bahsetmektedir.

⁵⁵⁰ Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 184.

⁵⁵¹ Belâzürî, *Ensâb*, C. I, s. 422'de altı erkek, dört kadın toplamda 10 kişi olduğundan bahsederken; İbn Hibbân, *Ahbâru'l-Hulefâ*, ss. 252-253'de toplamda altı kişi; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 211'de sekiz erkek dört kadın toplamda 12 kişi olduğundan bahsetmektedir. Kılıç, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Mekke'nin Fethi", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, C. I, s. 491'de Hz. Peygamber'in Mekke'de öldürülmesini emrettiği kişilerin sayısının 10'u erkek 4'ü kadın olmak üzere 14 kişiden meydana geldiğini belirtmekte fakat bunların isimleri hakkında bir bilgi vermemekte bu 14 kişiden 9'unun Hz. Peygamber'den af dilediğini ifade etmektedir.

Affedilenler arasında İkrime b. Ebû Cehil,⁵⁵² Mekke'nin fethinde silahlı direnişe kalkışan⁵⁵³ daha sonra Müslüman olan Safvân b. Ümeyye,⁵⁵⁴ Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in çocuğunun düşmesine sebep olan Hebbâr b. Esved⁵⁵⁵, Sehm'li Abdullah b. ez-Ziba'ri⁵⁵⁶, Vahşi b. Harb⁵⁵⁷, Hind bint Utbe⁵⁵⁸ ile Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh⁵⁵⁹ bulunmaktaydı.

Abdullah b. Hatal,⁵⁶⁰ Müslüman olmuş ve Medine'ye hicret etmişti. Hz. Peygamber tarafından zekât memuru olarak görevlendirilen İbn Hatal, zekât toplamaya giderken yanında Huzâa kabilesinden kendisine hizmet eden kişiyi dediğini yapmadığı için öldürmüş ve korkarak yanındaki zekât malları ile Mekke'ye giderek eski dinine girmiştir. Abdullah b. Hatal'ın, Ebû Berze el-Eslemi,⁵⁶¹ Hâlid b. Nadle veya Şerik b. Abde tarafından öldürüldüğü şeklinde rivayetler bulunmaktadır.⁵⁶²

Mıkyas b. Dubâbe⁵⁶³ el-Kinani'nin⁵⁶⁴ kardeşi Hâşim b. Dubâbe b. Hazen, Müslüman olmuş ve Müreysi savaşı sırasında ensardan bir Müslüman tarafından yanlışlıkla öldürülmüştü. Hz. Peygamber, kardeşi Hâşim b. Dubâbe b. Hazen'in diyetinin kendisine vermesi üzerine Müslüman olmuştur. Fakat Mıkyas b. Dubâbe diyetini aldıktan sonra kardeşini öldüren ensarlı Müslümanı da öldürmüş ve eski inancına dönerek Medine'den

⁵⁵² Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 712; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 422; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 211; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. V, s. 261.

⁵⁵³ Mehmet Ali Kapar, "Safvân b. Ümeyye", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, C. XXXV, s. 486.

⁵⁵⁴ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 212; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. V, s. 261.

⁵⁵⁵ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 717; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 423; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 262.

⁵⁵⁶ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 213; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 264.

⁵⁵⁷ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 722; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 213; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 265.

⁵⁵⁸ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 426; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 62; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 214.

⁵⁵⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 716; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 420,424; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 60; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 212; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 262.

⁵⁶⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 719; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 420; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 60; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 212.

⁵⁶¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 719'da Ebû Berze el-Eslemi'den rivayetle Abdullah b. Hatal'ın, Kâbe'nin örtüsü altına sığındığını ve Ebû Berze el-Eslemi'nin onu oradan çıkarıp Hacerü'l-Esved ile Makam-ı İbrahim arasında boynunu vurduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Abdullah b. Hatal'ı öldüren kimseler ile alakalı olarak Sa'id b. Hureys el-Mahzûmi, Ammâr b. Yâsir ve Şerik b. Abde el-Aclâni'nin isimlerini de vermektedir; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 425'de Abdullah b. Hatal'ın, Ebû Berze el-Eslemi, Hâlid b. Nadle ve Şerik b. Abde tarafından öldürüldüğü hususunda farklı rivayetlerden bahsederken; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61 ve İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 232'de Ebû Berze el-Eslemi ile Amr b. Hureys'in kardeşi Sa'id b. Hureys'in öldürdüğünden bahsetmektedir.

⁵⁶² Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 425.

⁵⁶³ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 720'de Mıkyas b. Subâbe; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101'de Hubabe; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 424'de Dubâbe olarak zikrederken, Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 213'de Mıkyas b. Subâbe olarak zikretmektedir.

⁵⁶⁴ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 720; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 422; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 213; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 259.

ayrılmıştır. Mekke'nin fethi sırasında ise Nümeyle b. Abdullah el-Kinâne tarafından öldürülmüştür.⁵⁶⁵

Huveyris b. Nukayz⁵⁶⁶, Hz. Peygamber'e hakaret eden ve Mekke Dönemi'nde eziyet edenlerden birisi olup Ali b. Ebû Tâlib tarafından öldürülmüştür.⁵⁶⁷

Hilâl b. Abdullah b. Ahtal el-Edremi'nin iki şarkıcısı⁵⁶⁸ olup (Abdullah b. Hilâl'in olduğu da bahsedilmektedir.) isimleri Fertane ve Erneb (Karibe olduğunu da rivayet edilmektedir)'dir. Erneb (Karibe) öldürülmüş, Fertane ise Müslüman olmuş ve Hz. Peygamber tarafından affedilmiş⁵⁶⁹ ve Hz. Osman Dönemi'nde vefat etmiştir.⁵⁷⁰

Hâris b. Tulatîl, Beni Huzâa kabilesine mensup, Hz. Peygamber'e alay ve eziyette ileri gidenlerden olup Ali b. Ebû Tâlib tarafından öldürüldü.⁵⁷¹

Amr b. Hâşim b. Muttalib'in mevlâsı Sâre,⁵⁷² ölümlere ağıt yakan ve şarkı söyleyen birisi olup Medine'ye gelerek Hz. Peygamber'den yardım dilemiş ve Hz. Peygamber kendisine yardım etmişti. Ancak daha sonra eski inancına dönen Sâre, Hz. Peygamber'i hicveden şarkılar dile getirmeye başlamış ve Ali b. Ebû Tâlib tarafından da öldürülmüştür.⁵⁷³

Hakkında kısasa dayalı idam cezası verilen bir diğer örnek ise Ureyne kabilesine bağlı bir grup ile ilgilidir. Bu kabileye mensup bir grup Hz. Peygamber'in, azatlı kölesi Yesâr'ı Medine'ye 8 mil civarı mesafede bulunan Zülcedr'de (Cemmâ), ellerini ve ayaklarını keserek, diline ve gözüne diken batırmak suretiyle⁵⁷⁴ eziyet ve işkence ile öldürmüşlerdi. Bu hadise üzerine Hz. Peygamber, Şevval ayında hicri 6, miladi 628 yılında Kürz b. Câbir el-Fihri⁵⁷⁵ idaresinde bir seriyye gönderdi. Bu olaya karışan kişiler yakalanarak Zegabe

⁵⁶⁵ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 424.

⁵⁶⁶ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 717; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 422; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 213; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 258.

⁵⁶⁷ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 425.

⁵⁶⁸ İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 102; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 426; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 60; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, ss. 257-258.

⁵⁶⁹ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 422, 426.

⁵⁷⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 720.

⁵⁷¹ Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 258.

⁵⁷² İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. IV, s. 101; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 426; Taberî, *Tarih*, C. III, s. 61; Köksal, *İslâm Tarihi*, C. XV, s. 260.

⁵⁷³ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 426.

⁵⁷⁴ Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923-1517), *Mevahib-i Ledünniye*, Ter: Mahmut Abdülbaki Efendi, Haz: Osman Karabıyık, İhlas Gazetecilik, İstanbul 2007, s. 172'de gözlerine mih çaktıklarından bahsetmektedir.

⁵⁷⁵ Mahmudov, "Zülcedr Seriyesi", *DİA*, XLIV, s. 551.

denilen mevkide, kısas olarak elleri ve ayaklarını kesilerek, gözlerine mil çekildi ve asılmak suretiyle öldürüldüler.⁵⁷⁶ Bu hadisenin akabine ise Maide suresi 33. Ayet nazil oldu.⁵⁷⁷

İslâm, bir insanın öldürülmesine keyfi olarak hiçbir zaman izin vermemiştir. İslâm, yaratıcı olan Allah’a, onun elçisine, Müslümanlara veya toplum düzenini bozan kimselere ise müsamaha göstermemiş ve uygulanması gereken cezai müeyyidelerin uygulanmasına izin vermiştir. Bundan dolayı, Hz. Peygamber’in öldürülmesine izin verdiği veya bunun için göndermiş olduğu seriyyeler bulunmakla birlikte yapılan bu seriyyeler ve meydana gelme süreci ise şu şekildeydi.

Asmâ bint Mervân’ın Öldürülmesi: Hz. Peygamber’e eziyet eden İslâm’a ve Müslümanlara düşmanlıkta ileri giden⁵⁷⁸ birisi olup (H.2/Mart 624) Umeyr b. Adî b. Harşe⁵⁷⁹ tarafından Hz. Peygamber’in izin vermesi üzerine öldürdü.⁵⁸⁰

Ebû Afek’in Öldürülmesi: Hz. Peygamber’e ve Müslümanlara ağır hakaretlerde bulunan ve 120 yaşında bir Yahudi olan Ebû Afek (H.2/ Mart-Nisan 624) Umeyr b. Adî b. Harşe tarafından öldürmüştür.⁵⁸¹

Kâ'b b. Eşref'in Öldürülmesi: Anne tarafından Beni Nadîr Yahudilerinden olup Müslüman kadınların namuslarına laf eden⁵⁸² ve Bedir savaşı sonrasında Müslümanlara çok daha fazla kinlenen birisiydi. Hz. Peygamber, (H.3-14 Rebûlevvel/3-4 Eylül 624) tarafından görevlendirilen Muhammed b. Mesleme⁵⁸³ ve arkadaşları tarafından kurulan bir pusu akabinde öldürülerek⁵⁸⁴ başı gövdesinden ayrılmış ve Hz. Peygamber’e getirilmiştir.⁵⁸⁵

⁵⁷⁶ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 489.

⁵⁷⁷ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 449.

⁵⁷⁸ İbn Hibbân, *Ahbârü'l-Hulefâ*, s. 155.

⁵⁷⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 179’da Hareşe diye naklederken; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 441’de Harşe; Elşad Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları*, TDV Yay., 2. Baskı, Ankara 2017, s. 460’da Hatmi diye bahsetmektedir.

⁵⁸⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 179.

⁵⁸¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, ss. 180-181.

⁵⁸² Taberî, *Tarih*, C. II, s. 471; Habîb, *Kitâbü Esmâ’i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşrâf*, s. 76.

⁵⁸³ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 188.

⁵⁸⁴ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 474; Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber’in Savaşları*, s. 464.

⁵⁸⁵ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 192.

İbn Süneyne'nin Öldürülmesi: Yahudi olup ölümü, Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesinden sonra İslâm'a, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlığından dolayı öldürüldüğünü ifade edebiliriz.⁵⁸⁶

Muâviye b. Mugîre'nin Öldürülmesi: Uhud savaşı sonrasında müşrik ordusu ile irtibatı kopan ve Medine'ye gelen Muâviye b. Mugîre b. Ebû'l-Âs, Medine'de, Hz. Osman'ın evine sığındı.⁵⁸⁷ Hz. Peygamber, Mugîre'nin, Medine'de olduğu haberini ashabına vererek onu bulmalarını emretti. Hz. Peygamber, Hz. Osman'a eman vermesinden dolayı Medine'yi terk etmesi için Mugîre'ye üç gün izin verdi. Ancak bu süre zarfında Mugîre'nin, Medine'de terk etmemesi üzerine Zeyd b. Hârise ile Ammâr b. Yâsir, Medine'ye üç mil mesafede bulunan Cemma'da ona yetişerek öldürdüler.⁵⁸⁸

Ebû Râfi'nin Öldürülmesi: Ebû Râfi Sellâm b. Ebû'l Hakik⁵⁸⁹ Hayber Yahudilerinin ileri gelenlerinden olup Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara düşmanlıkta ileri gidenlerden olup Hendek savaşında, müşrik Arapları Müslümanların üzerine kışkırtmasından dolayı Hz. Peygamber tarafından öldürülmesi emredilmişti.⁵⁹⁰ Abdullah b. Atik komutasında ne zaman meydana geldiği hususunda farklı görüşlerin bulunduğu⁵⁹¹ dört veya beş kişiden meydana gelen bir seriyye neticesinde öldürülmüştür. Ebû Râfi'nin öldürülmesi sırasında hanımının bağırması üzerine, seriyyede görevli Müslümanlar bu kadını da öldürmek istemişlerse de Hz. Peygamber'in, kadınların öldürülmesine müsaade etmemesinden dolayı dokunmamışlardır.⁵⁹² Bu hadise bize şunu göstermektedir ki Hz. Peygamber, İslâm'a ve Müslümanlara zarar veren kişiler haricinde kadına, çocuğa ve yaşlıya dokunulmasına müsaade etmemektedir.

⁵⁸⁶ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 193.

⁵⁸⁷ Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 399.

⁵⁸⁸ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 302.

⁵⁸⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 350'de bu ismi Hukayk olarak zikrederken, Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 445'de Hakik olarak zikretmektedir.

⁵⁹⁰ Habîb, *Kitâbü Esmâ 'i'l-Muğtâlîn Mine'l-Eşraf*, s. 78.

⁵⁹¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 348'de hicretin 46. ayı yani 4. yılda yapıldığını yazarken s. 350'de 6. yılında bu hadise için seriyye gönderildiğinden bahsetmektedir. Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 445'de ise bu seriyyenin 4. yılda yapıldığını ve akabinde Zâtürrikâ, Dûmetülcendel, Beni Müstalik, Hendek ve Beni Kurayza savaşının yapıldığından bahsetmektedir. Ayrıca aynı sayfada bu savaşın 5. yılda yapıldığını söyleyenlerinde olduğunu da belirtmektedir. Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 476'da Ebû Hukayk'ın, Hendek savaşında müşrik Arapları, Müslümanlar üzerine yapılacak savaş için kışkırtmaları ile alakalı hadiselerin bulunduğunu ifade ederek bu savaşın hicretin 6. Yılında meydana geldiğini belirtmektedir.

⁵⁹² İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 584.

Hâlid b. Süfyân b. Nübeyh el- Hüzeli'nin Öldürülmesi: Hâlid b. Süfyân b. Nübeyh el- Hüzeli, Müslümanlarla savaşmak için adam toplamasından dolayı Hz. Peygamber tarafından öldürülmesi emredilen kimselerdendi. Abdullah b. Üneys, Hicri 6. Yılda⁵⁹³ Urene vadisinde Hüzeli'nin yanına yaklaşmış⁵⁹⁴ insanların uykuda olduğu bir zamanda Hüzeli'nin başını gövdesinden ayırmak suretiyle öldürmüştür.⁵⁹⁵

Ümmü Kirfe'nin Öldürülmesi: Fâtıma bint Rebîa b. Zeyd⁵⁹⁶ ismi ile bilinen Ümmü Kirfe, Hz. Peygamber'e hakaret eden ve Müslümanlara düşmanlıkta aşırıya gidenlerden olup Beni Fezâre kabilesine mensup Rebîa b. Bedr'in kızı ve Mâlik b. Hüzeyfe b. Bedr'in hanımıdır.⁵⁹⁷ Daha önceleri Zeyd b. Hârise ile arkadaşlarına saldırılarla birçoğunun ölümüne neden olmasından dolayı Hz. Peygamber, kabilesinin üzerine askeri birlik sevk etmiş, sefer sonucunda kabileye mensup birçok kişi öldürülürken, Ümmü Kirfe ve kızı esir alınmıştır.⁵⁹⁸ Ümmü Kirfe'nin esir alındığı rivayetinin haricinde Kays b. el-Muhassir tarafından iki devenin arasına bağlanarak öldürüldüğünden de bahsedilmektedir.⁵⁹⁹ İslâm'ın savaşlarda bilfiil mücadeleye katılmadığı sürece kadın, çocuk ve yaşlı kimselerin öldürülmesini yasakladığı düşünüldüğünde öldürüldüğü ile alakalı bu rivayet doğru

⁵⁹³ Vâkidi, *Meğâzi*, s. 459; Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Gazveleri*, s. 468'de bu seriyyenin hicretin 4. yılında meydana geldiğini ifade ederken, aynı sayfa 552. dipnotta Sa'd'ın da bu seriyye ile alakalı tarihlendirmeyi hicretin dördüncü yılında yaptığını belirtmektedir.

⁵⁹⁴ İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 589.

⁵⁹⁵ Vâkidi, *Meğâzi*, s. 461.

⁵⁹⁶ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 612'de Ümmü Kirfe'nin isminin Fâtıma bint Rebîa b. Bedr olduğundan bahsetmektedir.

⁵⁹⁷ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 474.

⁵⁹⁸ Vâkidi, *Meğâzi*, s. 486; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 448'de Zeyd b. Hârise'nin bu seriyye ile görevlendirildiğinden bahsederken; İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 176'da iki rivayetten bahsederek birinde Zeyd b. Hârise diğerinde ise Hz. Ebû Bekir'in ordu komutanı olduğunu ifade etmektedir.

⁵⁹⁹ Şeybânî, *Şerhü's-Siyerü'l-Kebir*, C. I, s. 59; Vâkidi, *Meğâzi*, s. 486; Belâzûri, *Ensâb*, C. I, s. 448; Taberî, *Tarih*, C. II, ss. 612-613; Habîb, *El-Muhabber*, s. 336'da Zeyd b. Hârise tarafından Ümmü Kirfe'nin başının kesildiği ve insanların bundan haberdar olmaları için Medine'de çarşıda dolaştırıldığından bahsedilmektedir. Mehmet Ali Kapar, "Fezâre (Beni Fezâre)", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XII, s. 538'de Ümmü Kirfe'nin öldürülmediği kızı ile birlikte esir alındığından bahsedilmiş ve Ümmü Kirfe'nin öldürüldüğü fikrini doğru bulmamıştır. Buna neden olarak ise Hz. Peygamber'in kadın, çocuk ve yaşlıların öldürülmesine asla müsaade etmediği görüşünü öne sürmesidir. Bu husus ile alakalı olarak belirtilen Müslim, *Cihad ve Siyer*, 14'de belirtilen Hadis'te Ümmü Kirfe'nin ele geçirilen kızının durumu belirtilmiş, Ümmü Kirfe ile alakalı olarak herhangi bir durum belirtilmemiştir. İslâm sadece kadın, çocuk ve yaşlı ile sınırlandırmamış, savaşa katılmayan erkeklerinde öldürülmesine izin vermemiştir. Ayrıca konumuz içerisinde daha öncede ifade edildiği gibi din adamlarının da öldürülmesine müsaade etmemiştir. Ancak Mekke'nin fethinde de görüldüğü üzere İslâm'a düşmanlıkta aşırı gidenlere ve zarar verenlerin cinsiyetine bakılmamış ve Hz. Peygamber isimlerini belirttiği kadınların öldürülmesine izin vermiştir. Ancak, İbnü'l Esir, *El-Kâmil Fi't-Târih*, C. II, s. 176'da Huneyn savaşında mücadele eden Düreyd b. Sımme'nin yüz yaşının üstünde olduğu halde savaşa dâhil olmasından dolayı öldürüldüğünden bahsetmektedir. Masum bir kimse haricinde İslâm'a ve Müslümanlara tehdit olan bir kimsenin cinsiyetine ve yaşına bakılmayarak cezai müeyyide uygulanmıştır.

görünmemektedir. Zira Hz. Peygamber'in bu husustaki hassasiyetini bilen Zeyd b. Hârîse'nin bu kadının öldürülmesi hususunda böyle bir emir vermesi mümkün görülmemektedir.

Üseyr b. Zârim'in Öldürülmesi: Ebû Râfi Sellâm b. Ebû'l Hukayk öldürülmesinden sonra Yahudilerin başına Üseyr b. Zârim geçti. Hicretin 6. Yılı Şevval ayında Müslümanlara saldırma düşüncesinde olan Üseyr'in üzerine Abdullah b. Revâha komutasında bir seriyye gönderildi. Hayber'e ulaşan askeri birlik Üseyr b. Zârim'e, Hz. Peygamber'in kendisine valilik vereceğini söyleyerek Medine'ye yola çıkması yönünde ikna etti. Karkaratu Sibâr denilen mevkie Üseyr b. Zârim, pişman olmuş ancak Müslümanlar ile meydana gelen çatışma neticesinde öldürülmüştür.⁶⁰⁰

Rifâa b. Kays'ın Öldürülmesi: Beni Cüşem kabilesine mensuptur. Adam toplayarak Medine'ye saldıracağı haberinin Hz. Peygamber'e ulaşması üzerine hicri 8. Yıl Şaban ayında Abdullah b. Ebû Hadred komutasında üç kişiden oluşan seriyye gönderilmiş ve başı gövdesinden ayrılarak Medine'ye getirilmiştir.⁶⁰¹

Hz. Peygamber'in Beni Kurayza Savaşındaki Esirler Hakkındaki Hükümü: İslâm tarihi açısından önemli olan ve batılı müsteşrikler tarafından da farklı şekilde algılanan en önemli hadise Beni Kurayza savaşı neticesinde meydana gelen uygulamaydı. Benî Kureyza Savaşı, Yahudilerin, Müslümanlara ihanet etmelerinin sonucunda, çarşamba günü, 23 Zilkade 5/15 Nisan 627 tarihinde meydana geldi.⁶⁰² Savaş sonucunda Müslümanlar, Yahudilere üstünlük kurarak onları teslim olmaya zorladılar. Yahudilerin teslim olması sonucunda, Medine'de, Evs kabilesine mensup kişiler Yahudilere hafif cezalar verilmesi hususunda Hz. Peygamber'e ricada bulundular. Bunun üzerine Hz. Peygamber, hüküm verme görevini Evs kabilesi reisi Sa'd b. Muâz'a verdi. Sa'd b. Muâz'a verilen bu hakemlik görevi Kurayzalı Yahudiler tarafından da kabul edildi.

Hz. Peygamber, Sa'd b. Muaz'a bu görevi verdiği zaman, Sa'd "Benim, Benî Kurayza hakkındaki hükmüne razı mısınız?" dedi. Onlar, "Evet" dediler. Sa'd daha sonra Hz. Peygamber'in bulunduğu yöne yöneldi ve "Buradakilere de söylüyorum aynı şeyi,

⁶⁰⁰ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 488.

⁶⁰¹ Taberî, *Tarih*, C. III, s. 37; Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, s. 481.

⁶⁰² Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 431; Casim Avcı, "Kurayza", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, XXVI, s. 432; Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları*, s. 226.

(Vereceğim hükme razı mısınız)” Resûlullah “Evet kabul ediyoruz” dedi. Bunun üzerine Sa’d b. Muâz şu hükmü verdi: “Savaşacak gücü bulunanların tamamı öldürülecek, kadın ve çocuklar esir, malları da ganimet sayılacak.”⁶⁰³ Verilen hükme Kurayzalılar itiraz etmemiş ve bu hüküm sonucunda Müslümanlara direnen başta idarecileri, Nadîrli Huyey b. Ahtâb ve Ka’b b. Esed başta olmak üzere dörtü⁶⁰⁴ bulan Yahudi erkek ayrıca Müslümanlardan bir kişinin şehit olmasına sebep olan bir Yahudi kadında⁶⁰⁵ idam edilmiştir. Sa’d b. Muaz’ın, vermiş olduğu karar üzerine Hz. Peygamber, “Vallahi sen, yedi kat göklerin üstünden Allah’ın hükmüyle hükmettin” demiştir. Hz. Peygamber, bunları öldürme görevini Ali b. Ebû Tâlib ile Zübeyr b. Avvâm’a vermiştir.⁶⁰⁶ Kurayza Yahudilerine verilen cezadan Kur’an-ı Kerim’de⁶⁰⁷ bahsedilmiş olup 1.000 kadar kadın ve çocuk, esir edilerek malları ganimet olarak Müslümanlar tarafından paylaşılmıştır.”⁶⁰⁸

Bu savaşta, Beni Kurayza Yahudilerine verilen hükmün, bazı yabancı müşteşrikler tarafından acımasız ve ağır olduğu belirtilmişse de kararın ağırlığı Müslümanlar ile Yahudiler arasında yapılan Medine sözleşmesinin ihlali ve Tevrat’ın hükümlerinden kaynaklanmaktaydı. Yapılan ihanet, Müslümanları arkadan vurarak ortadan kaldırılmalarına sebep olacak türden bir ihanetti. Ayrıca verilen cezanın mimarı olan Sa’d b. Muaz, cezayı vermeden önce iki tarafa da vereceği hükme razı olup olmayacağını sormuş ve iki tarafta verilecek hükme razı olacaklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, Sa’d b. Muaz, vermiş olduğu hükmü Yahudi şeriatına göre vermiş Yahudi önderlerinden olan olan Huyey b. Ahtab öldürülmeden önce “Ey İnsanlar! Allah’ın emrinde razıyız bu Allah’ın

⁶⁰³ Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 20. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017, C. I, s. 338.

⁶⁰⁴ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 448’de öldürülenlerin sayısı hakkında 600 ile 750 kişi şeklinde çeşitli rakamlar zikretmiştir. İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. III, s. 331 ve Taberî, *Tarih*, C. II, s. 563’de 600, 700, 800 ve 900 şeklinde farklı rakamlar belirtmişlerdir. İbn Kesîr, *Es-Siyretu’n-Nebeviyye*’de farklı rivayetler mevcut olup sayfa 579’da 400 kişi olduğundan bahsedilirken sayfa 580’de 600’den 900’e kadar farklı rivayetler verilmektedir. Numani, Nedvi, Doğrul, *İslâm Tarihi* I, s. 246’da siret yazarlarının 600 Kurayzalı yahudinin öldürüldüğünden ancak sahih kitapların öldürülen Yahudilerin sayısının 400 olduğundan bahsetmektedir.

⁶⁰⁵ Taberî, *Tarih*, C. II, s. 568.

⁶⁰⁶ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 444, 445.

⁶⁰⁷ Ahzab, 33/ 26, 27.

⁶⁰⁸ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, C. I, s. 339’da savaş sonucunda ele geçirilen yerlerde neler yapılması gerektiği Tevrat’da (Tesniye, XX. 13, 14) şöyle ifade edilmektedir.” Bir şehre karşı cenk etmek için yaklaştığın zaman, onu barışa çağıracaksın. Eğer sana sulh cevabı verirse ve kapılarını sana açarsa, içinde bulunan bütün kavim sana angaryacı olacaklar ve sana kulluk edecekler. Eğer seninle musalaha etmeyip cenk etmek isterse, o zaman onu muhasara edeceksin. Rab onu senin eline verdiği zaman, onun her erkekini kılıçtan geçireceksin. Kadın ve çocukları, hayvanları, şehirde olan her şeyi, bütün malını kendin için çapul edeceksin. Allah Rabbi’nin sana verdiği düşmanlarının malını yiyeceksin.

İsrailoğullarına yazdığı bir yazı, kader ve ölüm kalım savaşıdır.”⁶⁰⁹ demiş ve bu sözlerinden sonra öldürülmüştür.⁶¹⁰

3.9.7. Hapis

Müslümanların, Medine’ye hicretlerinden sonra hapis kavramı kendini göstermiştir. Hapis cezaları, suçlunun yakalanması ile infaz edilmesi arasındaki süreyi kapsamakta veya kefalet gibi şartlar ile kişi salıverilmektedir. Hapis uygulamasındaki amaç, suçluyu ıslah ederek topluma kazandırmaktır. Hz. Peygamber Dönemi’nde, özellikle hapishane yeri bulunmayıp evler veya çok amaçlı kullanılan mescitler, hapishane görevini ifa etmekteydi. Buradan hareketle ilk hapishanenin evden bozma bir yer olduğu ve Hz. Ömer Dönemi’nde satın alınan bir evin ise kurumsal olarak hapishane amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Hz. Peygamber’in uygulamalarında ki hapis cezalarına örnek olarak şunlar verilebilir:

Hendek savaşının akabinde ve Yahudileri ile alakalı olarak Sâd b. Mu’az’ın vermiş olduğu hükmün uygulanması esnasında Beni Kurayza’ya ait erkek esirler Üsâme b. Zeyd’in evinde, çocuk ve kadınları ise Remle bint el-Hâris’in (el-Hâris’in kızının) evinde hapsedilmişler ve daha sonra erkekler infaz edilmişlerdir.⁶¹¹ Hz. Peygamber Dönemi’nde, Hirmas b. Habîb isimli biri Hz. Peygamber’e, alacağı olduğunu ve borçlunun borcunu ödemediğini haber edince borçlu kişi hapsedilmiştir. Gatafan kabilesine mensup bazı kimseler, Beni Gıfar kabilesine mensup iki kişinin develerini çaldıklarını Hz. Peygamber’e bildirmişler ve bunun üzerine beni Gıfar kabilesine mensup bu iki kişi hapsedilmiştir. Develerin daha sonra gelmesi üzerine hapsedilen kimseler serbest bırakılmışlardır.⁶¹²

⁶⁰⁹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 445; İbn Hişâm, *Siret-i İbn Hişâm*, C. III, s. 331.

⁶¹⁰ Mahmudov, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamberin Savaşları*, s. 241. İsrail Velfenson isimli bir Yahudi tarihçisinin şu yorumundan bahsetmektedir. ” Medine’den sürgün edilen Yahudilerin kendi topraklarına dönmek için uğraşmaları kınanacak bir durum değildir. Ancak Yahudilerin ayıplandıkları husus, bir grup Yahudi ile Kureyş müşrikleri ile arasında vuku bulan konuşma ve anlaşmalarıdır. Yahudilerin böyle çirkin bir hata işlememeleri gerekirdi. Kurayza Yahudileri puta tapanlarla birlikte savaşmışlar ve Tevrat’ın putperestlere nefretle bakmayı tavsiye eden, onlara düşmanca davranmayı emreden hükümlerine zıt hareket etmişlerdir.” demektedir.

⁶¹¹ Vâkıdî, *Meğâzi*, s. 444.

⁶¹² Metin Yılmaz, “İslâm Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkûmların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2001, XII, Sayı 12-13, s. 559.

3.9.8. Sürgün (Tard)

Hiz. Peygamber Dönemi'nde uygulanan bir diğler cezalandırma yöntemi ise kişilerin yaşadıkları yerlerden başka yerlere sürgün edilmesi idi. Hicretten sonra Hiz. Peygamber'in davranışlarını taklit etmesi ve müşrikler hakkındaki bazı özel bilgileri başka yerlerde konuşmasından dolayı Hakem b. Ebü'l-Âs, Medine'den, Tâif'e sürgün edilmiştir. İslâm tarihinde meydana gelen ilk bireysel sürgün hadisesi⁶¹³ olup *taridü Resûlillah* ismi ile anılmıştır. Hiz. Peygamber'in vefatından sonra Hakem b. Ebü'l-Âs, Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer'in iktidarlarında Medine'ye geri gelmek için teşebbüste bulunmuşsa da kendisine müsaade edilmemiş, Hiz. Osman Dönemi'nde Medine'ye dönmesine izin verilmiştir.⁶¹⁴

⁶¹³ Selman Başaran, "Hakem b. Ebü'l-Âs", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1997, C. XV. s. 175.

⁶¹⁴ Bozkurt, "Sürgün", *DİA*, XXXVIII, s. 166.

SONUÇ

İnsanlık tarihi ile paralel hareket eden şiddet hadiseleri, genel olarak yerleşik ve göçebe toplumlarda farklı şekilde kendini göstermekteydi. Hapis veya işkence uygulaması ise göçebe toplumlara göre yerleşik toplumlarda daha çok görülen uygulamalardandı. Yerleşik toplumlardan Mısır ve Çin gibi medeniyetlerde bu iki cezai müeyyide her zaman başvurulmuş yöntemlerdendi. Ancak göçebe bir toplum olan Türklerde ise hapis cezası çok kısa sürmekte genel olarak ölüm cezası görülmekte bununla birlikte işkence kavramlarına pek rastlanmamaktaydı. Aynı şekilde Arap coğrafyasında da Güney Araplarında devlet kültürünün olmasından dolayı hapis cezası daha çok görülmekteydi. Fakat Hicaz bölgesi içerisinde olan Mekke ve Medine gibi yerleşim yerlerinde ise hapis cezası daha kısa sürmekte, çölde yaşayan bedevi kabilelerde ise bu ceza türü uygulanmamaktaydı.

Câhiliye toplumuna bakıldığı zaman şiddet, fiziki, cinsel, psikolojik ve ekonomik olmak üzere her çeşidi ile kendine yer bulmuştur. Sadece toplum nizamını koruma ile sınırlı kalmayan bu uygulama insanların egolarını tatmin amacıyla da kullanılmıştır. Ateşte yakmak, aç ve susuz bırakmak, suikast uygulamak, zehirlemek, taşlayarak öldürmek, göze ve dile diken batırmak, asarak öldürmek, diri diri toprağa gömmek, insanı kurban etmek, mızraklamak veya kazık çakmak, kişinin kafasının kesilmesi veya boğazlanması, müsl, Musâbara (Sabru'l-Behâim), yüksekte atmak Cahiliye toplumundaki öldürme tekniklerindendi. Bedeni işkence çeşitleri içerisinde boğma, dumanla nefessiz bırakma, dağlama, güneş altında bırakma, dövme, dilin bağlanması, ateş üzerine yatırma, aç-susuz bırakma, el kesme, hapsetme (hürriyetten yoksun bırakma) ve sürgüne gönderme psikolojik olarak ise hâl/kan bağının koparılması, toplumsal aşağılama, kâküllerin kesilmesi ve dini soyutlama Arap toplumunda uygulanan cezai müeyyidelerdendi.

Hiz. Peygamber'e nübüvvetin gelmesinden sonra Mekkeli müşrikler tarafından Müslümanlar eziyet ve işkencelere maruz kalmışlardı. Müslümanlardan Mekke'de ailesi itibar sahibi olanlar, köle veya ailesi zayıf olan Müslümanlarla kıyaslandığında daha avantajlı bir durumda bulunmaktalardı. Zayıf veya köle olan kimseler çeşitli işkencelere maruz kalırken, itibarlı ailelerin çocukları bu tür eziyetlere çok maruz kalmamışlardır. Mekkeli Müşriklerce yapılan tüm bu eziyet ve işkencelere sadece inananlar değil Hiz. Peygamber'de maruz kalmış, kendisine fiziki ve psikolojik işkence Mekkeli müşrikler

tarafından her fırsatta uygulanmıştır. Hz. Peygamber bu aşamada inananlara sabretmelerini ve bu sabırlarının karşılığını alacaklarını söyleyerek onları motive etmiştir.

Hz. Peygamber'in, Medine'ye hicretinden sonra kurulan İslâm Devletinde, Câhiliye Dönemi'nde uygulanan tüm insanlık dışı davranış modellerine son verilmiştir. Câhiliye toplumunda, nübüvvet öncesinde ve nübüvvetle birlikte Müslümanlar üzerinde uygulanan işkence kesin şekilde yasaklanmıştır. Şiddet olarak ele alınabilecek kavramlar ise toplumu ayakta tutmak, birlik ve beraberliğin bozulmaması adına uygulanmıştır. Toplumda nifak yaratan isyan ve kargaşanın meydana gelmesinin önüne geçilmiş, insanların huzur ve birliklerini bozan davranışlara izin verilmemiştir. Toplumun ahlak yapısını ortadan kaldıran zina, insanların mallarına karşı yapılan hırsızlık veya insanın canına karşı yapılan tecavüzler yasaklanmış, bu tür eylemlerde bulunan kimseler ise toplumun düzeni ve refahının bozulmaması açısından, İslâmi hukuk çerçevesinde cezai müeyyide ile karşı karşıya kalmışlardır. İslâm'dan önce toplumda uygulanan müse hadisesi yasaklanmış ve ortadan kaldırılmıştır. Kadına değer verilmiş, toplum içerisinde kendilerini ifade etme özgürlükleri sağlanmıştır. Çocukların öldürülmesi yasaklanmış, anne karnında dahi olsa buna asla müsaade edilmemiş, buna riayet etmeyenler kısas hükmü gereğince cezalandırılarak insani değerlerine saygı gösterilmiştir. Savaş zamanında Câhiliye Dönemi'nde uygulanan merhametsiz davranışlar yerini sevgi ve merhamete bırakmış, esir veya köle fark etmeksizin insani kurallar çerçevesinde davranılması öngörülmüştür.

Çalışmada şiddet ve işkencenin tarihsel sürecinin yanında, İslâm'dan önceki şiddet ile İslâm'ın gelmesinden sonraki şiddet karşılaştırma yöntemi ile ele alınmış, İslâm ile birlikte ortadan yasaklanan şiddet hadiseleri göz önüne serilmiştir. İslâm'ın gelişile birlikte kadına, çocuğa, esirlere ve hayvanlara, kısaca toplumun tüm unsurlarına uygulanan şiddet çeşitleri ortadan kaldırılmış veya sınırlandırılmış, sadece toplum nizamını korumak amacı güdülmüş ve bu amaçla toplumda cezai müeyyideler uygulanmıştır. Esirlerin haklarına riayet edilmesi hususunda emir ve tavsiyelerde bulunulmuş, hayvanların hunharca öldürülmesi ve işkenceye maruz bırakılmasına asla izin verilmemiştir. Uygulanan cezai müeyyidelerde ise insan onur ve haysiyetine dikkat edilerek cezalar infaz edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ABBAS EL-CÜMEYLİ, Hudayr, *Kureyş*, Çev: Asım Sarıkaya, Endülüs Yayınları, İstanbul 2018.
- ABDURRAHMAN BİNTÜ'Ş-ŞÂTÎ, Âîşe, *Resûlullah'ın (sav) Hanımları (Annelerimiz)*, Ter: İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1987.
- ACAROĞLU, Ahmet, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslâm Tarihi Perspektifinden Değerlendirme", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2019, XXIII, Sayı 1, ss. 441-460.
- ACAROĞLU, Ahmet, "Hz. Peygamber (s.a.v) Döneminde Kadının Çalışma Hayatındaki Yeri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2019/1, Sayı 42, ss. 212-232.
- AĞIRMAN, Mustafa, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Hz. Peygamber ve Savaş", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, ss. 323-472.
- AKSOY, Ramazan, "İslâm Öncesi Toplumlarda ve İslâm'da Kadının Statüsü", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl 2021, Sayı XV, ss. 20-39.
- AKTAŞ, Aliye Mavili, *Aile İçi Şiddet (Aile içi Şiddet Kasının ve Çocuğun Korunması)*, 1. Baskı, Elma Yayınevi, Ankara 2006.
- AKTAŞ, Canan, *Antik Roma'da Köleler ve Meslekleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2022.
- AKTAŞ, Merve, *Hz. Peygamber'in Savaşlarında Kadın*, Ed: İhsan Arslan, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2021.
- AKYÜZ, Faruk, "Yeni Asur Devletinin Sürgün Politikası", *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, Ed: İrfan Albayrak, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020, ss. 129-180.
- ALGÜL, Hüseyin, "Himyeriler", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVIII, ss. 62-63.
- ALGÜL, Hüseyin, *İslâm Tarihi Hz. Muhammed*, Emin Yayınları, Bursa 2018, C. I-II.
- ALGÜL, Hüseyin, "Mus'ab b. Umeyr", *DİA*, TDV Yay., Ankara 2020, C. XXXI, ss. 226-227.
- ALTUNTAŞ, Hacı Mehmet, *Câhiliye Çağından Hz. Peygamber'in Vefatına Kadar Kan Davası*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2021.
- APAK, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, 3. Baskı, Ensar Yayınları, İstanbul 2016.
- APAK, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 20. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017, C. I-IV.

- APAK, Adem, “Câhiliye’ de Sosyal ve İktisadi Hayat”, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, ss. 87-104.
- APAK, Adem, “*Kabile*”, Endülüs Yayınları, İstanbul 2017.
- ARIK, Feda Şamil, “Türkiye Selçuklu Devleti’nde Siyaseten Katl”, *Belleten Dergisi*, Yıl 1999, LXIII, Sayı 236, ss. 43-94.
- ARSLAN, İhsan, “Hz. Peygamber’in Savaşlardaki Tavrı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2015, VIII, Sayı 39, ss. 1041-1051.
- ARSLAN, Selma, *Selçuklu Devletinde Suç ve Cezalandırma Usulleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar 2021.
- ASİLER, Çiğdem, *İslam Tarihinde İşkence (Emevilere Kadar)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018.
- ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, C. XXXIII, ss. 112-117.
- ATEŞ, Sevim, *Antik Yunan ve Roma’da Ceza Yöntemleri; İşkence Teknikleri ve İşkence Aletleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2023.
- AY, Mehmet Emin, “Hz. Peygamberimiz (SAV) ve Çocuklar”, Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV), *Diyanet İlmi Dergi Özel Sayı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Süreli Yayınlar Şube Müdürlüğü, Ankara 2000, ss. 161-180.
- AYDIN, Mehmet Akif, “Aile” *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1989, C. II, ss. 196-200.
- AYDIN, Mehmet Akif, Hamidullah, Muhammed, “Köle”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, C. XXVI, ss. 237-246.
- AYDIN, Şükrü, “Kur’an Açısından Dinden Dönme (İrtidat) ve Cezası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2017, X, Sayı 54, s. 959-968.
- AYDINLI, Abdullah, “Ebû Zer el-Gıfârî”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, C. X, ss. 266-269.
- AYÖNÜ, Yusuf, “Bizans İmparatoru I. Andronikos Komnenos’un Hayatı ve Devlet Teşkilatını Yeniden Düzenlemeye Yönelik Reformları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX, Sayı. 1, ss. 107-126.
- AVCI, Casim, “Kurayza”, *DİA*, TDV Yayın., Ankara 2002, C. XXVI, s. 431-432.
- AZİZOVA, Elnure, “Ukâz”, *DİA*, TDV Yay., XLII, İstanbul 2012, C. XLII, ss. 61-62.
- BAHAR, Hasan, *Eskiçağ Uygarlıkları*, 6. Baskı, Kömen Yayınları, Konya 2016.

- BAKKAL, Ali, Câhiliye Hukukundan İslâm Hukukuna, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. II, ss. 83-133.
- BALCI, İsrâfil, “Mürtedlerin Yakılarak Öldürüldüğüne Dair Rivayetlerin Tahlili”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2006, VI, Sayı 1, ss. 23-47.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Ceza”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VII, ss. 470-478.
- BARDAKOĞLU, Ali, ” Hapis”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1997, C. XVI, ss. 54-64.
- BARDAKOĞLU, Ali, “Hırsızlık”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, ss. 384-396.
- BAŞARAN, Selman, “Hakem b. Ebü'l-Âs”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1997, C. XV, ss. 175-176.
- BEDİRHAN, Yaşar, *İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*, Eğitim Kitabevi, Konya 2004.
- BELÂZÜRİ, Ebü'l Hasan Ahmed b. Yahya b. Câbir b. Dâvud (ö: 279/892-893), *Ensâbü'l-Eşrâf*, Çev: Mehmet Akbaş, Musa K. Yılmaz, Ed: Adnan Demircan, 1. Baskı, Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş., T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2020, C. I-IV.
- BİLGİNER, Yahya, “İslâm Hukukunda Mirasçılık Sebepleri ve Mirasçı Grupları”, *Tokat İlmîyat Dergisi*, Yıl 2024, XII, ss. 41-65.
- BOSCH, Clemens, *Roma Tarihi'nin Ana Hatları-I. Kısım Cumhuriyet Devri*, Çev: Sabahat Atlan, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- BOYACIOĞLU, Ramazan, “Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2001, V, Sayı 1, ss. 1-22.
- BOZCA, Hüseyin, *Eski Anadolu'da Suçlar ve Cezaları (Asur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hititler Dönemi)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.
- BOZKURT, Nebi, “Sürgün”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, ss. 166-167.
- BÜYÜKBAŞ, Nazım, “Klasik İslâm Hukuku Literatüründe Suç”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2016, C. IX, Sayı 42, ss. 1760-1772.
- CENNÂBÎ, Ali Hasan Câsim-HUMEYD ABDULLAH, Firdevs Yasin, “İslâm Öncesi Arap Akidesinde Kabir”, *Akademik Siyer Dergisi*, Çev: Mustafa İyidoğan, Yıl 1, Sayı 1, ss. 155-173.
- CEVAD ALİ, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Çev: Hüseyin Maraz, Selahattin Yıldırım, Ömer Tozal, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2022, C. I-II.
- CHİLDE, V. Gordon, *Doğu'nun Prehistoryası*, Çev: Şevket Aziz Kansu, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

- CHURCH, J. Alfred, GILMAN, Arthur, *Kartaca-Bir Afrika İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*, Çev: Ekin Duru, Say Yayınları, İstanbul 2021.
- ÇELEBİ, Furkan, *Câhiliye Döneminden Mekke-Ticari Bir Merkeze Dönüşme Süreci, Unsurları ve Etkileri-*, 1. Baskı, Ankara 2024.
- ÇELİK, Ali, “İslâm’ın Ortaya Çıktığı Dönemde Hicaz Bölgesi Halk İnançları”, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, ss. 105-140.
- DAĞCI, Şamil, “İşkence”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, ss. 429-433.
- DAĞCI, Şamil, “Kıyas”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2002, C. XXV, ss. 488-494.
- DAL, Betül, *İslam Muhakeme Usulünde İşkence*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2021.
- DALOĞLU, Hakan, “Antik Asur Rölyeflerinde Despotik İktidarın Politik Şiddet Biçimleri”, *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, Aktüel Arkeoloji Yayınları, İstanbul 2016, Sayı 51, ss. 50-65.
- DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı İslâm Tarihi Kronolojisi*, I, Bab-ı Ali Yayınevi, 1960.
- DEMİRCAN, Adnan, *Bedevis*, Endülüs Yayınları, İstanbul 2018.
- DEMİRCAN, Adnan, “Cahiliyye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti”, *İSTEM*, Yıl 2004, Sayı 3, ss. 9-29.
- DEMİRCAN, Adnan, *Hz. Peygamber’in (SAS) Ailesi ve Aile Hayatı*, Ufuk Yayınları, İstanbul 2014.
- DEMİRCAN, Adnan; Yusuf Ziya Keskin, *Hz. Peygamber Döneminde Kurumsal Yapının Oluşumu*, Der: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, İstanbul 2015.
- DEMİRCAN, Adnan, “Hz Ali Dönemi İç Karışıklıkları”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti–Raşid Halifeler Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. II, ss. 301-347.
- DEMİRCAN, Adnan, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasının Dini, Siyasi, Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Tarihi”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti–Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, ss. 107-158.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Hayvan”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, ss. 81-85.
- DİLEK, Mehmet, “Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2008, XIII, Sayı 20, ss. 201-210.
- DİLEK, Yeşim, *Eski Mezopotamya Dini Ritüeller ve Kullanılan Objeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2019.

- DİNDİ, Emrah, *Kur'an'da İslâm Öncesi Kültürün İzleri (Muamelat Örneği)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- DOĞAN, İshak, “Kur'an'da Câhiliyeti'l-Ülâ İfadesi”, *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2021, VIII, Sayı 1, ss. 257-281.
- DÖLCÜ, Büşra; GÖKMEŞE, Ebru, “Eskiçağ Hukukunda Bazı Suçlara Verilen Cezalar”, *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, Aralık 2021, I, Sayı 2, s. 125-131.
- DÖNDÜREN, Hamdi, “İlâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2000, C. XXII, ss. 61-62.
- DÖNMEZ, Sevgi, “Eski Yakındoğu'da Ritüel Şiddet, Kurban Bunalımı ve Toplumsal Düzenin Konsolidasyonu: İnsan Kurbanı ve Toplumsal Etkileri”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 2018, Sayı XXXV, s. 366-295.
- DÜNDAR, Derya, *Orta Çağ ve Erken Modern Avrupa'da İşkence*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tokat 2019.
- EBÛ DÂVUD, Süleymân b. Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, Haz: Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayıncılık, İstanbul 2000, C. I-XVII.
- EBÛ'L-ARAB, Muhammed b. Ahmed b. Temîm et-Temîmî (ö. 333-945), *Kitâbü'l-Mihan*, Çev. Muhammet Sait Kavşut, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2022.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, “Mücezzer b. Ziyâd”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2020, C. XXXI, ss. 449.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, “Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, ss. 522-524.
- ERDOĞAN, Hasan Göktürk, *Türk Töresi-Eski Türklerde Töre Uygulamaları*, Karakum Yayınevi, Ankara 2018.
- ERDOĞAN, Makbule Şükran, “Câhiliye Dönemi, Hz. Peygamber'in Perspektifinden Câhiliye”, *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, Ed. Feyza Betül Köse, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2020, ss. 64-78.
- EROĞLU, Muhammed, “Ashâbü'l-Uhdûd”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, C. III, ss. 471.
- ERKUT, Zekeriya, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2022.
- EZRAKÎ, Ebû'l Velid Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed (ö. 250/864), *Ahbârü Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Çev: Yunus Vehbi Yavuz, Ankara 2017.
- ERUL, Bünyamin, “Vedâ Hutbesi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLII, ss. 591-593.

- FAYDA, Mustafa, “Bedevi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. V, ss. 311-316.
- FAYDA, Mustafa, “Bilâl-i Habeşi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. VI, ss. 152-153.
- FAYDA, Mustafa, “Câhiliye”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VII, ss. 17-19.
- FAYDA, Mustafa, “Ebû Bekir”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1994, C. X, ss. 101-108.
- FAZLAN, Ahmet, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, Çev: Ramazan Şeşen, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2020.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Cemel Vak’ası”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. XII, ss. 320-321.
- GENCA, Elif, *Eski Mezopotamya’da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler (Sümer, Babil ve Eski İsrail Hukuku)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- GÖRGÜLÜ, Ülfet, *Hayvan Etiği, İslam Hukukunda Hayvan Hakları ve Hayvanlara Karşı Sorumluluklarımız*, Ed: M. İhsan Karaman, Seyit Ankaralı, Tuncay Sandıkçı, 1. Baskı, İsar Yayınları, İstanbul 2019. ss. 67-80.
- GÜL, Muammer, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, 6. Baskı, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- GÜLEÇ, Hasan, “Şigâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXIX, ss. 142-143.
- GÜLENSOY, Tuncer, *M.Ö 4500-M.S. XIII. Yüzyıllar Arasında Barbar Türkler-Dil, Din, Kültür, Bilim, Sanat, Uygarlık*, 2. Baskı, Akçağ Yayınevi, Ankara 2011.
- GÜLER, Zekeriya, “Zeyd b. Desine”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, ss. 317.
- GÜNALTAY, Şemsettin, *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*, Sad: M. Mahfuz Söylemez-Mustafa Hizmetli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1997.
- GÜNALTAY, Şemsettin, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, Çev: Dursun Hazer-Fethullah Zengin, Ed: M. Mahfuz Söylemez-Fethullah Zengin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021.
- HAS, Şükrü Selim, *Cezalarda Caydırıcılık İlkesi, İslâm Hukuku ve Modern Hukuk Arasında Bir Mukayese*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2016.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “Huneyn Gazvesi”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVIII, ss. 376-377.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *Hız. Peygamber’in Savaşları ve Savaş Meydanları*, Çev: Salih Tuğ, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1981.
- HAMİDULLAH, Muhammed, *“İslâm Peygamberi”*, Çev: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2013, C. I-II.
- HARMAN, Ömer Faruk, “İslâm”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, ss. 2-5.

- HARMAN, Ömer Faruk, “Tübba”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLI, ss. 455-45.
- HİTTİ, Philip K, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, Çev: Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1989, C. I.
- İBN ABDÜRABBİH, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 328/940), *el-İkdül-Ferid*, Çev: Musa Kazım Yılmaz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021, C. I-III.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965), *Es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, Çev: Harun Bekiroğlu, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.
- İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyari el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî (ö. 218/833), *Siret-i İbn Hişâm, Es-Siretü'n-Nebeviyye*, Çev: Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul 2018, C. I-IV.
- İBN İSHÂK, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî (ö. 151-768), *Kitâbü's-Siyer ve'l-Megâzî*, Çev: Ali Bakkal, İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2013.
- İBN KESİR, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774-1373), *Es-Siyretü'n-Nebeviyye*, Çev: Hanifi Akın, Çelik Yayınevi, İstanbul 2014.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273-887), *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, Ter: Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul 1992, C. I-X.
- İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, Çev Ed: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2015, C. I-X.
- İBNÜ'L ESİR, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (630-1233), *El-Kâmil Fi't-Târih*, Çev: Ahmet Ağırakça, Beşir Eryarsoy, Zülfikar Tüccar, Abdülkerim Özaydın, Yunus Apaydın, Abdullah Köşe, Ravza Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1998, C. I-X.
- İBNÜ'L-KELBÎ, Ebû'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbi el-Kûfi (ö. 204/819), *Kitâbü'l-Esnâm*, Çev: Beyza (Düşüngen) Bilgin, Ed: Mehmet Azimli, 2. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.
- İNCE, İrfan, “Ridde”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, C. XXXV, ss. 88-91.
- JONES, Peter, *Geldim, Gördüm, Yendim (Romalılar Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Her Şey)*, Çev: Funda Sezer, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2014.

- KANDEMİR, M. Yaşar, “Habbâb b. Eret”, *DİA*, TDV Yayın., İstanbul 1996, C. XIV, ss. 340-341.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Hâlid b. Saîd”, *DİA*, TDV Yayın., İstanbul 1997, C. XV, ss. 287-288.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Hubeyb b. Adî”, *DİA*, TDV Yayın., İstanbul 1998, C. XVIII, ss. 266-267.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Nuaymân b. Amr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XXXIII, ss. 220-221.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Fezâre (Benî Fezâre)”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XII, ss. 538-539.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Lahmiler”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2003, C. XXVII, ss. 54-55.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Mev’ûde”, *DİA*, TDV Yay., Ankara 2004, C. XXIX, ss. 491-492.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Safvân b. Ümeyye”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2008, C. XXXV, s. 486.
- KAPAR, Mehmet Ali, “Uluslararası İlişkiler Bağlamında Hz. Muhammed’in Gayrimüslim Unsurlarla Olan İlişkilerindeki Örnekliği”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 2019, Sayı 48, ss. 57-82.
- KASTALLÂNÎ, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923-1517), *Mevahib-i Ledünniye*, Ter: Mahmut Abdülbaki Efendi, Haz: Osman Karabıyık, İhlas Gazetecilik, İstanbul 2007.
- KAYA, Mehmet Ali, *Ege ve Eski Yunan Tarihi 1-Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağa Kadar*, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2016.
- KAYA, Mehmet Ali, *Türkiye’nin Eskiçağ Tarihi 1-Tarih Öncesi Çağlardan Demir Devri’ne Kadar*, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul 2017.
- KAYAPINAR, Levent, *Bizans Tarihi*, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2013.
- KELLEÇİ, Alpaslan, “Aile İçi Şiddet ve Şiddet Döngüsü: Bir Alanyazın Derlemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 2023, C. XLVII. Sayı. 1, ss. 87-97.
- KESKİN, Yusuf Ziya, “Hz. Peygamber’de Çocuk Sevgisi”, *I. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Ed: Musa K. Yılmaz, Şanlıurfa 2007, ss. 209-219.
- KESKİNOĞLU, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, Müftüoğlu Yayınları, Ankara 1969.

- KILIÇ, Recep, *İslâm'a Giriş-Evrensel Mesajlar*, Ed: Mehmet Paçacı, DİB Yay., Mayıs 2008, ss. 67-89.
- KILIÇ, Ünal, "Mekke Müşrikleriyle İlişkiler-Mekke'nin Fethi", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, ss. 473-492.
- KOCADAŞ, Bekir; ÖZGÜR, Özge; ÖZBULUT, Murat, *Gençlik ve Şiddet (Toplumsal Alanda Şiddetin Yükselişi)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları-1. Baskı Ankara 2010.
- KOÇAK, Zeynep Canan, "İslâm Öncesi Arap Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisleri Üzerindeki Etkisi", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2017, IV, Sayı 7, ss. 237-271.
- KOÇAK, Zeynep Canan, "İslâm Öncesi Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Yansıması", *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. II, ss. 163-200.
- KONYALI Mehmet Vehbi Efendi (ö. 1949), *Sahîh-i Buhârî ve Tercümesi*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, C. I-IV.
- KOŞUM, Adnan, "İslam Hukukunda Evlilik Dışı İlişki Sonucu Dünyaya Gelen Çocukların Babalarına Mirasçılığı Sorunu", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2007, IX, Sayı 27, ss. 151-170.
- KÖKLÜNAR, Ozan, *Moğollarda Psikolojik Harp ve İşkence Teknikleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2021.
- KÖKLÜNAR, Ozan, "Moğolların Kullandığı On Korkunç İşkence Modeli ve Bu İşkencelerin Etkileri", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2023, V, Sayı 10, ss. 493-508.
- KÖKSAL, M. Asım, *İslâm Tarihi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1987, C. I-XVIII.
- KÖROĞLU, Kemalettin, *Eski Mezopotamya Tarihi-Başlangıcından Perslere Kadar*, 11. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- KÖROĞLU, Mehmet, *İslam Ceza Hukukunda Ölüm Cezası ve İnfaz Usulleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2004.
- KÖSE, Feyza Betül, "Câhiliyeden İslâm'a Kadına Yönelik Şiddet", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2018, XVIII, Sayı 1, ss 73-94.
- KUMAŞ Ali; BÖLÜKBAŞI Ali Haydar, "İslâm Ceza Hukukunda Sarhoşluk Veren İçeceklerin İçilmesi: Cezanın Kapsamı Bağlamında Bir Tahlil", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2016, XVI, Sayı 1, ss. 47-77.

- KURTOĞLU, Yasemin, *Eski Orta Asya Türk Devletleri'nde Aile*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Hicaz", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1998, C. XVII, ss. 432-437.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Mut'im b. Adi", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2020, C. XXXI, ss. 402.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, "Tâif", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXIX, ss. 443-447.
- LANGER, Christian, "Eski Mısır'ın Sürgün Politikaları: Genel Bir Bakış", *Eski Yakındoğu'da Sürgünler*, Ed: İrfan Albayrak, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020, ss. 55-104.
- MACİT, Yunus, "Savaş Kuralları Açısından Hz. Peygamber'in Sünnetinde Doğal ve Fiziki Yapının Masuniyeti", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 2005, V, Sayı 1, ss. 95-110.
- MAHMUDOV, Elşad, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları*, TDV Yay., 2. Baskı, Ankara 2017.
- MAHMUDOV, Elşad, "Zülcedr Seriyyesi", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, ss. 551-552.
- MAIERHABA, Maimartı, *Eski Çin'de Cezalar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2021.
- MÂLİK B. ENES, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *Muvatta*, Çev: Ahmet M. Büyükçınar, Vecdi Akyüz, Ahmet Arpa, Durak Pasmaz, Abdullah Yücel, Beyan Yayınları, İstanbul 1994, C. I-IV.
- MAŞALI, Münteha, *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Emin Yayınları, Bursa 2011.
- MAŞALI, Münteha, "Ölüm Cezası", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2007, C. XXXIV, ss. 40-43.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *El-Ahkâmü's-Sultâniyye*, Çev: Ali Şafak, Bedir Yayınları, İstanbul 1976.
- MERÇİL, Erdoğan, *Selçuklular –Makaleler*, Bilge Yayınları, İstanbul, 2011.
- MITCHELL, Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi MS 284-64*, Çev: Turhan Kaçar, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- MUHAMMED B. HABÎB, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *El-Muhabber*, Çev: Adem Apak, İsmail Gürler, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2023.

MUHAMMED B. HABÎB, Ebu Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî (ö. 245/860), *Kitâbü Esmâ'î'l- Muğtâlîn Mine'l- Eşrâf*, Çev: Mehmet Mahfuz Söylemez, 1. Baskı, Matsis Matbaa A.Ş., T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2024.

Müellifi meçhul olup ibn Kuteybe'ye isnad edilen eser. İBN KUTEYBE ED-DÎNEVERÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b., *El-İmâme ve's-Siyâse, Hilafet ve Siyasetnî*, Çev: Cemalettin Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

MÜSLİM B. HACCÂC, Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/871), *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, Ter: Mehmet Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, İstanbul 1988, C. I-VIII.

NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), *Riyâzü's Sâlihîn*, Çev: M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütü Çakan, Raşit Küçük, Erkan Yayınları, İstanbul 2019, I-VIII.

NUMANÎ, Mevlâna Şibli, NEDVÎ, Seyyid Süleyman, DOĞRUL, Ömer Rıza, *Asr-ı Saadet, Sadr-ı İslâm (İslâm Tarihi)*, I-X, Çev: Ömer Rıza Doğrul, 1. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2019, C. I-X.

OSTROGORSKY, Georg, Bizans Devleti Tarihi, Çev: Fikret Işıltan, 10. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.

ÖĞÜT, Salim, "Fâtıma bint Esved", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XII, ss. 226.

ÖNKAL, Ahmet, "Hz. Muhammed'in (SAS) Peygamberliği", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, ss.199-240.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Ayyâş b. Ebû Rebâa", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1991, C. IV, ss. 296-297.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, "Beliyye", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1992, C. V, ss. 419.

ÖZCAN, Azmi, "İslâm", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2001, C. XXIII, ss. 27-31.

ÖZÇELİK, Aynur, "Câhiliye Dönemi, Câhiliye Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı", *II. Ulusal Genç Akademisyenler Sempozyumu*, Ed. Feyza Betül Köse, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2020, ss. 245-263.

ÖZDEMİR, Mehmet, "Hz. Peygamber (sav) ve Temel İnsani Değerler", *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-Hz. Peygamber Dönemi*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. I, ss. 695-740.

ÖZEL, Ahmet, "Esir", *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, C. XI, ss. 382-389.

ÖZMEN, Ferihan, "Dönemin Şiirlerinden Örneklerle Câhiliye Araplarında Ahlak", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2012, I, Sayı 3, ss. 300-328.

- POLAT, Oğuz, “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2016, Sayı 1, XXII, ss. 15-34.
- RODINSON, Maxime, *Muhammed Yeni Bir Dünyanın ve Peygamberin Doğuşu*, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2008.
- SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Şifa Yayınları, İstanbul 2016.
- SANDIKÇI, M. Kemal, “Ümmü Şerik”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2012, C. XLII, ss. 331-332.
- SARICIK, Murat, “Hayvanlara Şefkat ve Merhamet Açısından Bazı Câhiliye Adetlerine Son Verilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2014, XXXIII, ss. 61-86.
- SARICIK, Murat, *İslâm Öncesi Dönem, Câhiliye Kültürü*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.
- SAVAŞ, Rıza, “İnsan ve Toplum-Aile”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. XIV, ss. 103-113.
- SAVAŞ, Rıza, “İnsan ve Toplum-Kadın ve Çocuk”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1.Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. XIV, ss. 115-120.
- SAYGILI, Tahsin, “Babil Hukuku ve Hammurabi Kanunları”, *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, Yıl 2, II, Sayı 2, ss. 1-22.
- SCOTT, George Ryley, *İşkencenin Tarihi*, Çev: Hamide Koyukan, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2001.
- SELÇUK, Hava, *Selenge'den Tuna'ya Türk Kültür Tarihine Dair Notlar*, Kitap Arası Yayınları, İstanbul 2019.
- SEZER, Mustafa, “İslâm Tarihi Kaynaklarında Recî’Hâdisesi Üzerine Bir Araştırma”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, I, Sayı 2, ss. 97-126.
- SIRMA, İhsan Süreyya, *İslâmi Tebliğin Mekke Dönemi ve İskence*, 30. Baskı, Beyan Yayınları, İstanbul 2016.
- ŞEKER, Mehmet, “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Anlayışı ile Vakıf Hizmetleri”, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti-İslâm Medeniyeti I*, 1. Baskı, Siyer Yayınları, İstanbul 2018, C. XIV, ss. 355-396.
- ŞEYBÂNİ, Ebû Abdillâh Muhammed b. El-Hasen b. Ferkad (ö. 189/805), *Şerhü’s-Siyeri’l-Kebir*, Çev: İbrahim Sarmış, M. Sait Şimşek, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2021, C. I-III.
- TABERÎ, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmüliet-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Târihu’t-Taberî*, Çev: Cemalettin Saylık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2019, C. I-VI.

- TAN, Zeki, “Kur’an Öncesi Arap Toplumunun Örf ve Adetlerini Bilmenin Kur’an’ı Anlamadaki Rolü: Kurban Örneği (II)”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2011, Sayı 32, ss 143-185.
- TAŞAĞIL, Ahmet, *Kök Tengri’nin Çocukları-Avrasya Bozkırında İslâm Öncesi Türk Tarihi*, 4. Baskı, Bilge Kültür, Sanat Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, 12. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- TEKİN, Üzeyir, *Şiddet, Şiddet Kavramı, Aile İçi Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet ve Çocuk İstismarı*, 1. Baskı, Orient Yayınları, Ankara 2011.
- TEMİR, Hakan, *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı (Ortaya Çıkışından Hz. Peygamber Dönemine Kadar)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas 2019.
- TOMAR, Cengiz, “Yemen”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIII, ss. 401-406.
- TOPALOĞLU, Bekir, “Müstekbir”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2006, C. XXXII, ss. 138-139.
- TOPTAŞ, Koray, *Yeni Asur İmparatorluğu’nda, İdeoloji, Propaganda ve İsyanlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2018.
- TURHAN, Abdullah, “Câhiliye Döneminde Arabistan ve Çevresinde Yönetim”, *Câhiliye Üzerine Tetkikler*, 1. Baskı, Ed: Veli Atmaca, Hakan Tahtacı, Ali Rıza Kara, Elmas Ruşen Barut, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, C. I, ss. 141-173.
- TÜRCAN, Talib, “Sürgün”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, ss. 164-166.
- UDEH, Abdülkadir, *İslâm Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, Çev: Akif Nuri, İhya Yayınları, Özdemir Basımevi, İstanbul 1976, C. I-IV.
- UĞUR, Mücteba, “Cülâs b. Süveyd” *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1993, C. VIII, ss. 107.
- URALER, Aynur, “Sümeyye bint. Hubbât”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2010, C. XXXVIII, s. 134.
- URFALI MATEOS. *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor’un Zeyli (1136-1162)*, Çev: Hrant D. Andreasyan, 4. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2019.
- UYSAL, Enver, *İslâm’a Giriş-Gençliğin İslâm Bilgisi*, Ed: Hayati Hökelekli, DİB Yay., 3. Baskı, İstanbul 2007. ss. 339-360.
- VÂKIDÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (ö. 207/823), *Kitâbü’l-Meğâzi*, Çev: Musa K. Yılmaz, İlk Harf Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- VARICI, Adem, *İslâmiyet’ten Önce Bedeviler, Sosyal ve Kültürel Hayat*, Pınar Yayınları, İstanbul 2024.

- YAMAN, Ahmet, “Zihâr”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2013, C. XLIV, ss. 387-390.
- YEKELER, Muhammed, *Câhiliye Döneminden Hz. Peygamber Dönemi Sonuna Kadar Temim Kabilesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- YEKTAR, Osman Nedim, *Hz. Peygamber'in Suça ve Suçluya Bakışı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2014.
- YENİCE, Ali R, “Şefkatin Donmuş Hali: Câhiliyede Annelerin Kız Çocuklarını Gömmesi”, *Osmanlı'nın İzinde, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı*, Ed. Adem Koçal, Zeynep Berktaş, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- YILDIRIM, Nur, *Câhiliye Toplumunda Kureyş Kadını*, Ed: M. Hanefi Palabıyık, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2019.
- YILDIRIM, Yavuz, “İslâm Öncesi Arap Yarımadasında Çocuk Öldürme Olgusu”, *İstanbul Üniversitesi Darülfünun İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2003, Sayı 7, ss. 79-111.
- YILDIZ, Hakkı Dursun, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Ed: Kenan Seyithanoğlu, Çağ Yayınları, İstanbul 1989.
- YILMAZ, Metin, “İslâm Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkûmların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 2001, XII, Sayı 12-13, ss. 539-580.
- YILMAZ, Metin, “İtaatkâr Toplum Oluşturma Aracı Olarak İşkence (Emevi Örneği)”, *Din Bilimleri Araştırma Dergisi*, VIII (2008), Sayı 4. ss. 77-116.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, *Hz. Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslâm Dini Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- ZEBÎDÎ, Ebü'l-Abbâs Zeynüddîn (Şihâbüddîn) Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf eş-Şercî (ö. 893/1488), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, Ter: Ahmed Naim, Kamil Miras, DİA Yay., İstanbul 2019. C. I-VIII.
- ZİYA, Yusuf, *Peygamberimiz*, Sad: Merve Kantaroğlu, Ed: Bedrettin Basuğuy, Samer Yayınları, Kahramanmaraş 2021.
- ZÜHRÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb (ö. 124/742), *el-Meğâzi*, Çev: Mehmet Nur Akdoğan, Ed: Mehmet Azimli, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016.
- WATT, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, Çev: Süleyman Kalkan, 2. Baskı, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.
- WATT, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Medine'de*, Çev: Süleyman Kalkan, 2. Baskı, Kuramer Yayınları, İstanbul 2020.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ömer ESİRGENLER	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Fakülte	Sosyal ve Beşeri Bilimler Enstitüsü
Bölümü	Tarih Bölümü
Makale ve Bildiriler	
1. İslam Öncesi ve Sonrası Arap Yarımadası'nda Savaş Dinamikleri: Nedenler ve Uygulamalar. Selçuk 10. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi. 21-23 Haziran 2024.	